

A Heart in A Hand

บทเรียน 4 ภาค จากสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม

ชุดสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม

A Heart in A Hand

บทเรียน 4 ภาค จากสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม

ชุด สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม

จัดทำโดย : แผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

A Heart in A Hand

บทเรียน 4 ภาค จากสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม

ชุดสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม

ผู้เล่าเรื่อง

ดร.กัญญิกา ขอว์ และ อ.จรัส จันทนาวิวัฒน์

พี่เลี้ยง

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร. บุญอยู่ ขอพรประเสริฐ
- ดร.พิทยา พลพะลิวัลย์
- อาจารย์จรัส จันทนาวิวัฒน์
- อาจารย์ภัทราวดี ธิเลอร์

แต่มีสี่ปก

นทากร เขียวช่อม

ผู้ใหญ่วิดี

แผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

จัดพิมพ์โดย

ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ เจ เอ็น พรีนติ้งครีเอชั่น

7, 9 ซอยนาคนิวาส 59 ถ.นาคนิวาส

แขวงลาดพร้าว เขตลาดพร้าว กรุงเทพฯ 10230

พิมพ์เมื่อ

มกราคม 2560

จำนวนพิมพ์

5,000 เล่ม

ราคา 150.- บาท

สารบัญ

คำนำ

กิตติกรรมประกาศ

บทนำ 1

ที่มาของโครงการศึกษา 17

การรวมตัวของกลุ่มคน 41

กิจกรรม 57

ผลจากกิจกรรม 71

บทเรียนจากโครงการ 83

โมเดล A Heart in Hand 93

บทส่งท้าย 99

คำนำ

ในยุคที่สื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคมหลอมรวมกัน มันก็กระซิบโลกทั้งใบให้กลายเป็นหนึ่งเดียวได้อย่างมหัศจรรย์ยิ่ง ในหนังสือเล่มนี้จะเป็นบันทึกเรื่องราวจากภูมิภาคของไทย เกี่ยวกับการสื่อสารและการใช้สื่ออันแสนมหัศจรรย์นี้เชื่อมต่อระหว่างคน ชุมชนและธรรมชาติ เชื่อมโยงระหว่างปัจจุบัน อดีตและอนาคต เป็นเรื่องราวจากภูมิภาคอันเปี่ยมด้วยสีสัน แสนประทับใจ เหมือนเขาเหล่านั้นได้เปิดประตูก้าวผ่านไปสู่อีกโลกใบใหม่ที่เต็มไปด้วยเรื่องน่ารู้ เก๋ิดน่ารัก และเป็นบ่อเกิดพลังสร้างสรรค์อันงดงามเพื่อชุมชนอย่างไม่รู้จบ ที่ทุกคนทำได้อย่างง่าย ๆ ด้วยตนเอง แต่มีผลสะท้อนดี ๆ มากมายแก่ตัวและคนรอบข้าง จนอยากจะบอกว่า คุณเองก็ทำได้เช่นกันและคุณก็จะเชื่อมั่นว่าทำได้ ถ้าเพียงแต่คุณอ่านหนังสือเล่มนี้จนถึงหน้าสุดท้าย

ในยุคที่การสื่อสารสมัยใหม่ กลายเป็นวิถีชีวิตของผู้คน มันก็จะเป็นสถานที่สร้างประสบการณ์ จะเปิดชุมชนทรัพย์ใหม่ เปิดแหล่งเรียนรู้ใหม่ “สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม” ดังเรื่องราวจากภูมิภาคในหนังสือเล่มนี้.

กิตติกรรมประกาศ

คณะทำงานขอขอบพระคุณโครงการต่อไปนี้ที่ให้คณะทำงานมีโอกาสร่วมศึกษาการจัดการโครงการ ให้ข้อมูล และประสานงานตลอดระยะเวลาที่จัดทำ รวมทั้งมอบมิตรภาพอันยิ่งใหญ่

โครงการนักร้องสื่อสารข้อมูลน้ำ (ภาคเหนือ)

โครงการเปิดถึงชาวปิดถึงขยะ ชุมชนคนศรีสวัสดิ์ บ้านท่าตีนตง (ภาคกลาง)

โครงการเรารักท่าพระ - อนุรักษ์อาคารสถานีรถไฟ บ้านท่าพระ ขอนแก่น (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) และ

โครงการเยาวชนนักร้องสื่อสารสร้างสรรค์ บ้านลังกาจู้ เกาะลันตา (ภาคใต้)

ซึ่งในแต่ละโครงการ ยังประกอบด้วยผู้คนอีกมากมาย ซึ่งไม่สามารถกล่าวได้หมดในที่นี้

นอกจากนี้ ยังขอขอบคุณ สสส. ที่ให้โอกาสและมอบหมายภาระอันใหญ่หลวงและท้าทาย พร้อมทั้งให้การสนับสนุนทุกด้าน ทั้งแนวคิด บุคลากร งบประมาณ

คณะทำงาน

1

สื่อเป็นโรงเรียนของสังคมคืออะไร

โลกกว้างใหญ่ และดูเหมือนยิ่งนานวัน ความรู้ของคนเราก็ยิ่งกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ก็ยิ่งทำให้เห็นว่าโลกกว้างใหญ่ไพศาลมากขึ้น ความรู้ทำให้คนเราแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ กลั่นกรองและเรียบเรียงออกเป็นหมวดหมู่ จำแนกแจกแจงความรู้มากมายหลายแขนง และสืบทอดต่อ ๆ กันมา

สังคมหรือชนชาติใดก็ตาม ที่มีแหล่งความรู้และมีผู้รู้มากมายก็มีแนวโน้มที่จะเจริญก้าวหน้ายิ่งกว่าสังคมและชนชาติอื่น ๆ การรักษาสังคมให้คงอยู่ และการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าเป็นปีกแผ่นจึงขึ้นอยู่กับจำนวนผู้รู้ และปริมาณความรู้ที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ ชนชาติที่ได้รับคำยกย่องว่าเจริญหรือมีอารยธรรม จึงมักมีแหล่งเรียนรู้ที่เพียบพร้อมด้วยหลักความรู้ คำสอนเกี่ยวกับความรู้ อุปกรณ์การหาความรู้ สถานที่ถ่ายทอดความรู้ และวิธีการถ่ายทอดความรู้

การประดิษฐ์อักษรของประเทศอียิปต์ได้รับการยกย่องว่าเป็นการค้นพบอันยิ่งใหญ่ เพราะสิ่งนี้ทำให้ความรู้ที่มีอยู่ในสังคมได้รับการบันทึกเป็นหลักฐานและถ่ายทอดสืบต่อกันอย่างไม่ผิดพลาด ห้องสมุดอเล็กซานเดรีย ของเมืองอเล็กซานเดรีย ในอาณาจักรอียิปต์โบราณ ได้รับคำยกย่องกันว่าเป็นแหล่งเรียนรู้อันยิ่งใหญ่ของโลกยุคโบราณ มีหนังสือที่จารึกความรู้ต่างๆ มากกว่า สองแสนเล่ม (ณพนระ, 2556)

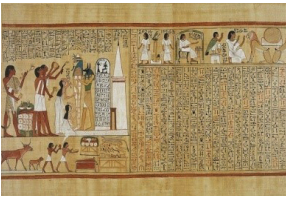

ภาพวาด ห้องสมุดอเล็กซานเดรีย ในอาณาจักรอียิปต์

ภาพวาดแสดงหนังสือ ในห้องสมุดอเล็กซานเดรีย

หนังสือคือจึงกลายเป็นบันทึกของความรู้ที่สำคัญยิ่ง และกลายเป็นเครื่องมืออันสำคัญสำหรับการเก็บความรู้ไว้ส่งคนหลาย ๆ แห่งจึงมุ่งมั่นพัฒนาเครื่องมือเพื่อเก็บบันทึกความรู้นี้ไว้ให้ได้มากที่สุด และให้คงทนถาวรที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อถ่ายทอดต่อๆ ให้แก่คนอื่น ๆ และสืบทอดแก่คนรุ่นหลังของสังคม รวมถึงสืบต่อไปอีกนานนับร้อย ๆ ปี เราจึงได้พบเห็นเครื่องมือสำหรับบันทึกความรู้เหล่านี้ในรูปแบบต่าง ๆ กันมากมาย เช่น จารึกบนแผ่นดินเผา จารึกบนแผ่นหิน จารึกบนสิ่งก่อสร้าง หรือโบราณวัตถุ จารึกบนผนัง ในรูปแบบต่าง ๆ กันมากมาย

จารึกภาษาอียิปต์

ศิลาจารึกอักษรจีน

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

หนังสือจีนโบราณ (ไม้ไผ่ผูกรวมมัด)

หนังสือสมุดข่อย (ใบลานผูก)

หนังสือเล่ม (กระดาษ เย็บสันหุ้มปก)

เครื่องมือเพื่อบันทึกความรู้เหล่านี้ ได้รับการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ๆ จากวัสดุธรรมชาติดั้งเดิม เช่น หิน ไม้ ก็ค่อยพัฒนาปรับปรุงด้วยความรู้ จนกลายเป็นวัสดุแปรรูป เช่น ดินเผา กระเบื้อง กลายเป็นเปลือกไม้ผุค เปลือกไม้มัดรวม และกลายเป็นกระดาษ และป็นหนังสือ (สมุดบันทึก) จนที่สดุเมื่อวิทยาการด้านการบันทึกข้อมูลเจริญขึ้น สังคมก็ได้ใช้วัสดุบันทึกด้วยแถบแม่เหล็ก และอ่านด้วยสัญญาณไฟฟ้าและแสง กลายเป็นแถบแม่เหล็กและรหัสสัญญาณแสง และพัฒนามากขึ้น จนปัจจุบันเครื่องมือบันทึกความรู้มีขนาดเล็กกลงแต่สามารถบันทึกความรู้และข้อมูลในจำนวนมหาศาล

เทปบันทึกเสียงและภาพ

แผ่นบันทึกเสียงและภาพ

แม่เหล็กจิ๋วบันทึกข้อมูล

ข้อมูลฝากฟ้า
(Cloud system)

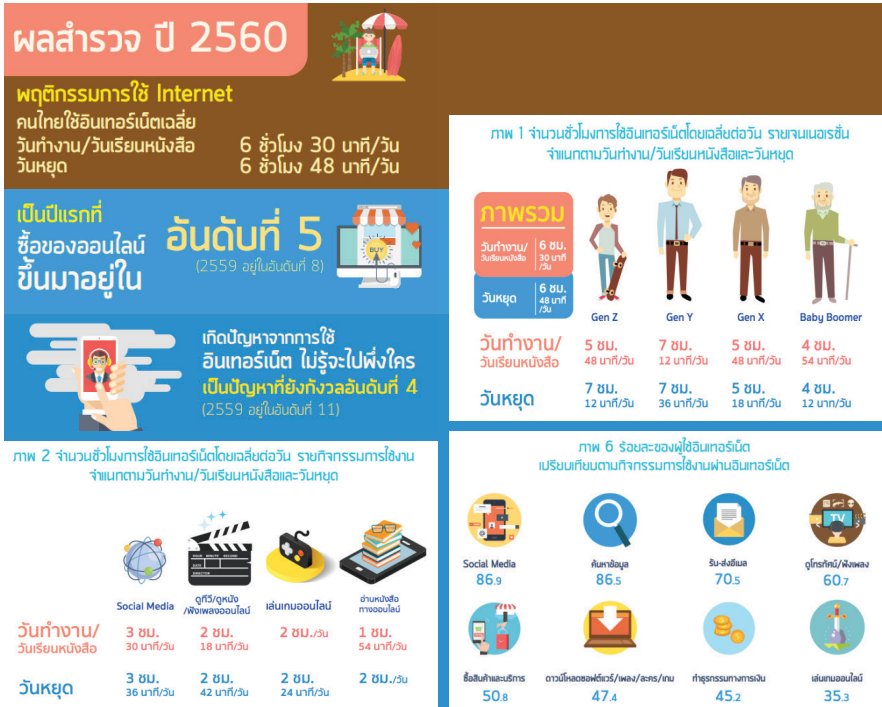
แม้ว่าเล่มของหนังสือหรือชิ้นของเครื่องมือบันทึกความรู้ แต่ละชนิดซึ่งบันทึกหรือบรรจุความรู้ได้มากมายนานหลายศตวรรษก็มีประสิทธิภาพมากขึ้นและสำคัญมากขึ้น แต่ก็ยังมีสิ่งที่สำคัญมากกว่า ได้แก่ตัว 'ความรู้' หรือมักจะเรียกกันสมัยนี้ว่า 'องค์ความรู้' ดังนั้นสังคมที่เจริญก้าวหน้า ไม่เพียงแต่จะต้องมีเครื่องมือบันทึกความรู้เพื่อเก็บความรู้อันมากมายไว้ใช้งานแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่จะต้องมี 'องค์ความรู้' และจะต้องมี 'วิธีการ' ส่งต่อความรู้ จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งที่ยอดเยียมด้วย

เดิม เรามีระบบการถ่ายทอดความรู้จากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งด้วยกระบวนการฝากตัวเพื่อขอ 'เรียนรู้อันหนึ่ง' ให้ ครูหรือผู้เป็นต้นแบบ ถ่ายทอดตัวหลักวิชาที่ตนเองมีอยู่นั้น ถ่ายทอดให้แก่ลูกศิษย์หรือผู้เรียนรู้อันหนึ่ง เรียกว่าเป็นการถ่ายสำเนาความรู้ ก็คงไม่ผิดนัก ลูกศิษย์ที่รับความรู้ได้ ก็จะมีความรู้เทียบเท่ากับครู บางคนอาจเรียนรู้จากครูหลาย ๆ คน ก็กลายเป็นคนที่รู้มาก มีความรู้กว้างขวาง ในแขนงต่าง ๆ นอกเหนือจากสิ่งที่ครูสอน จนแนวทางการฝากตัวเพื่อเรียนรู้อันหนึ่งแพร่กระจายกว้างขวางในสังคมต่าง ๆ จนเป็นที่นิยม ครูผู้เป็นที่นิยมก็จะมีลูกศิษย์เรียนรู้อันหนึ่งกันมาก จนกลายเป็น 'โรงเรียน' หรือ 'สำนักเรียนรู้อันหนึ่ง' ขึ้น จนแพร่หลายกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ๆ แม้ในสังคมไทยปัจจุบัน ก็มีโรงเรียนสำหรับสอนความรู้มากมายหลายประเภท และหลายลักษณะ เช่น โรงเรียนสามัญ โรงเรียนสอนวิชาชีพ โรงเรียนสอนวิชาเฉพาะ เช่น แต่งหน้า ทำอาหาร วาดรูป เต้นรำ โรงเรียนสอนตามเวลา เช่น โรงเรียนภาคค่ำ โรงเรียนเสาร์-อาทิตย์ โรงเรียนฤดูร้อน เป็นต้น หลักความรู้ที่สอนก็มีมากมาย เครื่องมือและอุปกรณ์การสอนและการเรียนรู้อันหนึ่งก็มีผู้สร้าง เขียน และผลิตขึ้น จนแทบจะครอบคลุมความรู้ทุกแขนงที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ปัจจุบัน กิจการโรงเรียน กลายเป็นสถานที่ถ่ายทอดความรู้ซึ่งเป็นที่รู้จักและเข้าใจกันอย่างดีเยี่ยม นอกจากนั้น กิจการการติดต่อสื่อสารก็เจริญขึ้นตามกระแสความนิยมของโลกและวิวัฒนาการด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการสื่อสารและโทรคมนาคม ทำให้การสื่อสารและโทรคมนาคมสามารถติดต่อถึงกันและกันได้อย่างง่ายดาย โดยเฉพาะการติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายข้อมูลและการสื่อสาร ที่เรียกว่า 'เครือข่าย Internet'

ข้อมูลของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม หรือ DES (เดิมชื่อกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร - ICT) โดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) เผยแพร่ผลการสำรวจพฤติกรรมการใช้ internet ของคนไทย ปี พ.ศ. 2560 ระบุตัวเลขที่น่าสนใจไว้ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงของอุปนิสัยคนไทยที่เปิดโอกาสให้ internet กลายเป็นพฤติกรรมสำคัญของการใช้ชีวิตประจำวันของตนเอง ทำให้รูปแบบการใช้ชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไปอย่างมากมาย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแบบแผนการใช้ชีวิตของคนไทยเหล่านี้ เช่น บริษัทห้างร้านที่ค้าขายสินค้าให้ หน่วยงานราชการที่จัดงานบริหารให้ หรือแม้กระทั่งวงสังคมที่ติดต่อกัน ก็พลอยถูกชักโยงให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง ให้ตอบสนองกับพฤติกรรมและนิสัยใหม่ของคนไทยในยุค พ.ศ. 2560 นี้ด้วย

การถ่ายทอดความรู้ และองค์ความรู้ก็เช่นกัน เพราะนิสัยใหม่ของคนไทยเกาะติดกับ internet เช่นนี้ ทำให้กระบวนการเรียนรู้ของคนไทย เกิดแนวทางใหม่ กล่าวคือ ทุกคนเข้าถึงเครื่องมือที่บันทึกความรู้ไว้ ได้ด้วยตัวเอง ขณะเดียวกัน เครื่องมือบันทึกความรู้ก็ทำได้ง่ายขึ้น และพลิกแพลงวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้น่าสนใจ น่าประทับใจ และเรียนรู้ตาม ได้ง่ายขึ้น อีกทั้งเครื่องมือที่บันทึกความรู้นี้ ก็มีมากมายจนกลายเป็น ‘แหล่ง’ ความรู้ แห่งใหม่ที่เทียบปริมาณความรู้และจำนวนหนังสือ หรือเครื่องบันทึกความรู้แล้ว ก็มีจำนวนนับล้าน ๆ ไม่แตกต่างจากห้องสมุด อเล็กซานเดรียในอดีตเลย และยิ่งนานวันขึ้น Internet ก็ดูจะยิ่งขยายปริมาณความรู้ออกไปมากขึ้น ๆ จนอาจเทียบได้กับการนำห้องสมุดอเล็กซานเดรีย มารวมกับห้องสมุดอีกมากมาย ในหลาย ๆ ประเทศ เข้าด้วยกัน

ยิ่งไปกว่านั้น ในกระบวนการเรียนรู้ผ่านเครือข่าย Internet นี้ มีกระบวนการสื่อสารมวลชนรวมมาด้วย (ด้วยความสามารถของเทคโนโลยี ทำให้การสื่อสารมวลชนแบบดั้งเดิม หลอมรวมเข้ากับการสื่อสารผ่านเครือข่าย Internet จนกลายเป็นการสื่อสารทางเลือกใหม่ขึ้น)¹ Internet จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตสมัยใหม่ ซึ่งเรียกเป็นคำยอดนิยมว่า ‘Internet of Thing’ อันมีความหมายว่า อินเทอร์เน็ต คือทุกจังหวัดของวิถีชีวิตสมัยใหม่ นั่นเอง

ความแนบแน่นระหว่างการสื่อสารมวลชน และ เครือข่าย Internet ทำให้โลกของการแสวงหาความรู้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย แหล่งความรู้อันมากมายบนเครือข่าย Internet เปรียบเสมือนโลกอันกว้างใหญ่ใบใหม่ ที่ทุกคนสามารถเข้าไปใช้ เข้าไปเรียนรู้ได้ แต่พร้อมกันนั้น โลกการสื่อสารมวลชน ที่มีเจตนาหรือมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารก็ใช้พื้นที่ของโลกใบใหม่นี้อย่างเต็มที่เช่นกัน สำหรับผู้เข้าไปในโลก Internet แล้ว ใครจะตอบได้ว่า สิ่งที่คุณเองกำลังดู กำลังเรียนรู้อยู่นั้น คือ ‘เนื้อหาอันเป็นองค์ความรู้’ หรือ เป็น ‘เนื้อหาอันมีวัตถุประสงค์’ หรือมีเจตนาแฝงมาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อความรู้เหล่านี้ถูกเสริมสร้างด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ จนตื่นเต้น ไร้ใจ น่าดู น่าฟัง น่าติดตาม น่าเชื่อถือมาก

¹ ขานเพิ่มเติมได้ที่ จักรวารสื่อใหม่, สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม, ผศ.ดร.เกศินี จุฑาวิจิตร บรรณาธิการ, มูลนิธิสร้างเสริมศิลปวัฒนธรรมภาคประชาชน, 2560

เสียยิ่งกว่าแหล่งความรู้และเนื้อหาความรู้แบบดั้งเดิม (ทั้งจากโรงเรียนและห้องสมุด) การสื่อสารหรืออีกด้านหนึ่งคือการเรียนรู้ผ่านโลกใบใหม่ อาจเกิดความรู้เพิ่มเติมกระจ่างแจ้งขึ้น หรืออาจได้รับเนื้อหาที่มีเจตนาแฝงเร้น และอาจเป็นพิษภัยแก่เจ้าตัวผู้เรียนรู้เอง ก็เป็นไปได้เท่า ๆ กัน

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้เรียนที่เข้าไปแสวงหาความรู้และเนื้อหาอันเป็นองค์ความรู้ในโลก Internet นี้ ยังสามารถที่จะพลิกตัวเองให้กลายเป็น 'ครู' ผู้จะบอกสิ่งที่ตนเองรู้ให้แก่ผู้อื่น ๆ ได้ด้วยได้อย่างง่ายดาย เพราะความเจริญด้านเทคโนโลยีของระบบเครือข่าย Internet ทำให้การสื่อสารไปยังคนอื่น ๆ นั้น ทำได้ง่ายดาย แม้จากโทรศัพท์มือถือของตัวเอง ทำนองเดียวกัน ในโลกการสื่อสารผ่านเครือข่าย Internet ผู้รับสาร ก็สามารถพลิกให้ตนเองเป็น 'ผู้ส่งสาร' ได้ง่ายราวกับปอกกล้วยเข้าปาก หรือพลิกฝ่ามือ

ความสามารถพลิกจากผู้รับเป็นผู้ส่ง จากผู้เรียนรู้กลายเป็นผู้บอกเนื้อหาความรู้ มั่นชางเป็นมนต์ขลังที่เร้าใจยิ่งนัก แต่ใครจะบอกได้ว่า สิ่งที่คนมากมายเร้าใจและติดหลงเสน่ห์ในมนต์ขลัง และสื่อสารออกไปในโลก Internet จะกลายเป็นเนื้อหา อันเป็นความรู้แท้จริง มีประโยชน์และมีคุณค่า หรือจะกลายเป็นเปลือก เป็นขยะความรู้ ความคิดอันซ้ำซาก ที่กลายเป็นพิษต่อการพัฒนาตนเองและความเจริญก้าวหน้าของสังคม

ความนิยมใช้ Internet ในนิสัยแบบใหม่ของคนไทย กลายเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีคุณค่าพร้อม ๆ กับอาจนำมาซึ่งพิษภัยอันใหญ่หลวงพร้อมกัน หากเราไม่รู้จักมันให้มากพอ และไม่ทำความเข้าใจว่าแบบไหนจึงควรใช้มัน และแบบไหนที่ไม่ควรใช้ หรือไม่รู้จักการคัดเลือกวิธีการที่เหมาะสมแล้วละก็ นี่อาจเรียกได้ว่า มีคุณอนันต์ ก็มีโทษมหันต์

ความกังวลและห่วงใยนี้ สภาพปฏิรูปแห่งชาติ จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ 20 ปี ให้แก่ประเทศไทย เพื่อรับมือกับการที่คนไทยมีนิสัยเปลี่ยนไป และเกิดพฤติกรรม การเรียนรู้ รวมถึงรูปแบบของสิ่งเกี่ยวพันอื่น ๆ เช่น การค้า การติดต่อสื่อสาร การเรียนรู้

การศึกษาและอื่น ๆ เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยยุทธศาสตร์นี้จะครอบคลุมถึงแบบแผน นิสัยและการเรียนรู้ใหม่ของคนไทย และพัฒนาเป้าหมายการใช้งานให้เกิดประโยชน์อย่าง ยอดเยี่ยม 4 ด้านสำคัญ (รายละเอียดควรอ่านเพิ่มเติมจาก ‘สถานการณ์สื่อใหม่’ ยิงนัก) และปฏิรูปการใช้งาน การสื่อสารและเครือข่าย Internet ของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้ ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’²

มาถึงตรงนี้ หากจะถามว่า สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม คืออะไร

ก็คงพอจะบอกได้แล้วว่า สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม คือรูปแบบนิสัยใหม่ของการ ใช้สื่อสารมวลชนและเครือข่าย Internet ของคนไทยทุกคน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ตนเอง และผู้เกี่ยวข้องเกิดความรู้ เกิดปัญญา อันเป็นแก่นเนื้อหาที่เรียกว่าองค์ความรู้ และเป้าหมายเพื่อให้เนื้อหาที่มีเจตนาหรือเป้าหมายแฝงอยู่นั้นเป็นไปเพื่อให้คนทุกคนเกิดความรัก ความเข้าใจ มีความสุข แม้จะแตกต่างกันก็ตาม

สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม ยังเป็นเป้าหมายเชิงอุดมคติเพื่อช่วยกันสร้าง แนวทาง รักษาหน้าที่และครองการปฏิบัติงานสื่อสารมวลชนและงานสื่อสารผ่าน เครือข่าย Internet ต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วและกำลังจะเกิดขึ้น ให้มุ่งสู่ผลของการใช้สื่อเพื่อ เป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคมอย่างแท้จริง เปรียบได้กับการสร้างใหม่บนรากฐานความรู้เดิม การต่อยอดเชิงนวัตกรรม และการหลอมรวมข้อดีเด่นของสิ่งต่าง ๆ เพื่อสร้างสิ่งที่ดียิ่งขึ้น รวมถึงช่วยซ่อมแซมทำนุบำรุงการทำงานที่มีอยู่และผิย่นไป ให้เข้าที่เข้าทาง กลับคืนสู่ความเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่า เป็นโรงเรียนของสังคม ไปพร้อมกันด้วย

สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม ยังเป็นแบบแผนวัฒนธรรมการแสวงหาความรู้และการถ่ายทอดความรู้ ที่เจริญงอกงาม (คิวไลซ์) ขึ้น เพราะด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ จะทำให้เครื่องมือบันทึกความรู้ รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ และเนื้อหาอันเป็นองค์ความรู้ จะ สะท้อนเป้าหมายหรือเจตนาที่แฝงมานี้ให้เข้าใจได้ง่าย ชัดเจนแจ่มแจ้ง และน่าประทับใจ เป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่งดงามทั้งรูปแบบและวัตถุประสงค์อันเปี่ยมด้วยศิลปะของการบันทึก

² ดนัย หวังบุญชัย : สถานการณ์สื่อใหม่ บนโลกใบเดิม, สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม, มูลนิธิสร้างเสริมศิลปวัฒนธรรมภาค ประชาชน, ๒๕๕๑, ๒๕๕๒, ๒๕๕๓, ๒๕๕๔, ๒๕๕๕, ๒๕๕๖

ความรู้ งดงามทั้งเนื้อหาอันเปี่ยมด้วยการคัดเลือก พิถีพิถันในการจัดลำดับและนำเสนอ งดงามทั้งพฤติกรรมและวิธีการการถ่ายทอดและการเรียนรู้ และงดงามทั้งจิตวิญญาณ คือเป้าหมายเพื่อความสุข เป็นสุขภาพ 3 และสุขภาพวะ 4 ที่เป็นเป้าหมายอุดมคติของ ทุก ๆ สังคม

ปีแรกของโครงการ สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม

มูลนิธิสร้างเสริมศิลปวัฒนธรรมภาคประชาชน จึงได้ร่วมกับแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ ในแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) นำแนวคิดของสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) กับแนวคิดของนโยบายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เกี่ยวกับการพัฒนากลุ่มบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสื่อสาร โดยยึดพื้นฐานความร่วมมือของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับวิธีการหรือกระบวนการถ่ายทอดเนื้อหา การสื่อสารมวลชนและเครือข่ายการสื่อสาร และกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเนื้อหาและการผลิตเนื้อหาอันจะเป็นองค์ความรู้ ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ในสาขาวิชาต่างๆ และกลุ่มผู้เรียนรู้สาขาวิชาต่างๆ เหล่านั้น โดยอาจจะจำแนกได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

1. กลุ่มผู้ผลิตสื่อ เช่น นักข่าว ผู้ผลิตรายการ ผู้บริหารสื่อ สมาคมนักข่าว สมาคมผู้ผลิตรายการ สมาคมสื่อดิจิทัล เป็นต้น
2. กลุ่มผู้บริโภคหรือใช้บริการของสื่อ เช่น ผู้ชมทางบ้าน ผู้อ่านหนังสือ กลุ่มเฝ้าระวังสื่อ กลุ่มคุ้มครองสิทธิเด็ก กลุ่มเยาวชน กลุ่มคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น
3. กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตบุคคลากรสื่อหรือหลักสูตรการผลิตบุคคลากร เช่น กลุ่มครู - อาจารย์ผู้สอนวิชาสายสื่อ หรือนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ กลุ่มสถาบันที่เกี่ยวข้องกับสื่อ เช่น กสทช.
4. กลุ่มประชาสังคม ซึ่งมีส่วนสำคัญในการผลักดันกิจกรรมการใช้สื่อ หรือเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญของเนื้อหาของสื่อ

คณะทำงานเริ่มต้นโครงการ ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’ ได้เชิญบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้จากทั่วประเทศ มาร่วมประชุมกันเพื่อขอข้อคิดเห็น รวมแล้วสิบกว่าครั้ง ตลอดปี พ.ศ. 2559 โดยกระจายการประชุมเพื่อขอฟังแนวความคิด เกี่ยวกับการผลักดันให้ ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’ นี้ ว่ามีความคิดเห็นอย่างไร และมีข้อเสนออย่างไร

จนได้ข้อสรุปเบื้องต้นว่า เกือบทุกคนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เผยแพร่ผ่านสื่อ ผู้ผลิตสาร ผู้สร้างการสื่อสาร และการเรียนรู้เนื้อหาผ่านช่องทางสื่อสารและเครือข่าย การสื่อสารเหล่านั้น ล้วนเห็นพ้องต้องกันว่า การสื่อสารยุคใหม่ จากช่องทางหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งหรือสู่มวลชนนั้น ได้เปลี่ยนตัวของมันเองไปแล้วกลายเป็นเวทีใหญ่ที่ใคร ๆ ก็สามารถเข้ามาร่วมได้อย่างเต็มที่ แทบจะไม่มีขอบเขตหรือข้อจำกัดอีก ดังนั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งยวด ที่ทุกคนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จะต้องร่วมกัน ผลักดันแนวคิด ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’ ให้เกิดขึ้นและกลายเป็นนิสัยใหม่ของคนไทย สำหรับการเรียนรู้ การใช้ความรู้เพื่อทุก ๆ คน

ให้คนไทยยุคใหม่ เป็นผู้ใช้สื่อและการสื่อสารด้วยสติรู้เท่าทัน ใช้อย่างสร้างสรรค์ เข้าใจถึงข้อดี ข้อไม่ดี ข้อควรระวัง และใช้มันเพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาให้สังคมเจริญก้าวหน้าไปสู่ความสุขและความดีงาม หรืออาจกล่าวได้ว่า ยุคสมัยแห่งความรู้ การเรียนรู้ และการใช้ความรู้เพื่อคนทั้งหลาย

แนวคิดของการผลักดันให้เป็นอย่างจริง จึงเริ่มเกิดโครงการนำร่องขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก แผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อค้นหาแนวทางหรือรูปแบบการพัฒนา ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’ นี้ว่าควรเป็นอย่างไร หรือมีกี่แนวทางและเป็นไปได้กี่แนวทาง และที่สำคัญ สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม ควรมีหลักคิดที่มั่นคง ชัดเจน แต่มีแนววิธีการทำงานที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับบุคคลและท้องถิ่น เช่นเดียวกับหลักคิดของเนื้อหาอันเป็นองค์ความรู้ที่ควรชัดเจน ถูกต้องและดีงาม ขณะที่วิธีการทำงานก็ควรมีเป้าหมายแอบแฝงอยู่ซึ่งก็ควรยืดหยุ่น เปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ แต่ละระดับได้

โครงการ 'สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม' ปีที่สอง จึงเกิดขึ้น โดยเริ่มจากการรับสมัครบุคคลผู้มีบทบาทในการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ หรือเพื่อการเปลี่ยนแปลงอยู่เดิมบ้างแล้ว เช่น กลุ่มผู้ใช้สื่อสำหรับสร้างแนวคิดใหม่หรือการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเยาวชน กลุ่มสื่อท้องถิ่น หรือสื่อทางเลือก เช่น กลุ่มวิทยุ โทรทัศน์ ผู้ผลิตรายการ ที่มีแนวคิดในการทำงานเพื่อสร้างการเรียนรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงแก่คนฟัง คนชม กลุ่มสื่อท้องถิ่น สื่อศิลปวัฒนธรรม หรือสื่อพื้นบ้าน เช่น กลุ่มละคร กลุ่มดนตรีพื้นบ้าน กลุ่มการละเล่นพื้นบ้าน กลุ่มกิจกรรมทางวัฒนธรรม และกลุ่มคนที่ทำงานกิจกรรมเพื่อชุมชน ที่ต้องการสร้างสิ่งดี ๆ ให้แก่ชุมชน หรือสร้างการเปลี่ยนแปลงแก่คน หรือแก่วิถีชีวิตใหม่ของชุมชน

มูลนิธิเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรมภาคประชาชน โดยคุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ประธานกลุ่ม อาจารย์ดเนิน หวังบุญชัย ผู้จัดการแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรม อาจารย์ ดร.กันยิกา ขอว์ หัวหน้าคณะทำงาน และ รศ.ดร.เกศินี จุฑาวิจิตร หัวหน้าคณะติดตามและประเมินผล ได้ร่วมกันจัดการอบรมกลุ่มคนเหล่านี้ เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการคิด และกระบวนการทำงาน เป้าหมายของกรรยระดับ 'สื่อ' ให้มีบทบาท 'เป็นโรงเรียนของสังคม' ในมุมมองต่าง ๆ และด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยจัดการอบรมที่นครปฐม อย่างเข้มข้น รวม 4 วัน 3 คืน

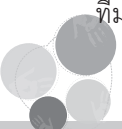
การอบรมประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความรู้และการเรียนรู้ การทำสื่อและการใช้สื่ออย่างมีเจตนาและเป้าหมาย การผลิตสื่อและเนื้อหาของสื่อที่น่าสนใจ โลกของสื่อสมัยใหม่ พลังของสื่อพื้นบ้านและสื่อทางเลือกอื่น ๆ โลกของสื่อออนไลน์และสื่อสมัยใหม่ต่าง ๆ รวมถึงการบอกเล่าประสบการณ์และแนวคิดในการทำงานเกี่ยวกับสื่อ และผลของการทำงานเพื่อการสร้างสิ่งใหม่ ๆ และหรือผลสำเร็จจากการใช้สื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแน่นอนว่า การใช้สื่อเหล่านี้ ย่อมมีทั้งผลสำเร็จ และอุปสรรคที่ยุงยาก นอกจากนี้ยังได้จัดอบรมวิธีการทำงานแบบโครงการ การตั้งเป้าหมายและการกำกับการทำงาน บนฐานการบริหารโครงการ หรือ Project Management เพื่อให้การทำงานทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นในอนาคตนี้ สามารถวัดผลและระบุถึงระดับความสำเร็จของสิ่งใหม่ ๆ ที่ตั้งใจสร้างขึ้น หรือสามารถระบุการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นรูปธรรม หรืออย่างน้อย

สามารถชี้วัดถึงการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ ซึ่งการระบุถึงผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้นี้ เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งของโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคมปีที่สอง เพราะในปีนี้จะเริ่มโครงการนำร่องในภูมิภาคต่างๆ รวม 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้น วิธีการติดตามและประเมินผล เพื่อระบุถึงผลสำเร็จหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงสำคัญมากสำหรับการ มองหารูปแบบการพัฒนา ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’ ดังกล่าวแล้วข้างต้น เพราะผลสำเร็จนี้ หรือรูปแบบที่ค้นพบนี้จะกลายเป็นรากฐานการพัฒนาสื่อ ให้เป็นโรงเรียนของสังคม ในมุมมองและในวิธีการต่างๆ ต่อไป ซึ่งเชื่อมั่นว่าการค้นพบนี้将有หลายกระบวนการ และหลายแนวทางที่มีผลสำเร็จมากและน้อย แตกต่างกันอย่างน่าสนใจ

ประมวลภาพเสวนาสื่อเป็นโรงเรียนของสังคมในภูมิภาคต่าง ๆ ทั้งภาควิชาชีพ วิชาการ และประชาสังคม

การอบรมครั้งนี้ นอกจากจะเรียนรู้เรื่องเนื้อหา และแลกเปลี่ยนประสบการณ์จริง ๆ ในห้องแล้ว ยังมีโอกาสได้ทัศนศึกษาพื้นที่และกรณีตัวอย่างของการทำโครงการจากชาวอำเภอเมืองนครปฐม ที่จัดขึ้นเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชนโครงการหนึ่ง มีชื่อว่า ‘โครงการปฐมนคร’ โดยชุมชนอำเภอเมืองนครปฐม ได้รับรู้ว่าจะมีการคืนพื้นที่ของเรือนจำนครปฐม แก่กระทรวงการคลัง แล้วเรือนจำนั้นก็ถูกรื้อทิ้งและที่ดินของเรือนจำจะถูกนำไปพัฒนาต่อไป ในโครงการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ของกระทรวงการคลัง ชาวชุมชนอำเภอเมืองนครปฐม มีผู้ติดตามศึกษา ค้นคว้าประวัติของเมืองนครปฐม และพบว่า นอกจากประวัติศาสตร์ของเมืองที่ยาวนานกว่า 2000 ปีแล้ว เรือนจำนครปฐมยังมีที่มาและประวัติศาสตร์ของการสร้างเรือนจำที่ผูกพันกับประวัติศาสตร์ของเมืองนครปฐม

อย่างมากมาย สามารถใช้เรื่องราวประวัติศาสตร์ของเมืองนครปฐมได้หลายมิติ เช่น ประวัติของเมือง การปกครองและการบริหารบ้านเมือง การคมนาคมและขนส่งทางน้ำ การผังเมืองและชุมชน สถาปัตยกรรมและศิลป์ พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ พื้นที่ขนาดใหญ่ใจกลางเมืองซึ่งหาได้ยากยิ่ง หากสามารถนำมาเพื่อใช้ประโยชน์แก่ชุมชนก็น่าจะเป็นประโยชน์ยาวนาน และมีคุณค่ามากกว่าจะนำไปพัฒนาให้ เป็นอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่

ชาวชุมชนอำเภอเมืองนครปฐมจึงเริ่มกิจกรรม เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรือนจำ และประวัติศาสตร์เมืองนครปฐม การเรียนรู้และถ่ายทอดเนื้อหา รวมถึงการปรับวิธีใช้ การสื่อสารต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบ เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวอันน่าประทับใจและมุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มผู้บริโภครือของชุมชนนครปฐมและชาวไทยทั่วไป

กิจกรรมที่เราไปทัศนศึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในพื้นที่จริง ๆ นี้ เราเรียกว่ากิจกรรม 'เปลี่ยนพื้นที่คุกเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ของชุมชน'

ประมวลภาพทัศนศึกษาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในพื้นที่จริง 'เปลี่ยนพื้นที่คุกเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ของชุมชน'

ตัวอย่างข้อมูล เนื้อหา และปรากฏการณ์การเรียนรู้ที่ได้จากการทัศนศึกษาในพื้นที่จริงครั้งนี้ รวมถึงการได้แลกเปลี่ยนแนวคิด ความรู้ ความเข้าใจและวิธีการทำงานของชาวชุมชน เพื่อการปรับบทบาทของการเรียนรู้ใหม่ ๆ ในชีวิตการปรับวิธีการใช้สื่อต่าง ๆ การทำงานระหว่างชาวชุมชนในฐานะผู้เรียนรู้จากสื่อ หรือผู้รับสาร และในฐานะผู้มีข้อมูล อันเป็นเนื้อหาองค์ความรู้จริง เกี่ยวกับเมืองนครปฐม การทำงานร่วมกันระหว่างครู ผู้รู้เรื่องราวอย่างแจ่มแจ้งในชุมชนกับผู้ผลิตเนื้อหาในกลุ่มนักสื่อสาร เป็นการทำงานด้วยนิสัยและพฤติกรรมแบบใหม่ เพื่อสร้างการเรียนรู้และสร้างการเปลี่ยนแปลงให้แก่ชุมชน เปรียบเหมือนการปรับใช้ 'สื่อ' ทั้งหลายที่มีอยู่แล้วให้กลายเป็น 'โรงเรียนของสังคม' อีกแนวทางหนึ่งที่ชัดเจนยิ่ง

จากนั้น ผู้ที่เข้าร่วมการอบรมได้ร่วมกัน เสนอการจัดทำโครงการนำร่อง 'สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม' ในพื้นที่ของตน ที่โครงการขอให้ร่วมจัดทำขึ้น โดยจำแนกเป็นพื้นที่ 4 ภาค พื้นที่ละ 1 โครงการ

แนวคิดสำคัญของโครงการคือ ในพื้นที่นั้นมีเรื่องราวหรือเนื้อหาใดที่น่าสนใจ และต้องการจะนำเสนอเนื้อหานั้นเพื่อสร้างการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ แก่สังคมหรือชุมชน โดยในขั้นต้น โครงการขอให้กลุ่มรวมตัวกันทำโครงการขนาดไม่ใหญ่เกินไป จำกัดพื้นที่ไม่กว้างขวางมากนักเพื่อสะดวกแก่การทำกิจกรรมและการประเมินผล โดยมีระยะเวลาการทำงานประมาณ 6 เดือน ได้แก่ โครงการนักสื่อสารข้อมูลน้ำ (ภาคเหนือ) โครงการเปิดถึงชาวปิดถึงชยะ ชุมชนคนศรีสวัสดิ์ บ้านท่าตีนตก (ภาคกลาง) โครงการอนุรักษ์อาคารสถานีรถไฟ บ้านท่าพระ ขอนแก่น (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) และโครงการเยาวชนนักสื่อสารสร้างสรรค์ บ้านลังกาอู๋ เกาะลันตา (ภาคใต้)

โครงการนำร่อง 'สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม' ทั้ง 4 ภูมิภาค ถือเป็นก้าวแรกที่สำคัญสำหรับการค้นหาแนวทาง การใช้ 'ความรู้' เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ความรู้นั้น และใช้มันเพื่อประโยชน์แก่คนทั้งหลาย ความรู้ในหลากหลายมิติที่เป็นไปเพื่อความรู้อันแท้จริง และเพื่อความเจริญก้าวหน้า อย่างสร้างสรรค์ ต่อ ๆ ไป

2

ที่มาของโครงการ 4 ภาค

ภาคเหนือ

นักสื่อสารข้อมูลน้ำ..เหตุเกิดขึ้นที่สุโขทัย

“...เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว บ้านเมืองบ่เอาจังกอบ ใครใคร่
ค้าช้างค้า ค้าม้าค้า ค้าเงินค้าทองคำ ไพร่ฟ้าหน้าใส...”

คำบรรยายจากศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงที่เราอ่านได้จากบทเรียนชั้นประถม
และคุ้นเคยกันดี คำบรรยายนี้ฉายภาพชาวเมืองสุโขทัยว่า ร่ำรวยและมีความสุขแค่ไหน
แม้แต่ชื่อว่า ‘สุโขทัย’ ก็ยังมีความหมายถึงแผ่นดินอันสงบสุขดูจยามเช้า (สุโข + อโณทัย)

เมืองสุโขทัยเป็นพื้นที่อยู่ติดกับลำน้ำยมซึ่งเป็นหนึ่งในสี่แควสำคัญ ที่รวมตัวกัน
เป็นลำน้ำเจ้าพระยา ลำน้ำยมเป็นลำน้ำกว้างใหญ่ทอดยาวตลอดจังหวัด จากเหนือจรดใต้
บวกกับพื้นที่ของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่ม ยามหน้าฝน จึงเป็นแอ่งรับน้ำกว้างใหญ่เป็นชัยภูมิ
แห่งความอุดมสมบูรณ์เพื่อการเพาะปลูกและกสิกรรมอันพิเศษ

แนวทางปฏิบัติของผู้เกี่ยวข้องเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของชาวสุโขทัย จัดหาข้าวปลาอาหาร หยูกยารักษาโรค และของจำเป็น นำไปแจกจ่ายแก่ผู้เดือดร้อนเพื่อให้คลายทุกข์ลงบ้าง รอคจนกว่าน้ำจะแห้งจะได้ช่วยเหลือด้านอื่น ๆ ต่อไป..

แต่เหตุการณ์เช่นนี้ เกิดขึ้นเป็นประจำ ทุกๆ ปี วนเวียนกลายเป็นวัฏจักร ซ้ำซาก

คำถามที่เกิดขึ้นในใจของผู้เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือชาวบ้านที่น้ำท่วม ข้อหนึ่งคือเหตุใดน้ำจึงท่วมเช่นนี้ทุกๆ ปี และดูเหมือนจะเป็นปัญหาที่แก้ได้ยาก จนกลุ่ม 'เครือข่ายสื่อท้องถิ่นเมืองพระร่วง' ซึ่งเป็นสื่อมวลชนท้องถิ่นกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งของสุโขทัย ที่อยากจะหาทางออกเพื่อช่วยแก้ไขปัญหานี้บ้าง

ชูชาติ อุทัยชิต ประธานเครือข่ายสื่อท้องถิ่นเมืองพระร่วง เล่าให้ฟังถึงความสนใจของตน และของกลุ่มที่อยากสร้างนักสื่อสารข้อมูลน้ำแก่เมืองสุโขทัยว่า...

“... สุโขทัย มีประตูน้ำเยอะ เพื่อช่วยกักเก็บและระบายน้ำ แต่มีประตูน้ำบางแห่งชำรุด และมีประตูน้ำบางแห่งเปิดระบายน้ำ หรือปิดกั้นน้ำผิดจังหวะจากกระแสน้ำที่ไหลผ่าน ถ้าเรามีโอกาสติดต่อกับประสานงานให้ทุกประตูระบายน้ำ ทำงานกันอย่างสอดคล้องและเป็นไปตามกระแสน้ำที่ไหลมาก ไหลน้อย น่าจะดี....การช่วยเหลือของภาครัฐ ด้วยการแจกข้าวปลาอาหารนั้น อีกด้านหนึ่งทำให้ชาวบ้านรอแต่ความช่วยเหลือและบางส่วนก็เกิดปัญหาเรื่องผลประโยชน์ในการจัดซื้อของเพื่อแจก ปัญหาน้ำท่วมกลายเป็นปัญหาที่บางคนชอบ และอยากให้เกิด แต่จริงๆ แล้วคนสุโขทัยไม่อยากจะแจกทุก ๆ ปี แต่อยากให้อันตรายมันถูกแก้ไขมากกว่า....สุโขทัย เป็นเมืองน้ำ ปกติน้ำจะท่วมแต่จะค่อย ๆ ไหลผ่านพื้นที่ เมื่อน้ำมา คนสุโขทัยจะมีปลา มีน้ำ เขาชอบ เขาจับปลาได้ ทำมาหากินได้แต่ที่เขาอยากรู้คือ น้ำจะมาเมื่อไร จะไปเมื่อไร น้ำจะมามากหรือน้อย ..ว่ากันตามจริงแล้ว น้ำท่วมไม่เป็นปัญหากับชาวบ้านแต่เป็นปัญหากับชาวเมือง ชาวเมืองไม่อยากจะน้ำก็คุดน้ำออกไปอีกทางหนึ่ง น้ำก็เลยไปท่วมชาวบ้าน ชาวบ้านเตรียมรับมือไม่ทัน ก็เดือดร้อนหรือชาวบ้านถูกน้ำท่วมไม่ลด ก็เดือดร้อน...”

ประมวลภาพคุณชุมชน อูทัยชิต และคณะทำงาน โครงการ 'นักสื่อสารข้อมูลน้ำ'

กลุ่มสื่อท้องถิ่นเมืองพระร่วงจึงรวมตัวกัน และทำโครงการนักสื่อสารข้อมูลน้ำ ตั้งใจว่าจะนำข้อมูลน้ำ ระดับน้ำและการระบายน้ำนี้ ถ่ายทอดไปถึงชาวบ้านให้มากที่สุด หลายคนก็มาร่วมคิดและร่วมเสนอ ข้อมูลน้ำควรจะเป็นเรื่องราวอื่น ๆ ของน้ำบ้างหรือเปล่า มีอะไรที่เกี่ยวข้องกับน้ำอีกเยอะแยะ วิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำยม ชาวสุโขทัยกับน้ำวันนี้ และอะไรอีกมากมาย..

ทีมงานของเขาได้รับการสนับสนุนจาก โครงการ 'สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม' เพราะประเด็นที่กลุ่มของเขาคิดและอยากนำเสนอ สื่อควรมีพลังที่จะเปลี่ยนแปลง บางอย่างให้แก่สังคมและชุมชน มันเป็นเป้าหมายที่ 'โรงเรียนเป็นสื่อของสังคม' อยากให้เกิดขึ้นในสังคมไทยเช่นกัน สื่อน่าจะเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นเป้าหมายลอมความคิดอันถูกต้องแก่นในสังคมและพร้อม ๆ กับที่สื่อจะสร้างกลไกเพื่อให้ผู้ดู ผู้ฟัง ผู้อ่าน เกิดความรู้เท่าทันและร่วมกันใช้สื่อในทางที่เหมาะสม ถูกต้อง เปิดยุคสมัยของการบริโภคสื่อและใช้สื่อเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและตนเองอย่างเหมาะสม

แต่ในที่สุด โครงการ 'นักสื่อสารข้อมูลน้ำ' ก็กลายเป็นหนึ่งในโครงการนำร่องของภาคเหนือ โดยมีเป้าหมายที่จะรวบรวมข้อมูลน้ำสร้างเป็นแหล่งข้อมูล (เรียกว่าถังข่าว) จัดการฝึกอบรมให้แก่เยาวชนและผู้สนใจจำนวนหนึ่ง ฝึกให้เขาเหล่านั้นเป็นนักสื่อสารข้อมูลน้ำ ที่คาดหมายว่าเขาจะผลิตสื่อด้วยข้อมูลที่ชุมชนได้ประโยชน์อย่างแท้จริง และชุมชนได้ใช้ข้อมูลที่รวบรวมไว้ และสื่อที่ผลิตขึ้นเหล่านี้เป็นเครื่องมือพัฒนาความรู้ความเข้าใจของตนเองเกี่ยวกับน้ำ และสามารถใช้ชีวิตอยู่กับน้ำได้อย่างฉลาด เหมาะสมกับตนเอง และมีความสุข

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2560 กลุ่มสื่อท้องถิ่นเมืองพระร่วงและเพื่อนสื่อท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ร่วมกันพัฒนาโครงการและแผนการทำงานของตนพร้อมกับกำหนดให้พื้นที่ 'ตำบลท่าฉนวน' เป็นพื้นที่ปฏิบัติการสำหรับทดลองทำ

“...ท่าฉนวน เป็นพื้นที่ลุ่มและมักประสบปัญหาน้ำท่วมเหมือนกับหลาย ๆ พื้นที่ของสุโขทัย ในยามที่ฝนตกหรือน้ำหลากมากมาย ท่าฉนวนจะเป็นพื้นที่ที่ต้องรับน้ำและหากสามารถทำให้พื้นที่นี้ มีน้กสื่อสารข้อมูลน้ำ หรือมีการสื่อสารเรื่องข้อมูลของน้ำได้ น่าจะเป็นประโยชน์กับพื้นที่ อีกรายหนึ่ง ที่ทีมงานของเราก็ใกล้ชิดกับพื้นที่นี้ และน่าจะประสานงานกับบุคคลกรและชาวบ้านในพื้นที่เพื่อผลักดันโครงการนี้ ได้...”

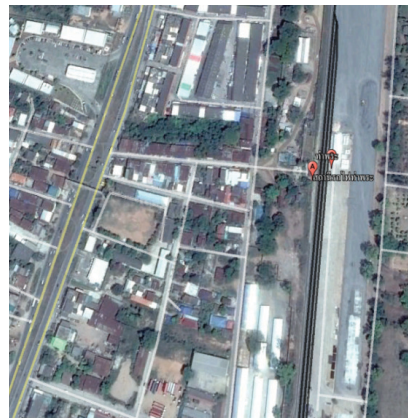
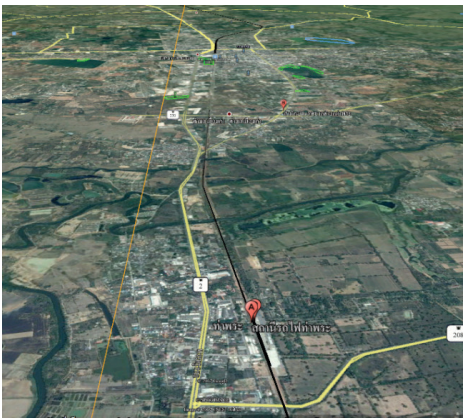
ภาพ 6-8 ภาพแม่น้ำยม ประตูระบายน้ำ และทิวทัศน์สองฝั่ง บ้านเรือนชาวบ้านริมน้ำ

เป็นแนวคิดของชุมชน และเพื่อน ๆ ในกลุ่ม แล้วโครงการเริ่มขึ้น ด้วยการทำความเข้าใจกับฝ่ายราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ฝ่ายต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านและที่เกี่ยวข้องกับน้ำ เช่น ฝ่ายปกครอง อบต. เทศบาล ฝ่ายอุตุวิทยามหาวิทยาลัย ฝ่ายชลประทาน เป็นต้น และกลุ่มเพื่อนพ้องสื่อมวลชน ดูจะเป็นงานใหญ่มาก ประเมินจากเจ้าหน้าที่ที่เข้าร่วมแล้วนับว่าหลายสิบฝ่าย อีกทั้งยังรับเกียรติจากปลัดอำเภออาวุโสเป็นประธานด้วย ปัญหาเรื่องน้ำของพื้นที่สุโขทัย ไม่ใช่เรื่องที่คนต่างพื้นที่จะเข้าใจได้ง่าย ๆ จริง ๆ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

รถไฟทางคู่จะมา เราจะรักษาสถานีแห่งประวัติศาสตร์อย่างไร
กลยุทธ์เมืองขอนแก่น ที่ 'ท่าพระ'

เทศบาลตำบลท่าพระเป็นพื้นที่ตำบลต้นทาง หากเดินทางจากกรุงเทพฯ โดยใช้ถนนมิตรภาพจะถึงตำบลท่าพระก่อนเดินทางเข้าสู่ตัวจังหวัดขอนแก่น ระยะห่างเพียง 12 กิโลเมตร วิถีชีวิตดั้งเดิมจึงเป็นรูปแบบผสมระหว่างชนบทกึ่งเมือง แต่ปัจจุบันกระแสการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการลงทุนภาคอุตสาหกรรม ได้ขยายตัวมาในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าพระเป็นจำนวนมาก และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ

เทศบาลตำบลท่าพระ ห่างจากเมืองขอนแก่น 12 กิโลเมตร เขตเทศบาลตำบลท่าพระ และสถานีรถไฟท่าพระ

หากเราย้อนเวลากลับไปในอดีตได้สัก 50 ปีหรือสักชั่วหนึ่งอายุของคน ภาพของชุมชนท่าพระต่างจากที่เห็นในปัจจุบันมากชนิดที่อาจนึกไม่ถึง ครั้งนั้นเส้นทางคมนาคมสำคัญคือทางรถไฟ สถานีรถไฟท่าพระ จึงเป็นจุดสำคัญของการพักรถ เพราะตลาดท่าพระคือจุดแวะพักของพ่อค้าสินค้าสำคัญเป็นเหมือนสถานีการค้าขานเมือง เช่นเดียวกับที่พบเห็นในหลาย ๆ เมืองใหญ่ นอกจากนี้จะเป็นสถานีพักสินค้าเกษตรจากชาวบ้านรอบ ๆ เมืองขอนแก่น ที่จะส่งต่อเข้าไปในเมืองหรือส่งต่อไปที่หัวเมืองต่าง ๆ เช่น โคราช ปากช่อง

แก่งคอย อยุธยา รังสิต และหัวลำโพง เพื่อกระจายสินค้าต่อไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ แล้ว ท่าพระยังเป็นสถานีและตลาดที่นำสินค้าจากเมืองหลวงมาจำหน่ายให้ชุมชนรอบ ๆ เมืองด้วย ตลาดท่าพระจึงคราคร่ำด้วยร้านค้า ผู้คนที่มาขายสินค้าโดยเฉพาะพืชผลเกษตร และเมล็ดพันธ์ และอุปกรณ์เกี่ยวกับการเกษตร และแน่นอนว่าวิถีชีวิตของชาวท่าพระก็คง คึกคักเหมือนท่าเรือ ท่ารถ หรือท่ารถไฟ ตามหัวเมืองใหญ่ทั่วไป

เสน่ห์ของท่าพระ จึงอยู่ที่ชีวิตประจำวันและความคึกคักของชุมชนซึ่งมีจังหวะชีวิต ของผู้คนในตลาดและแขกผู้มาเยือนมากมายในแต่ละวัน

“..ตลาดท่าพระ เมื่อก่อนจะคึกคักทุกวัน เพราะมีเกษตรกรเอาสินค้ามาขายและ เตรียมส่งเข้าเมืองและเข้าไปกรุงเทพ มีร้านที่เป็นเหมือนโกดังหีบห่อสินค้าเพื่อเตรียมส่ง มีร้านค้าขายของหลากหลาย ..ที่นี่มีไถ่อย่างอร่อยมากครับ..เป็นสูตรเฉพาะของเรา มีชื่อว่า ไถ่ย่างท่าพระ คือรสชาติมันจะหอม เราหมักเครื่องเทศ แล้วย่างแห้ง จนกรอบ แห้ง คล้าย ๆ ไถ่ย่างเขาสวนกวาง แต่ผมว่าของเราอร่อยกว่า..ก๋วยเตี๋ยวที่นี่ก็ขึ้นชื่อ มาเยี่ยม เมื่อไรก็แวะมานะครับ ร้านนี้เป็นร้านดั้งเดิม สืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ เราเห็นแบบนี้ มาตั้งแต่เด็ก...”

ทรงชัย อาริวัฒน์ บรรยายภาพของตลาดท่าพระที่เขาเห็นในวัยเด็กให้ฟัง

ห่างออกจากตลาดท่าพระไม่ไกลนัก มีโรงเรือนที่เหมือนสถานีพักม้า เป็นโรงเรือน ชั้นเดียว สร้างด้วยไม้เป็นแบบเก่า มีลานหน้าบ้านและด้านข้างกว้างขวางมาก ชาวบ้าน เล่าให้ฟังว่าที่แห่งนี้เคยเป็นของเจ้าของคอกม้า ชื่อของบ้าน ก็คือชื่อของม้า เป็นม้าสายเลือด อังกฤษ เสียตายว่าไม่มีโอกาสได้ยืมเรื่องราวคอกม้านี้จากเจ้าของตัวจริง หาไม่เราอาจ ได้รู้เพิ่มเติมว่า เหตุใดโรงเรือนที่เหมือนคอกม้าจึงมาอยู่ที่นี่ หรือจะเป็นสถานีพักม้า เพื่อส่ง เข้าไปยังขอนแก่น หรือกรุงเทพฯต่อไป..

พื้นที่ของสถานีรถไฟและตลาดท่าพระ

เมื่อทิศทางการพัฒนาประเทศเปลี่ยนไป ท่าพระก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ต้องคล้อยตาม การพัฒนาของแผนใหญ่ ถนนกลายเป็นเส้นทางหลักของการคมนาคม การส่งเสริมรถขนส่ง และรถสินค้าทำให้ทางรถไฟค่อย ๆ ลดบทบาทลง สถานีรถไฟค่อย ๆ ลดความสำคัญและความผูกพันกับชุมชนไปโดยปริยาย บิ๊มน้ำมันกลายเป็นชุมชนใหม่ขึ้นมาแทนที่ จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม แต่วิถีชีวิตของชุมชนก็เปลี่ยน ความเป็นชุมชนที่มีทุกคนเป็นเจ้าของ เปลี่ยนไปเป็นชุมชนที่กำหนดโดยเจ้าของบิ๊มน้ำมัน เงื่อนไขวิถีชีวิตชุมชนที่มีลมหายใจจากทุก ๆ ชีวิตที่เกี่ยวข้อง กลายเป็นวิถีชีวิตของคนบางกลุ่ม และบางกลุ่มหายไป

ที่ท่าพระ แม้ว่าตลาดยังอยู่ วิถีชีวิตตลาดของชุมชนยังอยู่ แต่ลมหายใจก็ค่อย ๆ แผ่วลง ๆ เพราะเส้นเลือดใหญ่คือทางรถไฟ ค่อย ๆ ลดบทบาทลง พ่อค้าแม่ค้าหันไป

ใช้รถยนต์และรถบรรทุกขนส่งสินค้ามากขึ้น เส้นผ่าของชุมชนริมทางรถไฟก็ค่อย ๆ จางหายไป ชีวิตที่เคยคึกคักเมื่อยามเสียดงหวูดรถไฟดังว้าว ๆ มาค่อย ๆ เลือนหายกลายเป็นความทรงจำของคนดั้งเดิม และผู้เฒ่าผู้แก่

ในที่สุดถึงวันสุดท้ายของสถานีรถไฟ ท่าพระ ก็มาถึง

การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานที่มีนัยสำคัญและส่งผลกระทบต่อการเดินทางชีวิตของชาวตำบลท่าพระคือการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างผังเมือง เป็นนโยบายการพัฒนาเมืองให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจ เมื่อ การทางรถไฟแห่งประเทศไทย ได้มีแนวทางการพัฒนาก่อสร้างรถไฟทางคู่ ผ่านพื้นที่สถานีรถไฟท่าพระ ส่งผลกระทบต่อให้ต้องรื้อถอนสถานีรถไฟท่าพระ ทั้งสถานีออกเพื่อก่อสร้างเป็นทางรถไฟ ซึ่งพื้นที่ของสถานีรถไฟโดยส่วนใหญ่ เป็นอาคารไม้ดั้งเดิม ประกอบด้วย อาคารสถานีรถไฟ อาคารบ้านพักเจ้าหน้าที่การรถไฟ พร้อมเครื่องมือเครื่องจักร และอุปกรณ์สื่อต่าง ๆ ภายในอาคารสถานีรถไฟ และผลกระทบในชุมชนพื้นที่ออกกำลังกายของชุมชนหายไป ประกอบด้วย ลานออกกำลังกายแอโรบิค สนามบาสเก็ตบอล ศาลากลางบ้าน สนามตะกร้อ ซึ่งเป็นพื้นที่รวมกลางของชุมชนสำหรับทำกิจกรรมของหมู่บ้าน ใช้เป็นสถานที่สำหรับการจัดงานเทศกาลงานจิวท่าพระเป็นประจำทุกปี ในทุกเย็นกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง จะมาออกกำลังกาย เล่นบาสเก็ตบอล เล่นวอลเลย์บอล เล่นตะกร้อ และปีก่อนนี้ เทศบาลตำบลท่าพระได้ประสานองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น จัดสร้างสนามบาสเก็ตบอลขนาดมาตรฐานใช้งบประมาณหลายล้านบาท ใช้งานได้เพียง 1 ปี ก็ต้องถูกรื้อถอน เนื่องจากต้องใช้พื้นที่ก่อสร้างเป็นอาคารสถานีรถไฟทางคู่

จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวตลาดท่าพระเป็นอย่างมาก ชาวชุมชนเกิดการเรียกร้องขอพื้นที่ที่เป็นปอดของชุมชนคืนจากการทางรถไฟ แต่ได้รับคำปฏิเสธ ซึ่งการทางรถไฟได้ให้พื้นที่ส่วนหนึ่งสำหรับก่อสร้างศาลากลางบ้านและลานออกกำลังกาย คืนแก่ชุมชน หากแต่ชุมชนได้เกิดความคิดอยากจะทำอาคารสถานีรถไฟและสิ่งก่อสร้างเดิม ๆ ไว้ให้แก่เด็กและเยาวชนรุ่นลูกหลาน ได้ศึกษาเรียนรู้ถึงประวัติ

ความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชน จึงได้ประชาคมขอมติในชุมชนของ อาคารสถานีรถไฟท่าพระ พร้อมเครื่องจักรภายในและบ้านพักพนักงานการทางรถไฟ เพื่อคงไว้ เป็นศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ แต่ได้รับคำตอบคือต้องซื้ออาคารจากการทางรถไฟ เท่านั้น

เมื่อสถานีรถไฟต้องถูกรื้อทิ้ง ความคิดคำนึงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง พะวงอยู่ หลายรูปแบบ สำหรับคนเฒ่าคนแก่แล้ว สถานีรถไฟไม่ใช่แค่อาคารไม้สำหรับคนนั่งรอ รถไฟ แต่มันคือบันทึกรความทรงจำ หากมันพุดได้ มันคงเล่าเรื่องราวตั้งแต่เข้าย่านค้าคิน ยันรุ่งให้คนที่นั่งรออยู่ได้ยิน ว่าเกิดอะไรขึ้นบนเส้นทางรางเหล็กคู่นี้ตั้งแต่เมื่อ 50 ปีก่อน จนถึงวันนี้ มันอาจเล่าเรื่องลุงเนา ที่ขายเมล็ดพันธ์ มันอาจพุดถึงแม่แหม่มที่ยกกระຈาดไข่ ไก่ปิ้ง วึ่งไล่ขายคนบนโบกี้ผู้โดยสาร มันคงเล่าเรื่องเด็กนักเรียนทยอยลงรถไฟกลับจาก ในเมืองชอบแก่นยามเลิกเรียน ที่สำคัญวันนี้ไม่มีใครรู้จักเจ้า โปรฟิตตะเบิด แล้วแต่คนตาม สถานีรถไฟรู้แน่ว่ามันเป็นม้าพันธ์ดีจากอังกฤษ และยังอาจรู้และเคยพามันไปเมืองอื่น ๆ รับมันกลับมาพร้อมกับชัยชนะหรือความพ่ายแพ้ ก็ได้ และอื่น ๆ อีกมากมาย

สถานีรถไฟสำหรับคนหนึ่งอาจเป็นเพียงสิ่งปลูกสร้างที่ต้องรื้อทิ้งเมื่อหมด ความจำเป็น แต่สำหรับชาวท่าพระ มันเป็นอย่างกว่านั้น หากรื้อมันทิ้งก็เท่ากับลบความทรงจำ ในอดีต คล้ายกันตัดสัมพันธ์มิตรเก่าแก่ หากมีหนทางมีผู้หาวิธีอื่นที่เหมาะสมกว่า เพื่อรักษาประโยชน์ทั้งสองฝ่าย การรถไฟสามารถใช้พื้นที่สร้างรถไฟรางคู่อย่างที่เขาคองการ และชาวท่าพระก็สามารถรักษาอาคารสถานีรถไฟไว้ได้ ด้วยความรักและห่วงแหนด และ ตระหนักถึงความสำคัญของอาคารประวัติศาสตร์สถานีรถไฟแห่งนี้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของ การรวมตัวกันของชาวชุมชนตลาดท่าพระที่จะมาเปลี่ยนเมืองภายใต้การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างผังเมืองที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน

โครงการ ‘เรารักท่าพระ’ จึงเกิดขึ้นเพื่อหาวิธีการบอกเล่าเรื่องราว อันเป็นองค์ความรู้ เกี่ยวกับชุมชนท่าพระในอดีตให้แก่คนรุ่นใหม่และคนอื่น ๆ ทราบ และสรรหาวิธีการ อันเหมาะสมเพื่อถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ให้สืบทอดแก่คนรุ่นหลังให้เกิดความภาคภูมิใจ

ในประวัติศาสตร์ของ ‘ชุมชนตนเอง’ ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่จะเกิดขึ้นนี้จะเป็นไปตามยถากรรมหรือเป็นไปตามวิถีทางที่ชาวท่าพระปัจจุบันกำลังจะสร้างขึ้น ก็ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจในกิจกรรม ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’ นี้เอง

ภาคกลาง

เปิดถึงข่าว ปิดถึงขยะ ชุมชนคนอำเภอศรีสวัสดิ์ ณ บ้านดินตก ยิ่งรู้จัก..ยิ่งรักเธอ

หากเรานั่งรถออกจากกรุงเทพมหานครมาทางตะวันตก ราว ๆ 4 ชั่วโมงเศษ ๆ ตามเส้นทางบางบัวทอง สุพรรณบุรี กาญจนบุรี เราจะมาถึงตำบลเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในพื้นที่อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี พื้นที่แห่งนี้อยู่ในหุบเขา มองด้วยสายตาแล้วเหมือนตกอยู่ในแอ่งกระทะขนาดมหึมา มีชื่อว่า ‘บ้านดินตก’

ที่ได้ชื่อว่าบ้านดินตกเพราะมีความหมายถึงบ้านที่อยู่ดินเขา หากจะนับตามประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์แบบชาวบ้านแล้ว ที่นี่ก็คือชุมชนกะเหรี่ยงขนาดใหญ่ มีบ้านเรือนราว 100 หลังคาเรือน (ถือว่าเป็นชุมชนใหญ่) แบ่งออกเป็นหลายหมู่บ้าน และมีหัวหน้าหมู่บ้านเป็นชาวกะเหรี่ยงด้วยกัน ผู้คนที่นี่แม้เป็นชาวกะเหรี่ยง แต่โดยสัญชาติแล้วคือเป็นคนไทยที่อยู่อาศัยในพื้นที่นี้มานานหลายชั่วอายุคน แต่เพราะพื้นที่อยู่ห่างไกลจากที่ทำการอำเภอ โอกาสติดต่อกับราชการก็จะน้อยลงตามระยะทาง และนั่นก็หมายถึง

ความช่วยเหลือหลายอย่างที่ภาครัฐจัดให้ ก็จะไม่พลอยย่อหย่อนตามไปด้วย บวกกับขนาดและที่ตั้งของพื้นที่ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าเขาและลำน้ำ มากกว่าถนนจะเรียกว่าเป็นพื้นที่ซึ่งยังมีธรรมชาติดั้งเดิมมากอยู่ ก็คงพูดได้เต็มปาก หลาย ๆ บ้านจึงยังมีฐานะ ‘ยากจน’ การดำรงชีพส่วนใหญ่จึงปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ มองจากพื้นราบก็จะเห็นไร่และแปลงปลูกพืชไต่ระดับความสูงตามเชิงเขาไล่ขึ้นไปจนถึงยอดเตี้ย ๆ มองดูแล้ว ก็ยากลำบากสำหรับการดำรงชีวิตไม่น้อย แต่มองอีกด้านหนึ่ง คนที่นี้ก็โชคดีเพราะได้อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่าคนเมืองที่ฐานะดีกว่า

บ้านดินตก

ชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง
บ้านดินตก ยังรักษาขนบประเพณีไว้

วันแรกของการเริ่มโครงการ
‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’

เมื่อยืนอยู่กลางบ้านดินตกเราจะรู้สึกเหมือนยืนอยู่ในโลกอีกใบหนึ่ง เพราะที่นั้ระบบการสื่อสารเช่น โทรศัพท์ ‘อัดคัต’ มาก ถือเป็นพื้นที่ซึ่งขนาดคลื่น 2 จี ก็ยังเข้าไม่ถึง จึงไม่ต้องพูดถึง 4 จีให้ช่วยการ เมื่อระบบการสื่อสารพื้นฐานตกหล่นและพร่องไป ชาวบ้านที่นั้จึงขาดโอกาสมากกว่าอีกหลายพื้นที่โดยเฉพาะเมืองใหญ่ ๆ เช่น กรุงเทพมหานคร หรือกระทั่งเมืองกาญจนบุรี การติดต่อสื่อสารของชุมชนที่นั้โดยพื้นฐานคือ ‘จดหมาย’ และ ‘การประชุมชี้แจง’ จากหัวหน้าหมู่บ้าน

โครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม มีโครงการลงในพื้นที่บ้านดินตกนี้หนึ่งโครงการ เหตุสำคัญที่ลงพื้นที่นี้ เพราะผู้ประสานงานอยากให้มีโอกาสในพื้นที่สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์บ้างซึ่งเป็นไปตามนโยบายของแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมที่จะเอื้อให้โอกาสแก่วัฒนธรรมหลากหลาย อย่างน้อยจะได้รู้ว่าเรื่องการสื่อสารในกลุ่มคนไทยเหล่านี้ จะเป็นเช่นไร นอกจากนี้ในพื้นที่แห่งนี้ยังมีประเด็นเรื่องการพัฒนาเรื่อง ‘ขยะ’ และแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่คณะทำงานของโครงการขบคิดแล้ว เล็งเห็นว่าประเด็นที่น่าสนใจและจะเกิดประโยชน์อย่างมากแก่พื้นที่ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันในอีกหลาย ๆ ภูมิภาค

จากคำแถลงของณัฏฐญา วิษณุกรโยธิน ผู้ประสานงานโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ระบุว่า

“...บ้านท่าตีนตก เป็นพื้นที่ธรรมชาติ เป็นเส้นทางผ่านของนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่น ผู้แวะผ่านมาท่องเที่ยวในเมืองกาญจนบุรี เช่น เชื้อนครีส์สวัสดิ์ น้ำตกไทรโยค เส้นทางผ่านมายังบ้านตีนตก จะมีจุดแวะพักข้างทางหลายแห่งซึ่งแต่ละปีก็จะมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ๆ และผลที่ติดตามมาขณะนี้คือปัญหาเรื่องขยะซึ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้น ๆ ตามจำนวนนักท่องเที่ยวด้วย แต่ชุมชนยังมองไม่เห็นภัยอันตรายของขยะ เพราะสภาพธรรมชาติทำให้ขยะเหล่านี้ถูกปิดบังจากต้นไม้ ใบหญ้าต่าง ๆ แต่ถ้ายังปล่อยให้ผ่านไปเช่นนี้ขยะจะพอกพูนมากขึ้น ๆ ขยะจะแปรสภาพด้วยตัวของมันเองและกลายเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่แก้ไขได้ยากในอนาคต ถ้าโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม จะช่วยกระตุ้นทำให้คนในชุมชน มาร่วมแบ่งปันความรู้เรื่องขยะและการแก้ไขร่วมกันน่าจะดี และหากสื่อเป็นโรงเรียนของสังคมจะช่วยเป็นแหล่งความรู้ แก่คนในชุมชนและคนนอกชุมชน คนในชุมชนก็ได้เรียนรู้เรื่องขยะและการป้องกันแก้ไข คนนอกชุมชนก็ได้เรียนรู้เรื่องธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ตลอดจนชนบประเพณีของท้องถิ่นทำให้เข้าใจเรื่องราวของชุมชน และเคารพต่อวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น การท่องเที่ยวก็คึกคักขึ้น ไม่ทิ้งขยะจนรก หรือทำให้สภาพเดิม ๆ ของชุมชนเปลี่ยนไปจนกลายเป็นปัญหา..”

“...ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านตีนตกนี้ เป็นชุมชนน่ารัก ชาวบ้านยินดีร่วมมือกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่จะทำให้ชุมชนของเขาดีขึ้น ไม่ค่อยจะเกียจคร้าน แต่อาจจะเริ่มต้นยากเพราะความขัดสน มันไกลและเข้าถึงยาก ที่นี้มีโรงเรียน ตชด. เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เด็ก ๆ เรียนที่นี้จนจบระดับประโยคประถมศึกษา ถ้าสูงกว่านี้ก็ต้องเข้าไปในเมือง ต้องขับรถไปอีก 30-40 กิโลเมตร ส่วนใหญ่จึงมีคนเรียนต่อก็จะน้อยเพราะไกล ถ้าจะเรียนก็มักจะเรียน กศน. (การศึกษานอกโรงเรียน) เพราะสะดวกกว่า แต่ส่วนใหญ่ก็จะออกมาทำงานช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำสวนมากกว่า...”

ที่บ้านตีนตกแห่งนี้เด็ก ๆ ชาวกะเหรี่ยงจะเข้าเรียนในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งมีตำรวจเป็นผู้สอนและเป็นครูใหญ่ สอนวิชาเหมือนโรงเรียนสายสามัญทั่วไป แต่ด้วย

พื้นที่ไกลจากเมืองมากโอกาสในการศึกษาจึงมีน้อยด้วย หากไม่มีโรงเรียนตำรวจ
ตระเวนชายแดนนี้ คงหมดโอกาสศึกษาเล่าเรียน ใครที่เคยเรียนกับโรงเรียนตำรวจ
ตระเวนชายแดนมาก่อน คงยังระลึกได้ถึงความสุขสนุกสนานในการเรียนกึ่งการผจญภัย และ
การดูแลจากครูตำรวจ

โรงเรียน ตชด.บ้านตีนตก

นักเรียนและเยาวชนที่เชิญมา
ร่วมโครงการ ในวันเปิดโครงการ

เยาวชน (หญิง) ที่บ้านตีนตก

มาจนถึงวันนี้ โรงเรียน ตชด. บ้านตีนตกก็ได้รับการพัฒนาจนมั่นคง แข็งแรงขึ้น
อันที่จริงชื่อโรงเรียนอย่างเป็นทางการก็มี แต่ขอเรียกว่าโรงเรียน ตชด. บ้านตีนตก ดีกว่า
เพราะมันได้ความรู้สึกมากกว่า

แม้โรงเรียนจะพัฒนามากขึ้น มีอาคารมั่นคงแข็งแรงแค่ไหน นานไปก็จะมีแต่จะ
เสื่อมทรุด เด็กนักเรียนและครูต่างหากที่ควรจะได้รับ การฟื้นฟูและดูแลให้มั่นคง
เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป เมื่อโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคมเกิดขึ้นในพื้นที่ จึงหวัง
เป็นแสงสว่างที่จุดประกายให้คนในชุมชนจะได้ตื่นตัว ได้รับความเจริญแบบใหม่ที่ขึ้นชุมชน
ด้วยเทคโนโลยีของการสื่อสาร และการสื่อสารโทรคมนาคม ถึงบ้านตีนตกจะยังไม่มี
โทรคมนาคมเทียบเท่ากับชุมชนอื่น ๆ แต่ก็หวังว่าอีกไม่นาน ความเจริญเหล่านี้คงมาถึง
และหากออกนอกพื้นที่เพื่อเข้าเมืองก็จะต้องได้พบความเจริญเหล่านี้ได้ทีนั้น ดังนั้น
การแนะนำให้รู้จักและเตรียมพร้อมไว้จึงเป็นเรื่องที่ดี

จริง ๆ แล้วปัญหาขยะมูลฝอยเป็นปัญหาระดับประเทศ เนื่องจากมีปริมาณเพิ่มขึ้น
ทุกวันตามจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น จากการศึกษาขยะมูลฝอยมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นและ
การจัดเก็บหรือการจัดการขยะมูลฝอยไม่สามารถรับมือกับจำนวนขยะมูลฝอยที่ตกค้าง
ได้ ทำให้ขยะมูลฝอยเป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งสุขภาพภูมิทัศน์โดยรอบ

ของชุมชน สุขภาพอนามัยของประชาชน และยังคงส่งผลต่อภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว
การจัดการขยะจึงเป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องการ การแก้ไขโดยเร่งด่วนจากปัญหา
ของขยะมูลฝอยที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมชุมชนสุขภาพอนามัยของประชาชนและ
ภาพลักษณ์การท่องเที่ยว

ทำให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีความตระหนักในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย
โดยอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นในการจัดการขยะมูลฝอย และ
การสร้างจิตสำนึก ในการมีส่วนร่วมแก่ชุมชนโดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามา
มีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการขยะ เพื่อให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และเกิดจิตสำนึก
ที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจัดการขยะมูลฝอย ซึ่งประชาชนในชุมชนมีอิทธิพล
ในการกระตุ้นจิตสำนึกต่อความรับผิดชอบร่วมกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเรื่องขยะมูลฝอย
ชุมชน โดยเริ่มจากตนเอง ครอบครัวและขยายผลไปสู่ชุมชน การให้ประชาชนในชุมชน
ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบ เพื่อรองรับปัญหาขยะมูลฝอย
ที่เพิ่มมากขึ้นทุกวัน แต่การจัดการขยะมูลฝอยที่ครบวงจรมีต้นทุนสูงมาก ดังนั้นประชาชน
ในชุมชนจึงควรมีความตระหนักในการลดปริมาณขยะมูลฝอยมากกว่าการพึ่งพาการกำจัด
ขยะมูลฝอยชุมชนจากภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว

ไม่น่าเชื่อว่าปัญหาระดับประเทศเช่นนี้ ก็ลามมาถึงบ้านดินตกเป็นเป็น
ชุมชนเล็ก ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะบ้านดินตกตั้งอยู่ในอำเภอศรีสวัสดิ์ ซึ่งเป็นพื้นที่กว้าง
ครอบคลุม เขื่อนศรีนครินทร์ เขื่อนท่าทุ่งนา อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ อุทยาน
แห่งชาติเอราวัณ น้ำตกเอราวัณ น้ำตกห้วยแม่ขมิ้น เป็นเขตติดต่อ 3 จังหวัดในแม่น้ำเดียวกัน
เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากคนในประเทศ และต่างประเทศ การเดินทาง
ได้ทั้งทางน้ำและทางบกพื้นที่มีน้ำในเขื่อนขวางกั้นเป็นสองฝั่ง มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ
ถ้ำ น้ำตก อุทยานฯ แม่น้ำ แพพัก-ล่อง เขื่อนศรีนครินทร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
เกษตรอินทรีย์ ซึ่งในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก เดินทางมาพักผ่อน มาพร้อมกับการ
ดื่มกิน เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ อาหารพร้อมขยะที่ตามมา

แรกที่จะทำโครงการนี้ในพื้นที่ วิทยาลัยฯ ผู้ประสานงานก็ตั้งเป้าหมายไว้เพียงให้ชุมชนได้รู้จักสื่อ และใช้สื่อสมัยใหม่เป็น โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ และใช้มันทั้งหมดเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาขยะและช่วยกันดูแลชุมชนให้รู้จักวิธีการจัดการขยะอย่างฉลาด แต่เมื่อเรามีโอกาสรู้จักพื้นที่จริง ๆ ก็อดตั้งคำถามไม่ได้ว่า เป้าหมายเรื่องการคุยเรื่องสื่อสมัยใหม่หรือสื่อออนไลน์นี้ อาจจะเร็วเกินไปสำหรับชุมชนเพราะในพื้นที่เองก็ยังมีขาดสื่อเรื่องสัญญาณโทรศัพท์และสัญญาณโทรคมนาคม จะมี Internet ก็เพียงแห่งเดียว เป็นของโรงเรียน ดตชต. แห่งนี้ เพราะองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยไปติดตั้งงานเดียวเทียมเฉพาะกิจและจัดทำระบบไวไฟ เฉพาะพื้นที่ให้แก่โรงเรียนเท่านั้น ทั้งบ้านตีนตกซึ่งกินอาณาเขตพื้นที่หลายหมู่บ้าน ก็มีเพียงรอบโรงเรียนเท่านั้นที่มีสัญญาณ Internet ดังนั้น แนวคิดที่จะสื่อเป็นสื่อกลางของชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน อาจจะต้องคิดอีกที สำหรับพื้นที่บ้านตีนตก ก็ได้

แต่เป้าหมายเรื่องการจัดการขยะ อาจจะยังพอเป็นไปได้ วิทยาลัยฯ พาเราไปชมรอบ ๆ บ้านทำตีนตกซึ่งพื้นที่โดยรอบกินอาณาเขตกว้างขวางไม่น้อย การเดินทางสัญจรในเขตบ้านตีนตกยังไม่ลำบากนัก เพราะมีถนนสายหลักที่กรมทางหลวงชนบทจัดสร้างไว้บ้างแล้วและเส้นทางรอง ๆ รอบ ๆ บ้านก็มีพร้อมแล้วเช่นกัน เป็นถนนดิน ขนาดกว้างพอประมาณและแข็งแรงพอที่รถจะวิ่งไปมาคนเดียวได้ เราใช้เวลาตระเวนไปรอบ ๆ บ้านและชุมชนนี้ประมาณ 2 ชั่วโมง ตลอดเวลา 2 ชั่วโมง เราพบว่า มีขยะกระจายอยู่ในพื้นที่ทั่วไป โดยเฉพาะขยะจากขวดน้ำพลาสติกและถุงพลาสติกซึ่งเป็นภาชนะสำหรับใส่น้ำดื่มใส่อาหารและขนมยอดนิยมของคนยุคใหม่ บางมุมของชุมชนกลายเป็นแหล่งทิ้งขยะซึ่งคนทิ้งก็คงจะคิดปล่อยให้น้ำพุพุ่งไปตามธรรมชาติ ตามคติความคิดสมัยเก่า แต่เพราะว่าวัสดุใช้สอยปัจจุบัน เป็นพลาสติกเป็นส่วนใหญ่ ขยะจึงไม่ได้พุ่งน้ำเปื่อยอย่างที่คิด แต่หมักหมมเป็นกองอยู่ ๆ กระจายอยู่ทั่วหมู่บ้าน

งานของวิทยาลัยฯ จึงไม่ใช่งานที่จะทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอันคุ้นเคยจากการทิ้งขยะ มาร่วมกันกำจัดขยะอย่างเป็นระบบ

ปัญหาและแนวทางการบริหารจัดการดังกล่าว จึงทำให้เกิดประเด็นที่จะทำโครงการ 'สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม' เพื่อเผยแพร่เนื้อหาอันเป็นความรู้แท้จริงของขยะและบริหารจัดการขยะ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจใหม่ ๆ แก่ชาวชุมชนบ้านตีนตก เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชน ให้รู้จักขยะและปัญหาของมันอย่างถ่องแท้ และสร้างสรรค์ความรู้และแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อนำขยะ หรือวิธีการจัดการขยะที่ได้ อย่างน้อยที่สุด ชุมชนบ้านท่าตีนตกก็จะเกิดขยะน้อยลง และอาจมีผลผลิตจากขยะอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ตามมา ถ้านี่คือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้จริง 'สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม' ที่ณัศยศยา และทีมงานตั้งใจทำ ก็เป็นโครงการที่ทำอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการทำโครงการในพื้นที่ที่ห่างไกลและมีความพิเศษของชาติพันธุ์กระเหรี่ยงในชุมชนที่มีลักษณะพิเศษและเฉพาะตัว

ภาคใต้

ลอยแพ ปูก้ามดาบ ทะเลปูน ภาษาสังกะสี

มนต์ตราที่เด็กยังไถ่ (Young Guide) สะท้อนว่าลันตากำลังเปลี่ยนไป

เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ เป็นเกาะที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยว มีความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งความสวยงามทางธรรมชาติ ชายหาด เกาะแก่งต่าง ๆ รวมทั้งวิถีวัฒนธรรมที่มีความเป็นพหุวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมไทยพุทธ ไทยมุสลิม ไทยจีน และกลุ่มชาวเล รวมทั้งการผสมผสานทางวัฒนธรรมจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากทั่วโลก

มนต์เสน่ห์หนึ่งของเกาะลันตา ซึ่งเป็นที่หลงใหลของนักท่องเที่ยว เมื่อพูดถึงเกาะลันตาแล้วนักท่องเที่ยวหลายคนที่เคยเยือนเกาะลันตาก็นึกการเดินทางข้ามฝากโดยแพขนานยนต์ จากแผ่นดินใหญ่เกาะกลาง ไปสู่เกาะลันตาน้อยและข้ามฝากไปเกาะลันตาใหญ่ ถือเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่บ่งบอกความเป็นเกาะลันตาได้อย่างชัดเจน

นอกจากความสวยงามทางทะเลแล้ว เพราะความรู้สึกขณะเดินทางสำหรับนักท่องเที่ยว มันช่างเป็นอะไรที่พิเศษสัมผัสได้ถึงการเดินทางความเป็นเกาะอย่างแท้จริง

แต่ทว่า การเปลี่ยนแปลงเพื่อความสะดวกและความสบายในพื้นที่เพื่อการเดินทาง ด้วยการสร้างสะพานซึ่งเป็นจุดเชื่อมของการเดินทางที่สะดวกสบายแทนแพขนานยนต์ จากเกาะลันตาน้อยไปยังเกาะลันตาใหญ่ นั่นคือการก่อสร้างสะพานสิริลันตา ที่มีความยาวพอสมควรทำให้สาธารณูปโภคในพื้นที่สะดวกขึ้น ในทางกลับกันความพร้อมในพื้นที่ของเกาะลันตา เป็นคำถามในการรองรับนักท่องเที่ยวด้านความเจริญที่กำลังจะเข้ามาได้หรือไม่ เพราะยิ่งความเจริญเข้ามาเท่าไร การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ของเกาะลันตาก็ยิ่งมาควบคู่กัน

นอกจากผลกระทบจากความเจริญที่เข้ามาแล้ว กระทบยังเป็นพื้นที่เป้าหมายในการสร้างโรงไฟฟ้าพลังงานถ่านหิน ที่จำเป็นต้องใช้ระบบขึ้นถ่ายผ่านพื้นที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายเพิ่มมากขึ้น ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้ธรรมชาติก็มีการเปลี่ยนแปลงไปของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ไปมาก เรื่องเล่าของบ้านทุ่งหยีเพ็ง อ.เกาะลันตา เป็นสิ่งสะท้อนปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี บ้านทุ่งหยีเพ็งเป็นพื้นที่ชุมชนที่ยังคงอุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติป่าโกงกางบนเกาะลันตาท่ามกลางแหล่งท่องเที่ยวที่เจริญของคนต่างถิ่นที่หลงเสน่ห์เกาะลันตา แต่น้อยคนที่จะรู้ว่าเกาะลันตายังมีพื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์เนื้อที่กว่า 2,000 ไร่ และป่าบกอีกกว่า 1,000 ไร่ ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชน การสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนเกิดความรักความหวงแหนป่าชุมชนบ้านตนเอง ทำให้ป่าชุมชนยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านทุ่งหยีเพ็ง

ที่นี่จะเป็นที่อยู่ของปูก้ามดาบ มีลักษณะเป็นปูขนาดเล็ก กระจดวงมีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยมคางหมู ด้านหน้าโค้งมน ด้านข้างปลายสอบเข้าหากัน ด้านหลังนูนออกเล็กน้อย หนี้นตามีก้านตายาว ซึ่งเคลื่อนไหวไปตามทิศทางที่ปูต้องการ เมื่อพบอันตรายจะหดก้านตาเข้าเก็บในเบ้าตา ปากของปูอยู่ใต้ตา มีพินกราม 6 คู่ และรอยางค์เล็กคล้ายเขี้ยวอีกหนึ่งคู่ ปูหายใจด้วยเหงือก โดยดูดออกซิเจนจากน้ำ ซึ่งไหลเข้าทางช่องที่อยู่หน้าก้ามหนีบ ทางน้ำออกจะอยู่บริเวณข้าง ๆ ปาก ซึ่งปูก้ามดาบมีขาคู่แรกที่เรียกว่า ก้ามปู ตัวผู้มีก้ามขวาขนาดใหญ่เมื่อปูยกก้ามนี้ขึ้นลงมีลักษณะคล้ายคนสืซอ การชูก้ามปูเป็นการเรียกและ

ล่อตัวเมียให้เข้ามาผสมพันธุ์ด้วย สีของกระดองเป็นสีส้มปนน้ำตาล ก้ามขาที่มีขนาดใหญ่ของตัวผู้มีปลายก้ามหนีบสีขาวนวล โคนสีแดงอมชมพู ซึ่งอาศัยในบริเวณป่าชายเลน เป็นสัตว์สิ่งหนึ่งที่วัดความอุดมสมบูรณ์นอกจากความงดงามของป่าชายเลนและความอุดมสมบูรณ์ทางทะเล ปูก้ามดาบจึงเป็นสัตว์ที่วัดความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าชายเลนได้เป็นอย่างดี หากดูได้โดยรอบของพื้นที่บ้านทุ่งห้วยเพ็ง เพราะป่าโกงกางเปรียบเสมือนบ้านของปูก้ามดาบ และปูก้ามดาบคือส่วนหนึ่งที่มีชีวิตในป่าโกงกาง

ปัจจุบันทั้งปูก้ามดาบ สัตว์และพืชน้ำน่านาชนิด รวมถึงชีวิตของชาวเลที่นี้เปลี่ยนไป ชาวเลอุรักลาโวญ ในชุมชนบ้านสังกาคู้ อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ถือเป็นพื้นที่ชุมชนที่มีความน่าสนใจ กลุ่มชาติพันธุ์ที่กำลังจะโดนกลืนไปกับสังคมเมือง ยิ่งสถานการณ์ในปัจจุบันทั้งสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ส่งผลกระทบทั้งวิถีการดำเนินชีวิตการเป็นอยู่ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนการดำเนินชีวิตที่กำลังเกิดเป็นปัญหาจะต้องให้ความสำคัญและความสนใจที่เปลี่ยนไป ทะเลเปรียบเสมือนชีวิตของชาวบ้านที่อยู่ติดทะเล ชุมชนสังกาคู้ ก็เช่นกัน วิถีชีวิตที่ใช้ชีวิตอยู่กับทะเล หากินหาเลี้ยงปากท้องด้วยกับทะเล รายได้หลักมาจากทะเล ชาวบ้านส่วนใหญ่ออกเรือหาปลา ทำอาชีพประมงอยู่กับเรือหาปลาและอยู่กับทะเล ทำให้ทะเลเปรียบเสมือนชีวิตของคนที่อยู่ในชุมชนบ้านสังกาคู้ กลุ่มคนชาติพันธุ์อุรักลาโวญที่อยู่มาตั้งแต่เกาะลันตา ยังไม่มีความเจริญ จนวันนี้เกาะลันตาเจริญรุ่งเรืองเป็นสถานที่เที่ยว ที่ดำน้ำที่ขึ้นชื่อ คนในชุมชนสังกาคู้ก็ยังคงความเป็นกลุ่มคนชาติพันธุ์ ปัญหาที่พบได้อย่างเด่นชัดในพื้นที่ชุมชนบ้านสังกาคู้แล้ว นอกจากความเจริญที่เข้ามาแล้ว ความเป็นคิดปัดวัฒนธรรมของชาวอุรักลาโวญที่กำลังจะหายไป สิ่งที่เป็นประเด็นร้อน และปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนเลยคือ ครัวบหินปูนที่เกาะตามปะการัง และชายฝั่ง บริเวณพื้นที่เกาะลันตาฝั่งชุมชนบ้านสังกาคู้ ที่เกิดจากของเสีย และครัวบสารเคมีปนเปื้อนที่ออกมาจากเรือขนส่งสินค้าที่มาจอดหลบคลื่นลมมรสุมบริเวณพื้นที่ ใกล้กับฝั่ง และในแหล่งหาปลาหรือที่ทำมาหากินของคนในชุมชนบ้านสังกาคู้ ทำให้จำนวนปลาลดน้อยลง และปะการังที่เป็นที่อยู่อาศัยของปลาก็เสื่อมโทรมลงอีกด้วย รายได้ของคนในชุมชนบ้านสังกาคู้ก็ลดน้อยลง ชีวิตการเป็นอยู่ก็เปลี่ยนแปลงไป จากเคยทำอาชีพประมง ก็ต้องออกไปหางานต่างที่ทำ รับจ้างบ้าง กรรมกรบ้าง

ปัญหาที่ตามมาคือเยาวชนรุ่นหลัง ซึ่งเยาวชนเหล่านี้สนใจเทคโนโลยีแฟชั่นต่าง ๆ จากสังคมเมืองมาก ไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตัวเอง ซึ่งเป็นป่าชายเลนแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำและมีความสำคัญต่อระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และเป็นที่กำลังจะถูกทำลาย

ฮาริส มาศชาย หัวหน้ากลุ่มละครมาทยา และหัวหน้าโครงการฯ ได้มีแนวคิดในการสร้างพลเมืองเด็กและเยาวชนในชุมชนให้เกิดการตระหนักและรู้เท่าทันสังคมเท่าทันสื่อ และสามารถใช้อุปกรณ์สื่อสารให้เกิดเป็น ชุมชน 3 ดี วิถีสุข ที่จะช่วยในการพัฒนาเด็กและเยาวชนไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ดี ชุมชน 3 ดี วิถีสุข เป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่าน 'สื่อดี พื้นที่ดี และภูมิดี' จึงถือเป็นการสร้างสรรค์ มีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องจาก 'ต้นน้ำ' สู่ 'ปลายน้ำ' การมี 'สื่อดี' ก็เหมือน 'ต้นน้ำ' ที่ไปทำให้เกิดกระบวนการของการจัดการด้าน 'พื้นที่' ในชุมชน ทำให้เกิดพื้นที่ดี พร้อมกับภูมิปัญญาและภูมิคุ้มกันที่ดี

จังหวัดกระบี่ จึงเป็นพื้นที่เป้าหมายในการจัดกิจกรรม ซึ่งพื้นที่มีสภาพปัญหาในมิติของการพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขจัดสื่อร้าย ไปพร้อมกับการสร้างสื่อดี ทั้งเด็กในหลายวัย หลายกลุ่ม 'กลุ่มเสีย กลุ่มเสี่ยง กลุ่มใส' ใช้ชีวิตใน 3 เส้นทาง 'ดำ เทาขาว' ภายใต้อัจฉริยะ 'เสี่ยง' ที่ถือเป็นภัยคุกคามต่อสุขภาพ ไปพร้อมกับการ 'สร้าง' และการ 'เสริม' เพื่อให้เกิดแกนนำเยาวชนในพื้นที่ ซึ่งมีแนวทางในการขับเคลื่อนงาน "สร้างแกนนำสู่การสร้างสื่อสร้างสรรค์ให้เกิดพื้นที่ปลอดภัย" สำหรับเด็กและเยาวชน รวมถึงคนในชุมชนที่จะได้รับผลประโยชน์ไปพร้อมกัน จึงได้เกิดเป็น 'ชุมชน 3 ดี วิถีสุข' ที่ได้มองถึงปัญหาของชุมชนในพื้นที่ ถึงการเข้าถึงด้านสุขภาพของเด็กในชุมชน เพื่อให้เกิดคุณภาพที่ดี จากปัญหาและสถานการณ์ที่เด็กได้เผชิญกับสื่อในยุคเทคโนโลยีของการเปลี่ยนแปลง ที่ขาดความรับผิดชอบต่อชุมชน และการแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้นเป็น 'พลเมืองตื่นรู้' แนวคิดเรื่อง 'ชุมชน 3 ดี วิถีสุข' และ 'สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม' ที่ทางแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ สสส. สนับสนุน จึงเป็นปัจจัยเอื้อที่สามารถให้เด็กและเยาวชนในชุมชนสามารถเข้าถึงความดี ความงาม ความสุข สู่การเชื่อมโยง จากบริบทการทำงานในชุมชน ของการนำ

‘สื่อสร้างสรรค์’ ซึ่งหมายถึง สื่อที่มีเนื้อหาสร้างเสริมศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้ ทักษะการใช้ชีวิต ทักษะการเท่าทันสื่อของประชาชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว และสังคม รวมถึงส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามัคคีและใช้ชีวิตในสังคมที่มีความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเป็นสุข โดยมีประเด็นรอยแพ ปลูก้ามดาบ ทะเลปนภาษาสังกะสี เป็น ‘เครื่องมือ’ ของการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

แผนที่ชุมชนที่ดำเนินโครงการ (กรูณาร่างภาพพอสังเขป)
 ชุมชนบ้านทุ่งหยีเพ็ง ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่
 ชุมชนบ้านสังกะสี (ชุมชนชาวเลอุรักลาโว้ย) ตำบลศาลาด่าน อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่

อาริส มาศชาย เล่าว่า การสร้าง ‘มัลติเทคท์’ ในชุมชนสามารถช่วยสื่อสารและสร้างนักสื่อสารเล่าเรื่องในชุมชนหรือพื้นที่ให้เกิดการตระหนักรู้และความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองได้ การพัฒนาศักยภาพกลุ่มเยาวชนให้เกิดเป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์ท่องเที่ยวชุมชนสร้างสุข ถือเป็น การสร้างเจ้าบ้านที่ดี ที่ส่งเสริมเยาวชนในท้องถิ่นให้เกิดการตระหนักถึงการอนุรักษ์และเกิดพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเยาวชน ในการทำกิจกรรมผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ ให้เกิดเป็นสื่อที่ดี ซึ่งสามารถสื่อสารไปยังชุมชนให้ชุมชนหันมา

ดูแลห่วงแหนอนักวิทยุทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดความยั่งยืนผ่านกระบวนการนักร้องสื่อสารสร้างสรรค์เพื่อการเปลี่ยนแปลง

การสร้างนักร้องสื่อสารสร้างสรรค์ในพื้นที่ภาคใต้ที่มุ่งหวังให้เยาวชนในชุมชนเกาะลันตา เป็นนักร้องสื่อสารที่สามารถใช้สื่อในการสื่อสารต่อได้ด้วยตนเอง (Prosumer) ในระยะเริ่มแรก การสร้างแกนนำเยาวชนต้องสร้างด้วยการสร้างการตระหนักรู้ เน้นเยาวชนเป็นฐานการเรียนรู้ ใช้สื่อในพื้นที่เป็นช่องทางในการสื่อสาร และมีภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมในการจัดทำโครงการให้สำเร็จลุล่วง

กระบวนการจัดการเรียนรู้การสร้างพลเมืองตื่นรู้ ในครั้งนี้ เด็ก ๆ ได้เรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์สื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการปลูกพลัง Active Citizen สร้างพลเมืองเด็ก มองปัญหาและสถานการณ์ในพื้นที่ เล่าเรื่องผ่านทางโซเชียลมีเดีย ทดลองการรายงานข่าวใช้เครื่องมือใน SMART PHONE

3

การรวมตัวของกลุ่มคน การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

ภาคเหนือ

การรวมพลของภาคเหนือเริ่มต้นเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2560 เวลา 09.00 น. โดยคณะทำงานเครือข่ายสื่ออาสาภาคเหนือตอนล่าง จัดให้มีการประชุม ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลงิ้วไร่หลวง อำเภอวังจันทน์ จังหวัดสุโขทัย มีผู้เข้าร่วมการประชุม 18 คน เพื่อพูดคุยกับผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน เพื่อให้รับทราบเกี่ยวกับโครงการ จากนั้นก็มีการประชุมเป็นระยะ เพื่อกำหนดประเด็นในการทำงาน ได้แก่ การประชุมสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานกับผู้นำชุมชน การจัดทำถังข้าว การจัดหาเยาวชนจำนวน 20 คน เพื่อเข้าร่วมโครงการ การจัดเวทีสาธารณะ

สถานที่จัดการประชุมและจัดอบรมส่วนใหญ่ใช้ที่องค์การบริหารส่วนตำบลงิ้วไร่หลวง ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการสามารถเดินทางได้สะดวก มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวก และบุคลากรพร้อม เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมอบรม อย่างไรก็ตาม วันเวลาในการจัดงานส่วนใหญ่เป็นวันธรรมดา ซึ่งเป็นวันที่คนในชุมชนและผู้รับผิดชอบโครงการและคณะทำงานสะดวก แต่ไม่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน

ที่เป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์ ซึ่งจะสะดวกเข้าร่วมกิจกรรมในวันเสาร์และอาทิตย์หรือปิดเทอม ทำให้กิจกรรมที่จัดขึ้นบางครั้งไม่ได้มีเด็กและเยาวชนเข้าร่วมด้วย

ในระยะแรกของโครงการ ปรากฏว่าชุมชนตื่นตัวในการรับรู้และเห็นความสำคัญของแกนนำชุมชน เนื่องจากคนชุมชนที่เป็นชาวบ้านทั่วไปนั้น เข้าใจว่าเป็นประเด็นเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาน้ำ เป็นประเด็นที่ค่อนข้างละเอียดอ่อน และมีผลกระทบหลายด้าน เมื่อมีโอกาสที่สามารถร่วมหาทางแก้ไขปัญหานี้ได้จึงให้ความร่วมมือ เพราะมีการแต่งตั้งให้ผู้นำชุมชนผู้ใหญ่บ้านเป็นหนึ่งในคณะทำงานที่ร่วมกันคิด วางแผนและออกแบบกระบวนการ ตั้งแต่เริ่มต้น **แล้วยังมีนายอำเภอที่ให้ความสำคัญกับโครงการ** ส่วนผู้นำโครงการคือ ชูชาติ อุทัยชิต ก็มีความใกล้ชิดกับคนในพื้นที่ รู้และเข้าใจกระบวนการทำงานว่า หากจะคุยเรื่องนี้ ต้องคุยกับใครจึงจะเกิดผล และเป็นนักปฏิบัติการประจำโครงการที่มีความรู้ความสามารถ และสิ่งที่สำคัญมากคือ การมีส่วนร่วมของสื่อมวลชนท้องถิ่น ทำให้การรับรู้เกี่ยวกับโครงการกระจายตัวได้กว้าง

ผู้มีส่วนร่วมในโครงการนี้ จึงมีทั้งชาวบ้าน เยาวชน ภาครัฐ ภาคเอกชน และสื่อมวลชน ได้แก่ เครือข่ายสื่ออาสาภาคเหนือตอนล่าง สื่อสารมวลชนจังหวัดตาก สื่อสารมวลชนจังหวัดอุตรดิตถ์ สื่อสารมวลชนจังหวัดพิษณุโลก สื่อสารมวลชนจังหวัดเพชรบูรณ์ นายอำเภอกงไกรลาศ นายกเทศมนตรีเทศบาลกงไกรลาศ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกง ไก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าฉนวน ทีมงานเน็ตอาสาดีแทค แกนนำเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ และประชาชนชาวตำบลท่าฉนวน

อย่างไรก็ตาม เมื่อจัดทำโครงการมาระยะหนึ่งก็ประสบปัญหาหลากหลายประการ ได้แก่ โครงการตั้งแต่แรกนั้น ไม่ได้มีการประชาคม สร้างความรู้ความเข้าใจให้ตรงกันในชุมชนว่าจะขับเคลื่อนและถ่ายทอดแง่มุมไหนที่เกี่ยวกับน้ำ ชาวบ้านเข้าใจว่าโครงการจะมาวางแผนบริหารจัดการน้ำมากกว่า ส่วนกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นนักเรียน กศน. ก็ไม่มีการหาแกนนำกลุ่มเด็กเยาวชนที่สามารถเป็นผู้ดำเนินการขับเคลื่อนงาน หรือเป็นแกนนำในพื้นที่ที่สามารถเป็นตัวหลักในการทำกระบวนการ

จึงมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการ เป็นการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน เนื่องจากสถานการณ์น้ำเป็นประเด็นที่ค่อนข้างละเอียดอ่อน หากนำเสนอในแง่มุมมองตามวัตถุประสงค์เดิม ที่ว่า ‘สถานการณ์น้ำท่วมเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องช่วยกันแก้ไข’ นั้นจะทำให้เกิดผลกระทบในหลายด้าน อาทิ การผลักดันน้ำไปสู่ที่อื่น ก็เกิดปัญหาภัยน้ำท่วมหรือจังหวัดใกล้เคียง ทิศทางของประเด็นจึงกลับไปอยู่ที่ความจริงที่ว่า ชาวบ้านนั้นก็อยู่กับน้ำได้มาตลอด มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับน้ำ มีอาชีพมีรายได้จากน้ำ ควรคิดว่าหากน้ำมาก็ไม่ใช่ปัญหา หากไม่มีน้ำเสียอีกจะลำบาก การอยู่กับน้ำของชาวท่าฉนวนเป็นเรื่องที่น่าภูมิใจและเมื่อชาวบ้านเกิดความรู้สึกด้านบวกแล้ว จึงเกิดเรื่องราวดี ๆ ให้นำเสนอผ่านสื่อได้อย่างสร้างสรรค์หลายเรื่อง เช่น วิถีชีวิตการอยู่กับน้ำของชาวท่าฉนวน ท่าฉนวนโมเดล ภูมิปัญญาการอยู่กับน้ำ

ภาคกลาง

อำเภอศรีสวัสดิ์ เป็นพื้นที่ชนบทคนชายขอบ ที่ขาดโอกาสการเรียนรู้ ส่วนใหญ่เป็นคนกะเหรี่ยงที่ได้สัญชาติไทย แต่ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง ปกครองกันเองแบบพึ่งพา มีพื้นที่กว้าง ชุมชนอยู่แบบเป็นกลุ่ม อยู่พื้นที่สูง และยังเป็นดินน้ำมีโรงเรียน ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาชาวเขา เยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยง-ไทย และประชากรการพัฒนาแบบองค์กรรวมบ้าน วัด โรงเรียน ส่วนชุมชนบ้านตีนตกเป็นชุมชนชนบทที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง ไปอีกกว่า 149 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่า อยู่บนที่ราบสูง อยู่ในเขตอุทยานและป่าสงวน การเดินทางไม่สะดวก สิ่งอำนวยความสะดวกอันได้แก่ระบบสาธารณูปโภคไม่ติดัก ไม่มีไฟฟ้าใช้ยัง สัญญาณโทรศัพท์เข้าถึงเพียงเครือข่ายเดียว และสัญญาณอินเทอร์เน็ตเข้าได้จุดเดียวและไม่เสถียร นับเป็น ‘ชุมชนหลังเขา’ ‘ชุมชนชายขอบ’ ‘ชุมชนชาติพันธุ์’ โดยแท้ แต่ในขณะเดียวกันชุมชนบ้านตีนตกเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ล้อมรอบด้วยภูเขาต้นไม้และมีความสวยงามของธรรมชาติ เป็นเส้นทางผ่านของนักท่องเที่ยว กลุ่มรถแรลลี่

และเหมาะสมจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หรือท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ปัญหาหลักของชุมชนคือการจัดการขยะอย่างเป็นระบบ ทั้งขยะที่เกิดในชุมชน และขยะที่เกิดจากนักท่องเที่ยวที่ทิ้งขยะระหว่างทางไปศรีสวัสดิ์

โครงการปิดถังขยะ จึงเกิดขึ้น โดยใช้โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน มิตรมวลชน 2 เป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรม ซึ่งแม้จะเป็นพื้นที่ที่พร้อมที่สุด ก็ยังไม่พร้อมในด้านอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบโทรคมนาคมที่คุณภาพอาจต่ำกว่า 2 จี ส่วนเวลาในการจัดกิจกรรม ก็จำเป็นต้องยืดหยุ่นเวลาที่คนในชุมชนสะดวก ว่างเว้นจากการประกอบอาชีพ การทำภารกิจต่าง ๆ เช่นการเก็บเห็ด และต้องเป็นวันที่ไม่ต้องประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ เนื่องจากชาวกระเหรี่ยงค่อนข้างเคร่งในศาสนา

ในการออกแบบกิจกรรมนั้น ก็ยิ่งยากหนักขึ้น เพราะชาวกระเหรี่ยงที่นี่มีปัญหาด้านการสื่อสาร ไม่เพียงแต่ไม่มีอุปกรณ์สื่อสาร หรือการสื่อสารยังเข้าไม่ถึงทุกบ้าน แต่ยังมีภาษาที่ใช้เป็นภาษากระเหรี่ยง ยิ่งพ่อเฒ่าแม่เฒ่า นั้น แทบจะสื่อสารกันไม่รู้เรื่อง การศึกษาก็มีปัญหาอยู่มาก

อย่างไรก็ตาม ชุมชนนี้มีความตื่นตัวในการรับรู้และเห็นความสำคัญของแกนนำชุมชน จากการที่มีโครงการเข้าถึงมาก เพราะภาคประชาสังคม ภาครัฐ หน่วยงานท้องถิ่น และเจ้าอาวาสต่างคิดว่าเป็นเรื่องที่ยาก ไม่สามารถทำได้ ที่สำคัญคือวัฒนธรรมที่เคารพนับถือและเชื่อฟังผู้นำชุมชนตามธรรมชาติของชาวกระเหรี่ยง ทำให้คนในชุมชนพร้อมจะเดินตามผู้นำ คณะทำงานโครงการจึงเริ่มจากการทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนให้มีความเข้าใจที่ตรงกัน ทำให้การขับเคลื่อนง่ายขึ้น มีผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้านคุณครูในชุมชนที่ให้ความร่วมมือ

การออกแบบกระบวนการของที่นี่มีลักษณะเด่นอยู่ 2 ประการคือ ประการแรกมีการใช้ประเด็นขยะเป็นเครื่องมือ ส่วนประการที่ 2 คือ ทุกครั้งที่ตั้งวงคุยกัน คณะทำงานจะพูดคุยเรื่องชีวิตประจำวัน เรื่องที่ชาวบ้านอยากสนทนา ไม่ได้ตั้งหน้าตั้งตาคูยเฉพาะเรื่องขยะ

แต่ก็ไม่ลืมที่จะวอกกลับมาสู่ประเด็นขยะ ซึ่งเป็นประเด็นหลักในการขับเคลื่อนโครงการ นับว่าเป็นการใช้สื่อพื้นบ้านในการสื่อสาร สื่อสารกันแบบปากต่อปาก ล้อมวงกินข้าว พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน สร้างความเข้าใจกันอย่างง่าย ๆ แก้ปัญหาสัญญาณโทรศัพท์ และสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่เข้าไม่ถึงหรือเข้าถึงเพียงเล็กน้อย

กระบวนการพูดคุยเรื่องขยะ ก็เริ่มจากการสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชนเรื่องการคัดแยกขยะ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากขยะเปียก การทำปุ๋ยไส้เดือน ซึ่งเป็นการให้ความรู้สอดแทรกในการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านที่ศาลาวัด เพื่อให้เกิดความรู้ในการบริหารจัดการขยะตามวัตถุประสงค์ของโครงการ จากนั้นจึงมีการกำหนดหัวข้อในการทำงาน วางแผนการทำงานและจัดกระบวนการเรียนรู้โดยให้เด็กและเยาวชนแบ่งกลุ่มย่อย เป็น 4 กลุ่มช่วยกันระดมความคิดในประเด็น 'เห็นอะไรดี ๆ ในชุมชน' และ 'อยากทำอะไรในชุมชน' ซึ่งเด็กและเยาวชนโดยส่วนใหญ่ก็จะสามารถบอกข้อดีของชุมชนได้ว่าเรื่องอะไร เห็นอะไรที่เป็นข้อดีของชุมชนเช่น ทรัพยากรธรรมชาติที่ฟ้า วัฒนธรรม นอกจากนี้จึงให้เด็กและเยาวชนได้ลงพื้นที่ศึกษาความสำคัญของสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน ก่อนที่จะกลับมาผลิตสื่อ เป็นการสร้างความตระหนักให้กับเด็กและเยาวชน เป็นกระบวนการที่ดีในการผลิตสื่ออย่างสร้างสรรค์ โดยมุ่งเน้นให้เด็กในชุมชนกล้าคิด กล้าทำ และลุกขึ้นมาทำกิจกรรมเพื่อชุมชนด้วยตนเองโดยไม่ต้องรอคำสั่งจากผู้ใหญ่ในชุมชนเพียงอย่างเดียว

กระบวนการสื่อสารของคณะทำงานจะบูรณาการกับประเด็นอื่น ๆ เนื่องจากข้อจำกัดในด้านการเดินทางของคนในชุมชนที่ค่อนข้างลำบาก เมื่อจัดกิจกรรมหนึ่งเวทีจึงบูรณาการกับหลาย ๆ ประเด็นที่ขับเคลื่อน ซึ่งมีข้อดีคือชุมชนเปิดใจ แต่หากบริหารจัดการไม่ดี ประเด็น 'ปิดถังขยะ' ก็อาจคลาดเคลื่อนไปสู่เรื่องสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว หรือเรื่องอื่น ๆ ได้

จุดเด่นอีกประการหนึ่งของโครงการที่นี้ คือ เป็นกระบวนการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เริ่มตั้งแต่คณะทำงานในพื้นที่เป็นหลัก เทศบาลตำบลเขาใจดี สำนักงานป่าไม้ เครือข่ายสื่อมวลชน ภาคเอกชนห้างสรรพสินค้าโรบินสันที่เชื้อเพลิงสถานที่ห้องประชุม ร้านโล้วเฮงหมงร้านจำหน่ายรถจักรยานยนต์รายใหญ่ที่ทำธุรกิจเพื่อสังคม ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน คุณครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนมิตรมวลชน 2 ที่ร่วมในการขับเคลื่อน

โครงการทำหน้าที่แปลภาษากลางเป็นภาษาท้องถิ่นให้คนในชุมชนเข้าใจ สถาบันอุดมศึกษาที่ร่วมสำรวจพื้นที่ ให้ความรู้ เครือข่าย DTAC เน็ตอาสา เครือข่ายสื่อมวลชนท้องถิ่น ช่อง 11 ที่มีจิตอาสาช่วยเป็นวิทยากรอบรมสอนการตัดต่อวิดีโอและช่วยเผยแพร่ผลงานชุมชน

สุดท้ายคือผู้จัดทำโครงการ ที่ไม่เพียงแต่ทุ่มเทแรงกายแรงใจ ประสานสิบทิศ แต่ยังมีมอบกำลังเงินจัดซื้ออุปกรณ์มือถือเล็ก ๆ เพื่อให้เยาวชนที่ร่วมโครงการ สามารถเรียนรู้ฝึกฝน และผลิตสื่อสร้างสรรค์ออกมาได้ เป็นการค้นพบแกนนำเยาวชนรักบ้านเกิด เกิดแกนนำเยาวชนที่ลุกขึ้นมาทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ตั้งใจที่จะเรียนรู้และเป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์

ภาคอีสาน

เทศบาลตำบลท่าพระ เป็นชุมชนที่ค่อนข้างเข้มแข็งเป็นทุนเดิมเนื่องจากเป็นชุมชนเมืองที่อยู่ในการดูแลของเทศบาลตำบลท่าพระ โดยการบริหารของนายกเทศมนตรีที่เป็นคนในพื้นที่ และเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีวิสัยทัศน์ทำให้การทำงานกับชุมชน การสร้างความร่วมมือกับชุมชนค่อนข้างง่าย ประกอบกับเป็นชุมชนที่มีเรื่องราวที่น่าสนใจหลายด้านทั้งในเรื่องของประวัติศาสตร์ชุมชน สถานที่สำคัญได้แก่ หมีใหญ่ สถานีรถไฟท่าพระ ซึ่งเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนในเขตพื้นที่ที่สามารถเป็นกำลังสำคัญได้ดี คนในชุมชนตลาดท่าพระเมื่อเห็นประโยชน์ของการเข้าร่วมโครงการก่อให้เกิดความร่วมมือ

โครงการเรารักท่าพระเริ่มขึ้นมาระยะหนึ่ง แต่ปัจจัยที่เป็นแรงขับเคลื่อนคือการรถไฟแห่งประเทศไทยมีนโยบายจะทำรถไฟรางคู่ซึ่งต้องย้ายสถานีรถไฟท่าพระเดิมออก ชาวท่าพระได้ประสานเพื่อขอสถานีเดิม ซึ่งมีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ไว้ แต่ก็ได้รับคำตอบว่าต้องซื้อในราคาค่อนข้างแพง การจะใช้งบประมาณของเทศบาลก็ดูเหมือนจะเป็นไปไม่ได้ ชาวท่าพระ โดยนายกเทศมนตรีพิสุทธิ์ อนุตรอังกูรเป็นผู้นำ ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่

ที่มีวิสัยทัศน์ในการทำงานพัฒนา และเป็นคนในพื้นที่มีบ้านเกิดอยู่ที่ชุมชนท่าพระ ทำให้มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดและเข้าใจบริบทของชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งทีมงานที่ส่วนใหญ่เป็นพนักงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีศักยภาพ วางแผนระดมทุนจากทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการเขียนโครงการของงบประมาณเพื่อพัฒนาพื้นที่ การระดมทุนจากชาวบ้าน ภาคเอกชน นอกจากนี้ การที่มีสื่อมวลชนที่เข้มแข็ง ช่วยกระจายข่าว ก็ทำให้เกิดการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งของชาวบ้าน

สถานที่จัดกิจกรรมได้แก่ ที่โรงเรียนในพื้นที่ สถานที่สำคัญในชุมชน และตลาดท่าพระ เพราะเป็นสถานที่ ๆ เดินทางได้สะดวกแก่กลุ่มเป้าหมาย มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกพร้อมและสามารถบริหารจัดการได้

การออกแบบกระบวนการ มีการให้เด็กและเยาวชนได้ลงพื้นที่ศึกษาความสำคัญของสถานที่ต่าง ๆ ในชุมชนก่อนที่จะกลับมาผลิตสื่อ เป็นการสร้างความตระหนักให้กับเด็กและเยาวชน เป็นกระบวนการที่ดีในการผลิตสื่ออย่างสร้างสรรค์ โดยได้รับความร่วมมือจากปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากรทุกระดับ คุณครูแกนนำจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ ขอนแก่น โรงเรียนเทศบาลท่าพระ โรงเรียนชุมชนบ้านท่าพระ โรงเรียนบ้านหนองบัวดีหมี วิทยาลัยเทคนิคนครขอนแก่น (ซึ่งเดิมคุณครูอาจมองว่าเป็นการเพิ่มภาระ)

กระบวนการทำงานของท่าพระ ถือว่าเดินไปได้ค่อนข้างราบรื่น ทั้งนี้ เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน แกนนำชาวบ้าน ปราชญ์ชุมชนได้มีส่วนร่วมกับโครงการตั้งแต่การประชุมทำความเข้าใจ และร่วมถ่ายทอดองค์ความรู้ อำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่ศึกษาชุมชน คนในชุมชนที่เป็นผู้ปกครองของเยาวชน เมื่อบุตรหลานได้มาเข้าร่วมทำกิจกรรมโครงการ ก็จะได้รับทราบและร่วมให้กำลังใจ ร่วมชื่นชมผลงาน สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญมาก คือการมีพื้นที่ที่แสดงความสามารถของเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการอย่างสม่ำเสมอ ทั้งที่ตลาดท่าพระ การนำองค์ความรู้ไปพูดคุยที่โรงเรียนเพื่อกระจายความรู้ต่อ ประกอบกับสื่อมวลชนที่เผยแพร่เรื่องราวอย่างสม่ำเสมอ โดยมีคุณสุมาลี สุวรรณกร ประธานเครือข่ายสื่อศิลปวัฒนธรรมชุมชนอีสาน ซึ่งเป็นที่ปรึกษาโครงการที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องการเชื่อมร้อยเครือข่ายสื่อมวลชนต่าง ๆ ในจังหวัดขอนแก่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมใน

การขับเคลื่อนโครงการร่วมกัน ทำให้เกิดการรับรู้ในวงกว้าง ผู้ที่มาเที่ยวชมตลาดท่าพระก็
จะได้รับรู้รับทราบและตื่นตัวเห็นความสำคัญโครงการ

ภาคใต้

อำเภอเกาะลันตา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมติดอันดับที่ 5 ของ
ประเทศ ด้วยมีความสวยงามของทรัพยากรทางทะเล ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติต่างมี
ความต้องการที่จะมาท่องเที่ยวที่เกาะลันตา ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ และสร้างอาชีพให้กับ
คนในชุมชน แต่การเข้ามาของความเจริญแบบไม่มีการวางแผนตั้งรับ ได้สร้างปัญหาให้กับ
คนในชุมชนเช่นเดียวกัน นั่นคือปัญหาขยะ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ
ทะเลปน ปู่ก้ามดาบ การสร้างเส้นทางแพข้ามฝั่งเพิ่ม และวิถีชีวิตชาวเลและ ภาษาสังกะอู๋
ที่เลือนหาย

ชุมชนบ้านทุ่งหิ่เพ็ง และ ชุมชนบ้านสังกะอู๋ (ชาวเลอุรักลาโว้ย) ต.ศาลาด่าน
อ.เกาะลันตา จ.กระบี่ พื้นที่ซึ่งเป็นเส้นทางในการขนส่งถ่านหิน และเป็นพื้นที่ป่าชายเลน
แหล่งเพาะพันธุ์อนุบาลสัตว์น้ำ และเป็นพื้นที่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอุรักลาโว้ย
ยังเป็นชุมชนท้องถิ่นของชาวประมง เป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวเลชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย
ซึ่งชาวเลอุรักลาโว้ยได้ชื่อว่าเป็นพวกที่มีความสามารถในการดำน้ำแทงปลา จับกุ้งมังกร
ด้วยมือเปล่า และดำเก็บหอยชนิดต่าง ๆ มีวิถีชีวิตและภาษาเป็นของตนเอง

โครงการของภาคใต้เริ่มจากคณะทำงาน โดยมีแกนนำคือ ฮาร์ริส มาศชาย ทั้งฮาร์ริส
และคณะทำงานเป็นคนรุ่นใหม่ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในเรื่องการผลิต
สื่อสามารถออกแบบรูปแบบกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม ด้วยมีประสบการณ์จากการจัด
กระบวนการในพื้นที่ และเป็นสื่อมวลชนมืออาชีพ ซึ่งได้นำเครือข่ายแกนนำเด็กและเยาวชน
ที่เป็น ‘แกนนำแถวสอง’ ที่เกิดจากโครงการ Kiddeedol สามารถช่วยงานด้านต่าง ๆ และ
เป็นแบบอย่างให้กับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ได้ โดยให้แกนนำแถวสองจากโครงการคิดดี

ไอคอลลี่อิตีมีไอเดียที่ผลิตขึ้นได้แสดงศักยภาพ ในการจัดกระบวนการต่าง ๆ ทำหน้าที่ ในการเป็นพิธีกร พี่เลี้ยง เป็นวิทยากร ซึ่งการที่ให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้กันเองในลักษณะ ที่สอนน้องนั้น เป็นอุปายที่แยบยล ได้ผลดีกว่าให้ผู้ใหญ่มาสอน เพราะเมื่อเด็กและเยาวชน วัยใกล้เคียงกัน พูดคุยแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ร่วมกันนั้นจะทำให้เข้าใจง่าย นอกจากนี้ ยังมี การหนุนเสริมจากเครือข่าย ทั้งแกนนำชุมชนสถานศึกษา ประชาสัมพันธ์จังหวัด นายอำเภอถือได้ว่าเป็นโครงการที่ได้รับความสนใจและการร่วมมือจากบุคคลภายนอก

การออกแบบกระบวนการที่เริ่มจากตัวเด็กและเยาวชนเป็นร่วมกันคิด ร่วมกัน ออกแบบ ‘เกาะลันตาในฝัน’ โดยให้ผู้ใหญ่เป็นคนชี้เป้าหรือให้ข้อมูลต่าง ๆ แต่โดยส่วนใหญ่ เด็กและเยาวชนจะได้แสดงศักยภาพร่วมคิด ร่วมออกแบบและลงมือทำก่อให้เกิด ความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน หรือเป็นกำลังสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลง โดยการ คัดเลือกเยาวชนร่วมโครงการนั้น โรงเรียนเป็นผู้คัดเลือก โดยพิจารณาจากความสามารถ ในการแสดงออก ส่วนใหญ่จึงเป็น ‘นักกิจกรรม’ อยู่แล้ว ซึ่งเชื่อว่า เมื่อนักเรียนกลุ่มนี้ ได้มาเรียนรู้ที่จะเป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์ พวกเขาก็จะสามารถเป็น ‘ผู้นำการเปลี่ยนแปลง’ ในโรงเรียนได้ต่อไป

ลองพิจารณาเครือข่ายภาคีของภาคใต้ ดังนี้ (1) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้าง เสริมสุขภาพ (สสส.) แผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ (2) มูลนิธิธรรมา เพื่อ การไม่สูบบุหรี่ (3) ทีมวิชาการหนุนเสริมสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม สถาบันปัญญาภิวัฒน์ (4) ทีมติดตามและประเมิน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช (5) โครงการไอคอลลี่ คิดดี สื่อดี มีไอเดีย (Creative Communication For Health) “นักสื่อสารสร้างสรรค์ไอเดียสุขภาพ” เปลี่ยนสังคมด้วยพลังคนรุ่นใหม่ (6) โครงการวิจัยศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวชุมชน สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (ศจร.มอ.) (7) สาขา นิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (8) สาขา นิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต (9) สาขานิเทศศาสตร์ และ สาขาพัฒนาชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา (10) โรงเรียนต้น ตาราษาประชาอุทิศ (11) โรงเรียนบ้านสังกาอู๋ (12) โรงเรียนคลองยางประชานุสรณ์ (13) โรงเรียนวัดเกาะลันตา (14) โรงเรียนเมตตาธรรม (15) โรงเรียนบ้านเจ๊ะหลี (16) โรงเรียน

บ้านทุ่งห้วยเพ็ง (17) โรงเรียนบ้านรำปูลู (18) โรงเรียนบ้านรำหมาด(19) โรงเรียนบ้านลิเก (20) โรงเรียนบ้านคลองย่านัด (21) โรงเรียนบ้านปากคลอง (22) โรงเรียนบ้านโล๊ะใหญ่ (23) โรงเรียนบ้านคลองโดนด (24) โรงเรียนคลองนิน (25) โรงเรียนบ้านเขายาง (26) โรงเรียนบ้านหลังโสด (27) โรงเรียนบ้านโคกยูง (28) โรงเรียนชุมชนบ้านศาลาด่าน (29) โรงเรียนบ้านพระแอะ (30) เครือข่ายองค์กรงดเหล้า จังหวัดกระบี่ (31) นายกสมาคมธุริกซ์ทองเที่ยวอำเภอเกาะลันตา (32) ประธานชุมชนการท่องเที่ยวบ้านทุ่งห้วยเพ็ง (33) สื่อมวลชนกระบี่อาสาร่วมสร้างสังคมกระบี่ปลอดบุหรี่ (34) สภาเด็กและเยาวชน จังหวัดกระบี่ (35) กลุ่มละครมาหา จังหวัดกระบี่(36) สโมสรลูกปุดา จังหวัดกระบี่ (37) ดีเทค เน็ตอาสา (38) ห้างสรรพสินค้า บิ๊กซี สาขากระบี่ (39) บริษัทหาดทิพย์ จำกัด สาขากระบี่ (40) สายการบิน แอร์ เอเชีย สาขากระบี่ (41) บริษัท ส่งเสริมทรานเซอร์วิส จำกัด (42) บริษัทไปรษณีย์ไทย สาขาเกาะลันตา (43) อำเภอเกาะลันตา (44) เทศบาลตำบลเกาะลันตาใหญ่ (45) สนง.พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดกระบี่ (46) สนง.วัฒนธรรมจังหวัดกระบี่ (47) สนง.ประชาสัมพันธ์จังหวัดกระบี่ (48) สนง.การท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดกระบี่ (49) ผู้ใหญ่บ้าน บ้านสงกาอู๋ นายนิรันดร์ หาญทะเล เป็นชาวอุรุลละไว้ยซึ่งเป็นชาติพันธุ์เก่าแก่ที่อาศัยอยู่บนเกาะลันตา และเป็นผู้มีภูมิรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างดี (50) สถานีวิทยุ 104 วิทยุเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดกระบี่ (51) สถานีวิทยุ 96 ยูไนต์เรดิโอ (52) สถานีวิทยุ 99 วิทยุเพื่อคุณธรรมและจริยธรรมจังหวัดกระบี่ (53) หนังสือพิมพ์สยามโฟกัส (54) หนังสือพิมพ์ กระแสใต้ (55) หนังสือพิมพ์ สมิหลาไหม้ (56) ช่องNBT ข่าวภูมิภาคภูเก็ต (57) ช่องกระบี่เคเบิลทีวี (58) ช่องยูทูบ จังอู๋Ch. (59) เว็บไซต์ข่าว ศูนย์ข่าวภาคใต้ (60) เว็บไซต์ข่าว ศูนย์ข่าวท้องถิ่น 4ภาค (61) เว็บไซต์ artculture4health.com (62) เว็บไซต์ dekthaimuslim.com (63) เว็บไซต์ facebook/Kiddeeidol (64) สื่อมวลชนกระบี่อาสา

การที่คณะทำงานส่วนใหญ่มีทักษะทางด้านนิเทศศาสตร์ ประกอบกับเครือข่ายที่กว้างขวางตามที่กล่าวมาแล้ว ทำให้มีการออกแบบใช้สื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมอย่างต่อเนื่องผ่าน Social media สร้างความน่าเชื่อถือในการทำงาน นับว่าสามารถใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหนึ่ง โดยบูรณาการกับสื่อกิจกรรม เนื่องจาก

เด็กและเยาวชนที่เข้ารับการอบรมเป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์นั้น ส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่และเมื่อมีการลงพื้นที่ถ่ายทำสื่อสารคดี สะท้อนปัญหาในชุมชนนั้นสามารถสร้างความตื่นตัวให้เกิดขึ้นได้ เพราะเป็นช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยวมากนัก แขนงนำชาวบ้านจะรับรู้รับทราบเห็นการทำกิจกรรมของเด็กและเยาวชนตลอด บางส่วนยังได้ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลช่วยถ่ายทอดองค์ความรู้ ประชาชนชาวบ้านแสดงความคิดเห็นประกอบไปด้วย นอกจากนี้คณะทำงานยังมีการจัดกิจกรรมคืนความรู้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ใช้คาราวานเด็กในการประชาสัมพันธ์ ทำให้คนในชุมชนมาร่วมงาน เพื่อชมผลงานของเด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานแล้ว บางส่วนชาวบ้านที่มีอาชีพค้าขายก็ได้มาเข้าร่วมเปิดร้านขายของในงาน สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว การที่คนในชุมชนเห็นประโยชน์ร่วมกันจึงเกิดความตื่นตัว

กระบวนการจัดการเรียนรู้การสร้างพลเมืองตื่นรู้ ในครั้งนี้ เด็ก ๆ ได้เรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์สื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง จากอาจารย์ยุทธาน กาเต็ม มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ไปพร้อมกับการปลูกพลัง Active Citizen สร้างพลเมืองเด็ก มองปัญหาและสถานการณ์ในพื้นที่ โดยผู้ใหญ่บ้านสังกาคู นายนิรันดร์ หาญทะเล เป็นผู้เล่าเรื่องการสื่อสารผ่านทางโซเชียลมีเดีย จากดีแทคเน็ตอาสา การเขียนข่าวเชิงสารคดี โดยคุณรุ่งทิพย์ จันท์รงค์ การสร้างถึงข่าว ผ่านการทดลองการรายงานข่าวใช้เครื่องมือใน SMART PHONE พร้อมลงพื้นที่ในการถ่ายทำและการผลิตสื่อผ่านสารคดี และเรียนรู้ขั้นตอนการผลิตและถ่ายทำ จากกลุ่มละครมหาหยา

ดังนั้น ในแง่กระบวนการสร้างเยาวชนตื่นรู้และการจัดการความรู้ของภาคใต้ จึงน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะการสร้างนักสื่อสารสร้างสรรค์ในพื้นที่ภาคใต้ ที่มุ่งหวังให้เยาวชนในชุมชนเกาะลันตาเป็นนักสื่อสารที่สามารถใช้สื่อในการส่งสารต่อได้ด้วยตนเอง (Prosumer) ในระยะเริ่มแรก การสร้างแกนนำเยาวชนสร้างด้วยการสร้างการตระหนักรู้เน้นเยาวชนเป็นฐานการเรียนรู้ ใช้สื่อในพื้นที่เป็นช่องทางในการสื่อสาร และมีภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมในการจัดทำโครงการให้สำเร็จลุล่วง ซึ่งเป็นกระบวนการที่สามารถสร้างการยั่งยืนให้กับชุมชนได้ เพราะมีการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ที่ล้วนอยากพัฒนาเยาวชนในท้องถิ่นให้เป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์ในชุมชน เยาวชนได้มองเห็นปัญหาของชุมชนด้วย

ตนเองผ่านกระบวนการระดมสมอง การหาต้นตอของปัญหา ผ่านการวิเคราะห์สภาพปัญหา
ชุมชนปัจจุบัน มองประเด็นในพื้นที่ที่เด็ก ๆ เยาวชนที่เข้าอบรมสนใจ และต้องมีความเข้าใจ
ในประเด็นปัญหานั้นอย่างถ่องแท้ จนสามารถวิเคราะห์และผลิตสื่อ พร้อมสื่อสารออกไปได้
เยาวชนได้ลงพื้นที่ เรียนรู้กระบวนการในการผลิตงานด้วยตนเอง ทำให้เยาวชนสามารถ
สะท้อนความจริงและมุมมองของตนเองได้ออกมาตีเยี่ยม กระบวนการในการสร้าง
นักรสื่อสารสร้างสรรค์นี้ เน้นเรื่องของการสร้างเยาวชนที่เป็นพลเมืองต้นรู้ ที่รับรู้แล้ว
ตระหนักถึงปัญหา โดยจะเป็นกลุ่มเยาวชนที่มีความรู้ที่มากกว่า สื่อสารสู่ชุมชนอย่างมี
ประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถส่งสารให้ผู้อื่นในชุมชนตระหนักถึงปัญหานั้นได้เช่นกัน

เกร็ดความรู้ เรื่องการมีส่วนร่วม

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2553)¹ ได้กล่าวถึงประเภทของการมีส่วนร่วมโดยสามารถ
จำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมในการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกาตัดสินใจ
เป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมโดยตรง เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการ
มักจะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในรูปของกรรมการที่ปรึกษาที่ให้ข้อคิด
ข้อเสนอแนะ เพราะกิจกรรมบางอย่างอาจมีอุปสรรค ไม่สามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วย
ดี จึงจำเป็นต้องให้บุคคลอื่นเข้ามาช่วยในการตัดสินใจ เพื่อให้ผลการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับ
แก่คนทั่วไปหรือเกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมโดยตรงจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ว่า
เป็นการร่วมอย่างเป็นทางการและมักทำเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คำสั่งแต่งตั้ง หนังสือ
เชิญประชุม บันทึกการประชุม เป็นต้น

2) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม การมีส่วนร่วมโดยอ้อมเป็นเรื่องของการทำกิจกรรม
ใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้ร่วมในการตัดสินใจ
ในกระบวนการบริหาร แต่เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุน ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมาย
เท่านั้น เช่น การบริจาคเงิน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เข้าช่วยเหลือ ไม่ได้เข้าร่วม
ประชุมแต่ยินดีร่วมมือ เป็นต้น

¹ เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2553). การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และราชการ.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บุ๊คพอยท์.

ลักษณะการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมนั้น จะพิจารณาได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับว่าจะสนใจศึกษาในประเด็นบ้าง ประเด็นที่น่าสนใจในโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม คือ การเน้นลักษณะการมีส่วนร่วมในประเด็นที่เกิดจากกิจกรรม เช่น การเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นในประโยชน์สาธารณะ การเข้าร่วมในการตัดสินใจ การวางแผน และร่วมตรวจสอบในลักษณะองค์กร ชุมชน ฯลฯ การมีส่วนร่วมจะมีลักษณะมากน้อยเพียงใด ให้พิจารณาว่าผู้นำเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการใช้อำนาจและมีบทบาทในการควบคุมได้เท่าใด ซึ่งเป็นข้อบ่งบอกถึงภาวะผู้นำที่เป็นประชาธิปไตย ว่า มีสูงหรือต่ำ

กาญจนา แก้วเทพ กิตติ กัมภักย์ และปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2543)² กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ใช้สาร (audience/receiver/user) เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วม ในระดับที่ต่ำที่สุด กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่ ต้นยังอยู่ใน การกำหนดของผู้ส่งสารไม่ว่าจะเป็นการเลือก ประเด็นเนื้อหา วิธีการนำเสนอ ไปจนกระทั่ง ถึงการเลือกช่องทางสื่อที่จะเผยแพร่ และผู้รับสารก็ยังคงมีฐานะเป็น เพียงผู้รับสารแต่อย่าง เดียว แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงในฐานะของผู้รับสารในการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วม คือ มีการทำความเข้าใจให้ผู้รับสารได้ตระหนักถึงสิทธิที่จะรู้และบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตน สู่สาธารณะ มีการสร้างหลักประกันในการมีส่วนร่วมของผู้รับสารทั้งในช่วงขาเข้าและ ขาออก และที่สำคัญคือมีการเพิ่มช่องทางการสื่อสารให้ทั่วถึงในชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ผู้ผลิต/ผู้ร่วม ผลิต/ผู้ร่วมแสดง (sender/producer/ co-producer/ performance) เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาและจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เพิ่มเติม หรือ ต้องการมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเก่า ๆ ที่มีอยู่การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือผู้ร่วมผลิตนั้น ยังแบ่งออกได้เป็นหลายขั้นตอน ตามหลักแนวคิดของการผลิตสื่อ คือ ในขั้นตอนก่อนการผลิต ขั้นตอนการผลิต และขั้นหลัง การผลิต ซึ่งชุมชนอาจจะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตขั้น ตอนใดขั้นตอนหนึ่งก็ได้

² กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กัมภักย์, และปาริชาติ สถาปิตานนท์. มงสื่อใหม่ มงสังคมใหม่. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรสโปรดักส์, 2543.

แต่ในแต่ละขั้นตอนนี้จะต้องมีการสร้างเงื่อนไขใหม่ เช่น หากต้องการให้ชาวนาเข้ามา มีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิตก็จำเป็นต้องมีการอบรมให้ชาวบ้านได้เรียนรู้การใช้อุปกรณ์ เสียก่อน เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและ กำหนดนโยบาย (policy maker/planner) การมีส่วนร่วม ในรูปแบบนี้ถือได้ว่าเป็นรูปแบบสูงของการมีส่วนร่วม มีข้อสังเกต ประการหนึ่ง คือ ยิ่งระดับของการมีส่วนร่วมสูงขึ้น มากเท่าใด สัดส่วนของชุมชนที่จะ เข้ามามีส่วนร่วมได้ก็จะเล็กลง กล่าวคือ ในระดับของผู้รับสาร คนชุมชนทุกคน สามารถ มีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อขึ้นมาถึงขั้นการผลิตก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะ เข้ามามีส่วนร่วมจนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ ระดับการวางแผนนโยบายนี้ ก็คงมีตัวแทน บางคนเท่านั้นจากชุมชนที่จะเข้ามาดำเนินกิจกรรมในระดับนี้ สำหรับการมีส่วนร่วมในระดับ นี้ นั้น หมายถึงการวางแผนและนโยบายการใช้สื่อที่รวมเอาชุมชนเข้ามาอยู่ในโครงสร้าง การสื่อสารชุมชน หรือในระดับ ที่แคบลงอาจจะหมายถึง การมีส่วนร่วมในการกำหนดแผน และนโยบายของสื่อบางประเภทที่จะเข้ามาในชุมชน

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วม มีดังนี้ (ธัญพร ก้อยชูสกุล, 2554)³

1. การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิดและอภิปรายร่วมกันระหว่าง ผู้เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดความคิดเห็นที่หลากหลาย ทำให้การปฏิบัติมีความเป็นไปได้อย่าง มากกว่า การคิดคนเดียว
2. การมีส่วนร่วมในการบริหารมีผลในทางจิตวิทยาคือทำให้เกิดการต่อต้านน้อยลง ในขณะเดียวกันก็จะเกิดการยอมรับมากขึ้น
3. เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารที่ดีกว่า สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ ใน การทำงานร่วมกัน ตลอดจนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

³ ธัญพร ก้อยชูสกุล (2554). การมีส่วนร่วมในระบบการประกันคุณภาพการศึกษาของบุคลากรคณะพยาบาล ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ ปริญญาตรี ประสาทศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

4. เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานหรือผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ใช้ความสามารถและทักษะในการทำงานร่วมกันเกิดความมีน้ำใจและความจงรักภักดีต่อชุมชนมากขึ้น

5. การมีส่วนร่วมจะทำให้ผลการปฏิบัติงานดีขึ้น การตัดสินใจมีคุณภาพมากขึ้นและส่งเสริมให้มีการปรับปรุงงาน ตลอดจนผู้ร่วมงานมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น

4

กิจกรรมชุมชน บันไดหลายขั้นที่ต้องพิงฝา

ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันดูแล ร่วมกันรับผิดชอบ

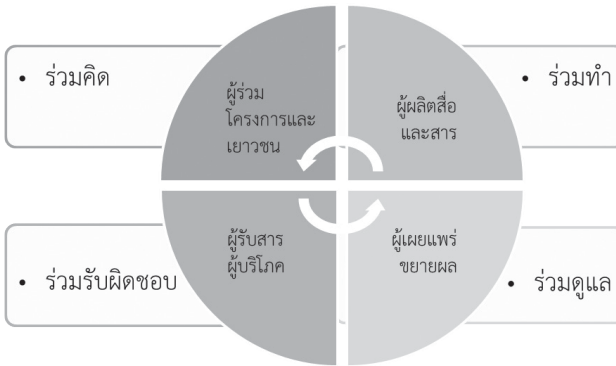
เป็นถ้อยคำที่กินใจยิ่ง สะท้อนให้เห็นว่างานใด ๆ ที่ต้องทำเพื่อสังคมหรือชุมชน แล้วละก็ ไม่อาจทำด้วยคนใดคนหนึ่งโดยลำพังได้ หากไม่งานนั้นคงไม่รัดกุม รอบคอบและเหมาะสมอย่างเพียงพอ เช่นเดียวกับกิจกรรมในโครงการนำร่อง ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’ ใน 4 ภูมิภาคนี้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป้าหมายของความรู้และการแลกเปลี่ยนความรู้ ที่อยากให้เกิดขึ้น หรือเป้าหมายและการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการก็ตาม นับแต่เริ่มต้นจนถึงท้ายสุดของการดำเนินการ จะต้องมีหลาย ๆ ฝ่ายเข้ามาร่วมงานด้วยเสมอ

การทำงานด้วยกันนี้ก็ต้องร่วมกันอย่างจริงจังมีขั้นตอนที่สำคัญตามลำดับ ดังกล่าวแล้ว คือ ร่วมกันคิด คิดแล้วจึงแบ่งงาน จัดสรรหน้าที่เพื่อให้แต่ละคนไปทำงานของตน ทำเสร็จแล้วก็ต้องช่วยกันดูแล ปรึกษาปรึกษางานทั้งหลาย ทั้งงานในส่วนของตนและงานของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตนและงานของคนอื่น ๆ ตลอดโครงการ สุดท้ายต้องช่วยกันร่วมรับผิดชอบ เพราะผลสำเร็จที่เกิดขึ้นนี้เกิดขึ้นจากการร่วมแรง ร่วมใจของทุกคน ความเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนควรภาคภูมิใจ และหากเกิดความล้าถิ่น คลาดเคลื่อน

ก็เป็นประเด็นที่ทุกคนจะต้องหันกลับมาทบทวนด้วยกัน การสร้างสรรค์และพัฒนาจึงจะเกิดการเปลี่ยนแปลงได้โดยสมบูรณ์

รูปแบบกิจกรรม	ร่วมกันคิด	ร่วมกันทำ	ร่วมกันดูแล	ร่วมกันรับผิดชอบ
โครงการ				
นักสื่อสารข้อมูลน้ำ (ภาคเหนือ)	2	2	1	1
เปิดถังข่าว ปิดถังขยะ ฯ (ภาคกลาง)	3	2	2	2
เรารักทำพระ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)	2	3	3	2
เยาวชนนักสื่อสารสร้างสรรค์ (ภาคใต้)	3	3	3	2

ภาพวงล้อที่จะช่วยกันขับเคลื่อนโครงการขึ้นส่งบันได ซึ่งโครงการจากภาคเหนือและอีสาน เมื่อเริ่มต้นคิด พบว่าเยาวชนยังไม่มีส่วนร่วมมากนัก แต่เป็นลักษณะผู้ใหญ่ชี้เป้าว่าต้องทำอะไร แล้วจึงให้เยาวชนอาสาสมัครเข้ามา หรือครูเป็นผู้คัดเลือก ส่วนภาคใต้ มีการประชุมร่วมกับเยาวชนตั้งแต่ต้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นกลุ่มที่ผูกพันกับโครงการดั้งเดิมในภาคกลาง การดึงเยาวชนเข้ามาตั้งแต่แรก เพราะเป็นพื้นที่ใหม่และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ จึงมีการสำรวจชุมชน ทำให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการพูดคุยพื้นที่ อธิบายเรื่องวัฒนธรรมและสิ่งที่เขาอยากเห็นในชุมชน (สิ่งดี) เพื่อนำมากำหนดกิจกรรมการเรียนรู้

ในแง่ของการร่วมกันทำ ในภาคเหนือและภาคกลาง ปรากฏว่าเยาวชนยังขาดทักษะเรื่องการผลิตสื่อ รวมทั้งในภาคกลาง ยังไม่มีอุปกรณ์ด้านการผลิตแม้แต่มีถือือ การผลิตผล

งานส่วนใหญ่ จึงตกเป็นหน้าที่ของผู้จัดทำโครงการ (ภาคเหนือ) หรือ ทีมจิตอาสาที่เข้ามาช่วยอบรม (ภาคกลาง - ดีแทค กรมประชาสัมพันธ์)

ด้านการช่วยกันดูแล ปรากฏว่าในภาคเหนือ จะมีกลุ่มผู้จัดทำโครงการเป็นผู้ดูแลถึงข่าว เนื้อหา หน้าเพจที่จัดทำ ในภาคกลางก็เช่นกัน ในส่วนผู้ร่วมรับผิดชอบ ซึ่งในที่นี่รวมถึงกลุ่มผู้รับสาร (อาจเป็นบุคคล ภาครัฐ ภาคเอกชน) ที่เมื่อทราบโครงการแล้ว เข้ามามีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด ก็ปรากฏว่าทุกกลุ่มสามารถสร้างความตื่นตัวได้ระดับหนึ่ง (ระดับ 1) มีชุมชนเข้ามาสนับสนุนมากขึ้นอย่างเป็นทางการ (ระดับ 2) แต่ยังไม่มีการขยับเป็นนโยบายหรือมีช่องทางที่ผู้บริโภคมักจะเข้ามามีส่วนร่วมแบบเป็นทางการและถาวร (ระดับ 3) แม้ปรากฏว่าหลายโครงการมีการขยับเขยื้อนสู่ระดับนี้ แต่ผู้เขียนได้ประเมินเมื่อวันสิ้นสุดโครงการ)

ภาคเหนือ กับโครงการนำร่อง ‘นักสื่อสารข้อมูลน้ำ’

ดังกล่าวในตอนต้นของหนังสือนี้แล้วว่า เรื่องน้ำกับชาวทาจวนและชาวสุโขทัยนี้ จะเป็นปัญหาที่เข้าใจยาก เพราะคนที่ประสบกับน้ำท่วมและน้ำแล้ง อาจไม่เห็นว่า เป็นปัญหาในแบบที่คนภายนอกชุมชนเห็นและคิดว่าเป็น เหมือนมองต่างมุม คิดต่างกัน ดังนั้น การทำความเข้าใจเสียแต่ต้นมีอยู่แล้ว เนื้อหาที่ต้องการสื่อสารหรือเผยแพร่ออกไปคืออะไร และเป้าหมายของการสื่อสาร ใน ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’ คือเป้าหมายใด และที่สำคัญ ‘นักสื่อสารข้อมูลน้ำ’ คือใคร

กระบวนการทำงานของชุมชน อู๋ทัยชิต และคณะให้นำหน้าหนักของการร่วมคิด ร่วมมอง ปัญหาน้ำให้ตรงกัน เป็นกิจกรรมส่วนใหญ่ของกระบวนการทำงานทั้งหมด แม้ลักษณะเด่นชัดข้อหนึ่งของโครงการนี้ คือรวมผู้รู้เกี่ยวกับน้ำไว้มากมาย นับแต่ผู้มีข้อมูลเรื่องน้ำ ผู้รู้เกี่ยวกับการพยากรณ์อากาศ ผู้สังเกตการณ์การใช้น้ำและการดูแลชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ

ด้านการชลประทาน ผู้เชี่ยวชาญเรื่องเจ้าท่า รวมถึงหน่วยงานบ้านเมืองอื่น ๆ เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล อาจกล่าวได้ว่าเป็นโครงการที่ได้รวมเอาผู้รู้ว่ามี 'เนื้อหา' เกี่ยวกับน้ำ และข้อมูลอื่น ๆ เกี่ยวกับน้ำมากมายจนเหลือเฟือ ดังนั้น ประเด็นเนื้อหา หรือ องค์ความรู้เกี่ยวกับน้ำจึงมากมาย พร้อมทั้งจะเผยแพร่และสามารถเลือกมุมมองนำเสนอ ได้อย่างหลากหลาย

อย่างไรก็ตาม ปรากฏในข้อเท็จจริงว่า กระบวนการร่วมคิดเพื่อสกัดข้อมูลน้ำ (องค์ความรู้เกี่ยวกับน้ำหรือปัญหาและทางออกสำหรับการอยู่ร่วมกับน้ำ) นี้ มิได้มีเกิด ประเด็นเนื้อหาชัดเจนมากพอที่จะนำไปขับเคลื่อน

ส่วนกิจกรรมในโครงการที่เกี่ยวกับการสร้างนักสื่อสารข้อมูลน้ำ ซึ่งมี 2 ครั้งนั้น กล่าวได้ว่าเป็นการเติมความรู้เรื่องการทำสื่อมากกว่าน้ำหนักของการสร้าง 'นักสื่อสาร' ข้อมูล อย่างแท้จริง และเป็นการเติมความรู้เรื่องสื่อที่จำกัดตัวเองในเรื่องเทคนิค แต่องค์ความรู้ เรื่องน้ำ ปัญหาของน้ำ และการอยู่ร่วมกับน้ำ นั้นน่าเสียดายว่าถูกข้ามไป ทั้งที่สิ่งนี้อาจ เป็นหัวใจของการเผยแพร่ความรู้ และเป็นตัวการสำคัญที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชน ดังนั้นกิจกรรมการร่วมกันดูแล (หรือการเผยแพร่และขยายผลการใช้สื่อให้กว้างขวางและ ต่อ ยอดออกไป) จึงมีข้อจำกัดและทำได้เพียงเท่านี้

กล่าวได้ว่าพลังของนักสื่อสารข้อมูลน้ำ ผู้จะสร้างเนื้อหาขององค์ความรู้เกี่ยวกับน้ำใหม่ ๆ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเกือบไม่มี แต่เคราะห์ที่โครงการนี้มีผู้ดำเนินโครงการส่วนใหญ่ เป็นนักสื่อสารด้วยตัวเอง คือเป็นกลุ่มนักสื่อสารเดิม เช่น นักสื่อสารวิทยุ โทรทัศน์และวิทยุ ชุมชน และมีมีทักษะในการผลิตสื่อและสารอยู่พร้อมมูล จนสามารถผลิตสื่อที่มีเนื้อหา เกี่ยวกับน้ำได้ แต่ดังกล่าวแล้วว่า การร่วมคิดและกำหนดกิจกรรมการร่วมกัน อาจไม่ได้ ข้อสรุปที่เด่นชัดว่าจะสื่อสารเนื้อหาอะไรเกี่ยวกับน้ำ และสื่อสารมานาน้อยต่อเนื่องกัน เป็นลูกระนาดอย่างไร และที่สำคัญเพื่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งใด หรือต้องการให้เกิดอะไร เปลี่ยนแปลง

พลังของกิจกรรมในโครงการที่ได้ทำไปแล้วจึงไม่ได้ถูกกำหนดให้สอดคล้องประสานกัน กระบวนการร่วมกันดูแลและรับผิดชอบ จึงไม่ได้ถูกกำหนดขึ้น กิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็น การสร้างสื่อ สร้างเนื้อหา (บางประเด็น) และโดยมีเป้าหมายเพื่อนำเสนอเนื้อหา (แต่ไม่ เด่นชัดว่านำเสนอเพื่อการเปลี่ยนแปลงอะไร หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ใคร)

การประชุมสำคัญเพื่อคืนผลงานแก่ชุมชน เป็นหนึ่งในกิจกรรมที่โครงการควรทำ และ จะได้ใช้โอกาสนี้ติดตามและประเมินผล พร้อมกับสำรวจทิศทางการทำงานและผลสำเร็จ ของโครงการที่ทำไปแล้วต่อชุมชน เป็นจังหวะสำคัญที่จะช่วยประเมินและตรวจสอบการมี ส่วนรวมได้อย่างวิเศษ การประชุมเช่นนี้ย่อมต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนคือ ต้องการประเมินผล การทำงานที่ผ่านมา หากขาดเป้าหมายกิจกรรมที่ชัดเจน ก็จะไม่สามารถประเมินผลสำเร็จ ได้ ซึ่งโครงการนำร่องนี้ ก็ข้ามประเด็นนี้ไปอย่างน่าเสียดาย

แต่ก็ยังเคราะห์ดีที่ ชาวชุมชนที่มาร่วมส่วนใหญ่ ได้รู้จักโครงการ ‘นักสื่อสารข้อมูล น้ำ’ และมีทัศนคติที่ดี เพราะรับรู้ได้ว่า มีผู้เฝ้าระวังข่าวสารเรื่องน้ำและสื่อสารออกไป ทำให้ ชุมชนสามารถติดตามข้อมูลน้ำได้ แต่ยังไม่อาจรับรู้ได้ว่า ‘การเปลี่ยนแปลง’ ที่นักสื่อสาร ข้อมูลน้ำ พยายามจะสร้างขึ้น หรือต้องการเปลี่ยนแปลงให้ชุมชน เปลี่ยนไปนั้น เป็นอย่างไร และมีทิศทางใด

ภาคกลาง กับโครงการ ‘เปิดถึงข่าว ปิดถึงขยะ กับชุมชนบ้านตีนตก’

กลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยงบวกกับพื้นที่ของชุมชนที่เหมือนชุมชนปิด น่าจะทำให้ การผลักดันกิจกรรม ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’ ที่นี้ จำเป็นต้องเริ่มจากจุด ร่วมกันคิด และ อาจถอยหลังไปอีกหลายจุดเพราะประเด็นเรื่องขยะ เป็นประเด็นที่ชุมชนยังไม่เห็นว่าเป็น ปัญหาสำคัญ ทั้งนี้เพราะวิถีชีวิตส่วนหนึ่งของชาวกระเหรี่ยง ยังผูกพันกับธรรมชาติมาก

วัสดุใช้สอยในชีวิตประจำวันแทบจะยึดแบบแผนดั้งเดิม เป็นวัสดุจากธรรมชาติ จึงทำให้กรอบวิธีคิดยังไม่รู้สึกถึงสิ่งแปลกปลอม เช่น พลาสติก กระดาษ หรือกระป๋องอลูมิเนียม ในชีวิตมากนัก ทั้งที่ความเป็นจริง สิ่งเหล่านี้คืบคลานเข้ามาแฝงในชีวิตประจำวันจนแทบลื่นไปหมดแล้ว ดังนั้น การร่วมคิด ของพื้นที่นี้จึงเกิดขึ้นแบบถอยหลังไปอีกหลายก้าว ต้องเริ่มชวนกันคิดว่าของ ขยะคืออะไร และมีผลอย่างไรต่อชุมชน ก่อนที่จะร่วมกันคิดว่า จะสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อชุมชนและชวนกันเปลี่ยนแปลง

แต่นับว่าทัศนศึกษา และคณะทำงานโครงการ ‘เปิดถังขาว ปิดถังขยะ’ ริเริ่มกระบวนการร่วมกันคิดได้อย่างน่าทึ่ง ด้วยการขอความร่วมมือจากหน่วยงานปกครอง เช่น ผู้ใหญ่บ้านและครูใหญ่ของโรงเรียนในชุมชน และได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อนเครือข่ายกิจกรรมทางสังคมอื่น ๆ เช่น กลุ่มสื่อมวลชนท้องถิ่นของจังหวัดกาญจนบุรี กลุ่มกิจกรรมที่ลด ละ เลิกเหล้า ซึ่งเคยร่วมงานกันในอดีตและที่สำคัญคือศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต 8 ของกรมประชาสัมพันธ์ในจังหวัดกาญจนบุรี

ทัศนศึกษาริเริ่มด้วยการร่วมกันคิด และพัฒนาต่อไปเป็นการชวนกันคิด และเรียนรู้ถึงพลังของสื่อและการสื่อสาร แม้ว่าในท้องถิ่นของบ้านตีนตก ขาดแคลนเครือข่ายการสื่อสารโทรคมนาคมหรือ Internet แต่เธอก็ปรับใช้กระบวนการสื่อสารแบบดั้งเดิม คือการสื่อสารส่วนบุคคลและการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นทางออก การพูดคุยกลุ่ม การแบ่งปัน เพื่อจัดกลุ่มค่อย ๆ ร่วมกันคิด เขิบจากบ้านหนึ่งไปหมู่บ้านหนึ่ง จากหมู่บ้านหนึ่งไปอีกหมู่บ้าน จนกลายเป็นหลาย ๆ หมู่บ้าน จนที่สุดชุมชนบ้านตีนตก รับรู้ข้อมูลตรงกัน และร่วมกันคิดว่า ขยะ คือปัญหาของชุมชน

ช่วงเป็นการผลักดันกิจกรรมที่มีผลรูปน่าทึ่งมาก อย่างไรก็ตามกระบวนการที่ต้องถอยหลังไปนับหนึ่งนั้นทำให้โครงการต้องสะดุดและจับทางไม่ถูกในระยะแรก ดูคล้ายกับมาผิดทาง ก็จะไม่ผิดได้อย่างไร เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาที่ใครจะคาดคิดไว้ ทั้งเรื่องความสัมพันธ์ของชาติพันธุ์กับภาครัฐ เครื่องมือสื่อสารไม่มี การสื่อสารระบบใหม่เข้าไม่ถึง จึงต้องถอยหลังไปเริ่มนับหนึ่งจากจุดศูนย์ตั้งมากโข

เมื่อขณะกลายเป็นปัญหาร่วมกันของชุมชนแล้ว กิจกรรมร่วมกันกันทำก็เริ่มโครงการนี้ ใช้แนวคิดของการร่วมกันสื่อสารว่า 'เปิดดังข่าว' หมายถึงการเปิดข้อมูลให้รับรู้ร่วมกัน แบ่งปันกันและร่วมกันเผยแพร่ ช่วยกันแก้ไขปัญหาขณะ 'ปิดดังขยะ' เป็นลำดับขั้นต่อมา

ในพื้นที่นี้ไม่มีนักสื่อสารที่ชำนาญเรื่องการใช้สื่อหรือการสร้างเนื้อหาบ้างเลย อีกทั้งณัศตวรรษ และคณะทำงานก็มีใช้ผู้ชำนาญการผลิตสื่อและการสร้างสาร แต่นักกระบวนการ กิจกรรมการสร้างนักสื่อสารจึงต้องมีขึ้นและจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต 8 ช่วยสร้างเยาวชนกลุ่มหนึ่งของชุมชนเป็นนักสื่อสาร

การริเริ่มทำให้ชุมชนมองเห็นว่าขยะเป็นปัญหาคือเนื้อหาและเป็นองค์ความรู้สำคัญ เมื่อต้องการสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ดังนั้นเมื่อนักสื่อสารรุ่นใหม่เกิดขึ้น เขาก็มีเนื้อหาส่วนหนึ่งพร้อมอยู่ในมือ เหลือเพียงทักษะ ที่จะใช้วิธีการอันเหมาะสม ถ่ายทอดเนื้อหาอย่างไร ปล่อยให้ประทับใจและเกิดผล ในผลงานสื่อรุ่นแรก ๆ ของนักสื่อสาร 'เปิดดังข่าว ปิดดังขยะ' นี้ ไม่ได้หนัก แต่นักสื่อสารรุ่นใหม่ก็เพียงพัฒนาทักษะของตนเอง แม้จะต้องเดินทางไปเรียนรู้จากครู ผู้อยู่ไกลหลายสิบกิโลเมตรก็ตาม ในที่สุดบ้านดินตาก็มีนักสื่อสารที่สามารถสื่อสารเนื้อหา 'ขยะ และการจัดการขยะ' และ 'เรื่องราวดี ๆ ที่น่าสนใจ' ของบ้านดินตาก็ไปสู่ชุมชนภายนอกได้

นอกจากนั้น การร่วมกันเรียนรู้เรื่องขยะและการจัดการขยะ ทำให้เกิดกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่มขึ้นในชุมชน ทำให้คนในชุมชนใกล้ชิดและพูดคุยกันมากขึ้น มีผลให้การทำงานของชุมชนแบ่งปันความรับผิดชอบกันได้มากและชัดเจนกว่าในตอนเริ่มต้นโครงการ ที่สำคัญและน่าทึ่งก็คือกิจกรรมการสื่อสารของชุมชนบ้านดินตาก็กลับเป็นกระบวนการดั้งเดิม คือการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารแบบกลุ่ม (Interpersonal Communication and Group Communication) ผสมผสานกับการสื่อสารผ่านเครือข่าย Internet ซึ่งได้ผลดียิ่ง ในกลุ่มชุมชนที่มีความใกล้ชิดและมีอัตลักษณ์

แบบเดียวกันและเป็นชุมชนที่ปราศจากการสื่อสารที่ซับซ้อน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านตีนตกนี้

กิจกรรมกลุ่มสนทนານี้ ฌัสตญาญและคณะ จัดประชุมกันหลายครั้ง โดยเน้นการพูดคุยกันอย่างใกล้ชิด โดยไม่จำกัดประเด็นว่าจะต้องเป็นเรื่องชยะ หรือการเปิดถึงข่าวเท่านั้น แต่การสนทนาครอบคลุมถึงเรื่องชีวิตทั่วไป การเกษตร เรื่องสังคม สุขภาพและความเป็นอยู่อื่น ๆ อย่างไม่จำกัดตาม คณะทำงานก็ไม่ลืมที่จะ ‘พวง’ ประเด็นของชยะไปด้วยทุกครั้ง ในรูปแบบการพูดคุยแบบไม่ตั้งใจ หรือประเด็นพาไป...แต่ก็ได้ใจความ

กิจกรรมของโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม บ้านท่าตีนตกนี้ น่าจะใช้คำอธิบายได้ว่า ‘สลัดไป-สลัดมา’ คือใช้ประเด็นกิจกรรมเวทีสนทนาเพื่อนำเสนอเนื้อหาอันเป็นความรู้ และใช้ประเด็นความรู้และเนื้อหานั้น ขับเคลื่อนให้เกิดเวทีการสื่อสารและสนทนา สลัดไปสลัดมา เหมือนวงกลม ไม่ว่าจะเริ่มจากจุดใดก็จะเชื่อมโยงไปสู่อีกจุดหนึ่งได้ไม่ยากและไม่ขัดเขิน เป็นกิจกรรมที่ประกอบด้วยการสื่อ และเนื้อหา กลมกลืนอย่างน่าทึ่ง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กับโครงการ “เรารักท่าพระ”

ความรู้สึกผูกพันระหว่างชาวชุมชนท่าพระกับสถานีรถไฟ เป็นความผูกพันระหว่างคนส่วนใหญ่มากกว่าจะเป็นความรู้สึกของคน ๆ เดียว นโยบายการพัฒนาเมืองให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจเริ่มต้นเมื่อการทางรถไฟแห่งประเทศไทย ได้มีแนวทางการพัฒนาก่อสร้างรถไฟทางคู่ ผ่านพื้นที่สถานีรถไฟท่าพระ ส่งผลกระทบให้ต้องรื้อถอนสถานีรถไฟท่าพระ ทั้งสถานีออกเพื่อก่อสร้างเป็นทางรถไฟ ซึ่งพื้นที่ของสถานีรถไฟโดยส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้ดั้งเดิม ประกอบด้วย อาคารสถานีรถไฟ อาคารบ้านพักเจ้าหน้าที่การรถไฟ พร้อมเครื่องมือเครื่องจักร และอุปกรณ์สื่อสารต่าง ๆ ภายในอาคารสถานีรถไฟ และผลกระทบในชุมชนพื้นที่ออกกำลังกายของชุมชนหายไป ประกอบด้วย ลานออกกำลังกายแอโรบิค สนามบาสเก็ตบอล ศาลากลางบ้าน สนามตะกร้อ ซึ่งเป็นพื้นที่รวมกลางของชุมชน สำหรับทำ

กิจกรรมของหมู่บ้าน ใช้เป็นสถานที่สำหรับการจัดงานเทศกาลงานวิ่งท่าพระ เป็นประจำทุกปี ในทุกเย็นกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง จะมาออกกำลังกายเล่นบาสเก็ตบอล เล่นวอลเลย์บอล เล่นตะกร้อ และปีก่อนนี้ เทศบาลตำบลท่าพระ ได้ประสานองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น จัดสร้างสนามบาสเก็ตบอลขนาดมาตรฐาน ใช้งบประมาณหลายล้านบาท ใช้งานได้เพียง 1 ปี ก็ต้องถูกรื้อถอน เนื่องจากต้องใช้พื้นที่ก่อสร้างเป็นอาคารสถานีรถไฟทางคู่

จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวตลาดท่าพระเป็นอย่างมาก ชาวชุมชนเกิดการเรียกร้องขอพื้นที่ที่เป็นปอดของชุมชนคืนจากการทางรถไฟ แต่ได้รับคำปฏิเสธ ซึ่งการทางรถไฟได้ให้พื้นที่ส่วนหนึ่งสำหรับก่อสร้างศาลากลางบ้านและลานออกกำลังกาย คืนแก่ชุมชน หากแต่ชุมชนได้เกิดความคิดอยากจะทำอาคารสถานีรถไฟและสิ่งก่อสร้างเดิม ๆ ไว้ให้แก่เด็กและเยาวชนรุ่นลูกหลาน ได้ศึกษาเรียนรู้ถึงประวัติความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชน จึงได้ประชาคมขอมติในชุมชนขออาคารสถานีรถไฟท่าพระ พร้อมเครื่องจักรภายใน และบ้านพักพนักงานการทางรถไฟ เพื่อคงไว้เป็นศูนย์เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ แต่ได้รับคำตอบคือ 'ต้องซื้อ' อาคารจากการทางรถไฟเท่านั้น ด้วยความรักและห่วงเห่น และตระหนักถึงความสำคัญของอาคารประวัติศาสตร์สถานีรถไฟแห่งนี้ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมตัวกันของชาวชุมชนตลาดท่าพระที่จะมาเปลี่ยนเมืองภายใต้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างผังเมืองที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน การระดมทุนเพื่อ 'ซื้อคืน' สถานีรถไฟและอาคารเก่า รวมทั้งเปิดตลาดท่าพระ จึงเริ่มขึ้น เรียกว่าเป็นการ 'สร้างชุมชนขึ้นผังเมือง' ได้อย่างแนบเนียน โครงการเรารักท่าพระ ดังนั้นเมื่อโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม 'เรารักท่าพระ' เริ่มต้นจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ข้อมูลและเนื้อหาความเป็นมาของชุมชนท่าพระและประวัติศาสตร์ของสถานีรถไฟขึ้นนั้น มันจึงเป็นประเด็นที่คนส่วนใหญ่รู้สึกและมองเห็นเป้าหมายคล้ายกัน มีความรู้สึกร่วมกันรับรู้ใกล้เคียงกัน ซึ่งถือเป็นข้อโดดเด่นที่จะร่วมกันคิด และคิดร่วมกัน นอกจากนี้ในพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ (ภาคอีสาน) ยังมีกลุ่มเครือข่ายสื่อศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น กลุ่มนักเขียนภาคอีสาน กลุ่มนักวิชาการศิลป์และวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นต้น เข้าร่วมในกระบวนการคิดและช่วยกันตั้งประเด็นให้ชุมชนและคนที่เกี่ยวข้อง มองเห็นและตระหนักถึงประเด็นปัญหาสำคัญร่วมกัน ซึ่งก็ได้ผลมาก

ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมการร่วมคิดของโครงการ 'เรารักท่าพระ' นี้มีส่วน
มากพอ ๆ กับกิจกรรมร่วมทำ และร่วมกันเผยแพร่ เมื่อร่วมกันคิดแล้ว ชาวชุมชนส่วนหนึ่ง
อีกส่วนก็รับหน้าที่ในการร่วมกันทำและร่วมกันเผยแพร่

ข้อแตกต่างของโครงการนี้สำคัญข้อหนึ่งคือ บุคคลผู้มีส่วนสำคัญในการร่วม
กันทำ คือนายกเทศมนตรีของตำบลท่าพระและคณะทำงานของเทศบาล (อาจถือได้
ว่าเป็นตัวแทนของชาวเทศบาลทั้งหมดก็น่าจะได้) ร่วมกันภาคีศิลปวัฒนธรรมและ
นักวิชาการศิลปวัฒนธรรมภาคีสาน เป็นกลุ่มแกนทำงานที่ถือว่าใหญ่และกว้างขวางมาก
กรอบกิจกรรมที่ร่วมกันทำ จึงแผ่ขยายไปครอบคลุมเนื้อหาหลายประเด็น เช่น ประวัติของ
ชุมชนอันน่าสนใจ เรื่องราวหลังของท่าพระ บุคคลและสิ่งสำคัญของท่าพระ สถานีรถไฟ
ของท่าพระ ภาพความทรงจำกว่า 70 ปีของชาวท่าพระ วิถีชีวิตท่าพระในอดีต เป็นต้น

ประเด็นเนื้อหาอันมากมายนี้ส่วนหนึ่งเพราะผู้ร่วมทำกิจกรรมผลิตเนื้อหา และ
สร้างสรรค์สื่อเพื่อารเผยแพร่ออกมาได้หลายรูปแบบ ความหลากหลายนี้มากมาย
คล้ายกับจะไม่เป็นไปในทางเดียวกันเสียด้วยซ้ำ เช่นกลุ่มนักเรียนประกวดภาพวาด-ภาพถ่าย
กลุ่มวิทยากรที่ยินดีมาช่วยฝึกสอนและให้คำแนะนำการวาดภาพและการถ่ายภาพ
กลุ่มกิจกรรมเยาวชน กลุ่มอบรมให้ความรู้เรื่องการถ่ายภาพ และฝึกสอนให้นำ
เสนอภาพถ่ายและเรื่องราวเหล่านั้นออกเป็นหนังสือ (Clip) อย่างไรก็ตามเมื่อมอง
ภาพรวมแล้ว การสร้างสรรค์เนื้อหาและการผลิตสื่อ รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้
มันสะท้อนถึง 'ความผูกพัน' ระหว่างวิถีชีวิตของชุมชนกับเรื่องราวผ่านการมองจากสถานี
รถไฟและการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเริ่มต้น แห่งนี้ได้อย่างชัดเจน

และเมื่อเริ่มต้นกิจกรรมเกี่ยวกับการเผยแพร่ เรื่องราวเกี่ยวกับท่าพระที่ผลิตออกมา
สำเร็จแล้วไม่ว่าจะเป็นนิทรรศการภาพถ่าย หนังสือ (Clip) หรือเรื่องราวจากข่าวสารของ
ชุมชนท่าพระ ล้วนได้รับความสนใจ ร่วมกิจกรรมจากชุมชนอย่างหนาแน่น อาจกล่าวได้
ว่าชุมชนขานรับกิจกรรมและการมีส่วนร่วมเพื่อช่วยกันดูแลชุมชนท่าพระโดยผ่านประเด็น
ของสถานีรถไฟนี้อย่างคับคั่ง และหนาแน่นยิ่ง ความภาคภูมิใจกับ 'ความเป็นท่าพระ' ของ

ชุมชนกลายเป็นความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นและแผ่ขยายภายในหมู่ชาวท่าพระและผู้เกี่ยวข้องอย่างได้ผลดียิ่ง

อาจกล่าวได้ว่าโครงการ ‘รักท่าพระ’ มีกิจกรรมที่สะท้อน การร่วมคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันดูแล และร่วมกันรับผิดชอบ อย่างชัดเจน

ภาคใต้ The Young Guide

กระบวนการจัดการเรียนรู้การสร้างพลเมืองตื่นรู้ของภาคใต้ มุ่งให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์สื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง จากอาจารย์ยุทธนา กาเต็ม มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ไปพร้อมกับการปลูกพลัง Active Citizen สร้างพลเมืองเด็ก การตระหนักรู้ปัญหาและสถานการณ์ในพื้นที่ โดยผู้ใหญ่บ้านสังกาอู้ นายนิรันดร์ หาญทะเล เป็นผู้เล่าเรื่อง การสื่อสารผ่านทางโซเชียลมีเดีย จากดีแทคเน็ตอาสา การเขียนข่าวเชิงสารคดี โดยคุณรุ่งทิพย์ จันทร์คง การสร้างถังข้าว ผ่านการทดลองการรายงานข่าวใช้เครื่องมือใน Smart Phone พร้อมลงพื้นที่ในการถ่ายทำและการผลิตสื่อผ่านสารคดี และเรียนรู้ขั้นตอนการผลิตและถ่ายทำ จากกลุ่มละครมาหยง

ผู้เข้าร่วมอบรมในโครงการ คือ เน้นนักเรียนที่เป็นเยาวชนในพื้นที่ (นักเรียนโรงเรียนตันตาราชประชาอุทิศ) ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เติบโตและเห็นปัญหาในชุมชนของตนเองมาโดยตลอด จะด้วยเห็นจนเป็นเรื่องปกติ หรือเห็นเป็นปัญหาแต่ทำอะไรไม่ได้ เป็นกลุ่มเยาวชนที่ต้องให้ความสำคัญ เพราะเป็นเยาวชนในพื้นที่เจาะจง นั่นคือพื้นที่เกาะลันตา ซึ่งเป็นพื้นที่ในชุมชนบ้านทุ่งหยีเพ็ง และ ชุมชนบ้านสังกาอู้ (ชาวเลอุรักลาโว้ย) ต. ศาลาด่าน อ. เกาะลันตา จ. กระบี่ พื้นที่ซึ่งเป็นเส้นทางในการขนส่งถ่านหิน และเป็นพื้นที่ป่าชายเลนแหล่งเพาะพันธุ์อนุบาลสัตว์น้ำ และเป็นพื้นที่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอุรักลาโว้ย ใช้สภาพแวดล้อมของเกาะลันตาให้เยาวชนมองเห็นปัญหา

เด็ก ๆ ที่เข้าร่วมอบรมจะมีพี่เลี้ยงแต่ละกลุ่ม ที่เข้ามาทำหน้าที่โดยจิตอาสา เป็นเยาวชนที่ผ่านโครงการ Kiddee idol มาเป็น Trainer หรือ Mentor ให้กับน้อง ๆ ซึ่งสามารถสร้างความใกล้ชิดกับเด็ก ๆ ที่เข้าร่วมอบรมได้ดีกว่าทีมงานคุย เพราะวัยของพี่เลี้ยงกลุ่มและผู้เข้าอบรมมีวัยที่ใกล้เคียงกัน ทำให้การระดมสมอง หรือการลงพื้นที่ทำงาน เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว เพราะเด็ก ๆ จะกล้าเปิดเผย กล้าคิดกล้าแสดงออกมากขึ้น การระดมสมองและการพูดคุยระหว่างเยาวชนที่เห็นร่วมกัน จะเป็นแรงผลักดันให้เยาวชนมีพลังใจอยากเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาพื้นที่ของตนเองมากขึ้น (ปลูกรักที่มีต่อชุมชน) เนื่องจากปัญหาบางอย่างผู้ใหญ่สื่อสารไม่ได้ แต่เด็กและเยาวชนสามารถสื่อสารได้

กิจกรรมแรก ๆ จะเริ่มด้วยการปรับแนวคิด ตามหลัก บันไดฐานคิด ทำให้ทุกคนเข้าใจเรื่องสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม ถึงแนวคิดหลักการของพลเมืองต้นรู้ การมองประเด็นที่จะสื่อสารให้เป็นทิศทางเดียวกัน ซึ่งเป็นแนวทางที่แกนนำได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการมาแล้วในระยะแรก ทำให้ทีมงานภาคีได้มีการอบรม เก็บข้อมูล และผลิตสื่อเป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากทุกคนมองเห็นภาพเดียวกัน จากนั้นเป็นการเพิ่มศักยภาพแก่เยาวชนในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็น โดยหัวข้อหลัก ๆ ที่เป็นหัวข้อในการอบรมตลอดโครงการมีดังต่อไปนี้

1. ความเข้าใจพื้นฐานว่าทำไมเด็ก ๆ ต้องเข้าอบรมในครั้งนี้
2. รู้เรื่องชุมชน โดยมีผู้ใหญ่บ้านมาเล่าให้ฟังว่าในพื้นที่มีปัญหาในประเด็นใดบ้าง
3. ระดมสมองถึงการมองเห็นปัญหา ซึ่งผลออกมาได้ 4 ประเด็น
4. ให้ความรู้เกี่ยวกับ Active Citizen พลังพลเมืองให้อะไรเราบ้างในฐานะที่เรา

เป็นเยาวชน

5. เด็กเรียนรู้การใช้เครื่องมืออย่างง่ายในการผลิตสื่อ โดยทีม DTAC อาสา
6. การพัฒนาบทสารคดี โดยสื่อวิทยุท้องถิ่น
7. เรียนรู้เกี่ยวกับการถ่ายภาพ การถ่ายวิดีโอ ตัดต่อ และการทำ Storyboard
8. การจัดการข้อมูลถึงชาวในทีม
9. ลงพื้นที่จริงการทำงานกลุ่ม ทำสารคดี
10. เสวนาให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการขับเคลื่อนพลังเยาวชนในการเปลี่ยนแปลงสังคม

ซึ่งหลังจากที่จบกิจกรรมการอบรมเรียบร้อยแล้ว ทีมงานจะมีผลงานเยาวชนอยู่ 4 เรื่อง 4 ประเด็นใหญ่ คือ ปู่ก้ามดาบ ทะเลปูน ภาษาสังกัอยู่ ลอยแพ ซึ่งเป็นการอัปเดตผลงานทาง TV YOUTUBE เช่น ทีวี ได้-กล้า-ลุย หรือ จังจู้ ทีวี เป็นต้น

ปัจจัยหลักที่ทำให้ทีมงานภาคใต้ทำงานได้ราบรื่นคือการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานตลอดเวลา หลักจากมีการประชุมทบทวนอย่างต่อเนื่อง ทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพื่อวิเคราะห์ในเรื่องของข้อได้เปรียบ เสียเปรียบ โอกาสในพื้นที่ และเนื้อหาบนโซเชียลมีเดีย แล้วนำผลที่ได้ไปขยายและพัฒนาในการทำกิจกรรมครั้งถัด ๆ ไป

หากภาคใต้ก็ยังประสบปัญหา ปัญหาที่มักพบมีทั้งที่เป็นปัจจัยภายใน คือ เรื่องของคนทำงาน ที่สลับหมุนเวียนเปลี่ยนไป ทำให้ควบคุมตัวแปรในการทำงานยากกว่าปกติ เพราะส่วนใหญ่คนมาทำงานจะเป็นจิตอาสามากกว่าทำงานเป็นประจำ นอกจากนี้ทีมงานที่เป็นผู้ทำงานหลัก ส่วนปัจจัยภายนอก ที่ควบคุมไม่ได้ คือ เรื่องการเดินทาง ที่มีเส้นทางการเดินทางไปยังสถานที่จัดกิจกรรมที่ค่อนข้างลำบาก เพราะเดินทางไกลมากจากตัวเมืองจังหวัดกระบี่ รวมถึงเป็นช่วงที่จัดกิจกรรม อยู่ในช่วงฤดูฝน ทำให้ในบางครั้งติดขัดเรื่องของการจัดสถานที่และการเดินทาง แต่ทีมงานไม่ได้มองว่าปัจจัยภายนอกเป็นปัญหามากนัก เนื่องจาก โครงการนี้ทีมงานยึดชุมชนและคนในพื้นที่เป็นหลักมากกว่าคนภายนอกที่เป็นและที่สำคัญการทำงาน จะมีส่วนที่เกี่ยวข้องครบ 3 ส่วน และทำงานในบริบทความถนัดของตนเองอย่างเหมาะสม คือ ภาควิชาการ ที่มาช่วยในการอบรมให้ความรู้ หลักการต่าง ๆ ภาคประชาสังคม ที่ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงส่วนอื่น ๆ เข้าด้วยกัน และการจัดลงพื้นที่และหาความร่วมมือในการจัดโครงการขึ้นและสื่อมวลชนท้องถิ่น ที่ช่วยให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่เหมาะสมในการนำเสนอผ่านสื่อ รวมทั้งเป็นกำลังสำคัญในการนำเสนอเนื้อหา

5

ผลจากกิจกรรม

ดังได้กล่าวแล้วในบทก่อนหน้าว่า แนวคิดของโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม อาจเปรียบได้กับกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ๆ 3 ประการใหญ่ ๆ ได้แก่

1. การสร้างแนวคิดและนิสัยการค้นหาคำความรู้และการถ่ายทอดความรู้ แก่กันและกันแบบใหม่ ด้วยสติที่รู้เท่าทันกับเนื้อหาชนิดต่าง ๆ ที่ตนเองต้องการแสวงหา รู้เท่าทันกับวิธีการและจุดประสงค์มีแฝงมากับเนื้อหาที่ตนเองแสวงหานี้ อย่างรอบด้านและรอบคอบให้ตนเอง 'ตื่นรู้'

2. และเป็นแนวคิดแบบใหม่ ของกระบวนการสร้างสรรค์เนื้อหา บันทึกและถ่ายทอดตลอดจนถึงกระบวนการสร้างสรรค์สื่อและสารในการสื่อสารมวลชนและการสื่อสารผ่านเครือข่าย Internet ด้วย เป็นรูปแบบของการใช้การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เป็นไปเพื่อความเจริญของงานของสติปัญญาและความสุขของสังคม

3. ท้ายสุด เป็นหลักคิดและแบบแผนวัฒนธรรมใหม่ของคนไทย ในการแสวงหาความรู้และการถ่ายทอดความรู้แก่กันและกันที่ทุกคนต้องตระหนักถึงพลังและผลกระทบของมัน ด้วยความระมัดระวังทุกขณะ เมื่อรู้ดีว่าตนเองสามารถพลิกตนเองขึ้นมาเป็นผู้ถ่ายทอดเนื้อหา เรื่องราวต่าง ๆ ในโลกได้อย่างง่ายดายทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจก็ตาม

ซึ่งไม่ว่าจะเกิดผลบรรลุตามสิ่งที่ตั้งใจไว้ครบถ้วนหรือไม่ หรือบรรลุผลได้ในบางข้อ และได้มากหรือน้อยต่างกันอย่างไร ผลจากการทำโครงการ ‘สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม’ น่าจะทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงเป็นบุคคลใช้สติปัญญาและตื่นรู้ตลอดเวลา (Active Citizen) น่าจะทำให้การใช้สื่อเปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้สื่อสารอย่างสร้างสรรค์ (Smart Communicator) และทำให้เกิดวัฒนธรรมของการเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ลึกซึ้งถึงคุณค่า และปรับเปลี่ยนเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง (Learning Society) มากน้อยตามแต่ลักษณะและกิจกรรมที่ได้ทำแล้วในแต่ละโครงการ และหากจะมองกิจกรรมของโครงการนำร่องทั้ง 4 ภูมิภาคนี้ จะพบว่า โครงการมีผลสำเร็จจากการทำกิจกรรมที่น่าสนใจ ดังนี้

โครงการ		นักสื่อสาร ข้อมูลนำ	เปิดถึงชาว ปิดถึงยะ	เร้าก้าท่าพระ	เยาวชน สร้างสรรค์
		ภาคเหนือ	ภาคกลาง	ภาคตะวันออก เชียงใหม่	ภาคใต้

การเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงด้าน เนื้อหา	มีประเด็น มีเนื้อหา	✓	✓	✓	✓
	ค้นพบเนื้อหาใหม่/ ประเด็นใหม่		✓	✓	✓
	ได้เรื่องราวดี ๆ	✓	✓	✓	✓

การเปลี่ยนแปลงด้าน การผลิตสื่อ และสาร การ เผยแพร่และการสื่อสาร ผ่านเครือข่าย	ผู้ให้ข้อมูล	✓	✓	✓	✓
	ผู้ผลิตเนื้อหาความรู้	✓	✓	✓	✓
	ผู้ผลิตสื่อ และเครื่อง บันทึกความรู้		✓	✓	✓
	ผู้บริหาร/ผู้รับ / ผู้ใช้ ความรู้ต่อไป	✓	✓		✓

การเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมการเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้ และวัฒนธรรมการใช้การ สื่อสาร	การค้นหาแหล่งความรู้	✓	✓	✓	✓
	การรู้เท่าทันความรู้	✓	✓	✓	✓
	การเชื่อและยึดถือ อย่างมีเหตุผล	✓	✓	✓	✓
	การส่งต่อ (share) การ ถ่ายทอดต่อ หรือการ ทำซ้ำ ด้วยความ รับผิดชอบ		✓	✓	✓

สิ่งที่ได้พบจากการทำโครงการนำร่อง ทำให้พิสูจน์ได้ว่า กระบวนการสร้างแบบแผน การเรียนรู้การใช้สื่อใหม่นี้ อาจเกิดได้หลายแนวทาง ทั้งจากผู้รู้ ไปสู่ผู้ยังไม่รู้ จากผู้รู้ที่ดี เชื่อมต่อกับผู้รู้ที่ดี หรือแม้กระทั่งการเรียนรู้จากผู้ไม่รู้ด้วยตนเอง ซึ่งวงจรทั้งหลายเหล่านี้ อาจเกิดขึ้นบนระนาบเดียวกัน หรือไขว้กันไปมา จนพันพันกันสลับไปมาได้ตลอด เช่น กลไก ของการเกิดขึ้นตามสภาพพื้นที่ของโครงการ 'สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม' ทั้ง 4 ภูมิภาคนี้ ทำให้เห็นความหลากหลายของแนวทางที่สามารถนำไปสร้างสรรค์ต่อ หรือนำไปปรับใช้กับ พื้นที่ กับกลุ่มเป้าหมาย หรือแม้กระทั่งกับเนื้อหาที่มีอยู่เดิม ให้เหมาะสมแก่เป้าหมายใหม่ บุคคลกลุ่มใหม่ หรือพื้นที่ใหม่ ๆ เพื่อสร้างความรู้และสร้างการเปลี่ยนแปลงในจุดเล็ก ๆ บางจุดในระดับบุคคล หรือจะเป็นเป้าหมายใหญ่ ๆ ขนาดชุมชน หรือจะเป็นเป้าหมาย อุดมคติเชิงนโยบายและพฤติกรรมของสังคมก็เป็นได้ รูปแบบของการ 'เปลี่ยนแปลง' ที่สามารถ มองเห็นและเข้าใจ เหตุ-ผล ปัจจัย-กลไก ซึ่งสามารถระบุได้อย่างมีหลักคิดและกระบวนการ

มูลนิธิสร้างเสริมศิลปวัฒนธรรมภาคประชาชน และแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรม จึงมองเห็นได้ว่าโครงการ 'สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม' นี้มีแนวทางอยู่หลากหลายที่เหมาะสม และที่จะสามารถนำไปปรับใช้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ ของสังคมและ ชุมชน ได้จริง ๆ

ผลการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณค่า ภาคเหนือ

ในระยะแรกของการทำงานในภาคเหนือนั้น ปัญหาอุปสรรคเกิดมาจากการตีความ เรื่องการจัดการน้ำ หรือนักสื่อสารน้ำที่ต่างกัน เนื่องจากมีผู้เกี่ยวข้องที่ประกอบด้วยเด็ก และเยาวชน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่กรมชลประทาน นักวิชาการเรื่องน้ำ และเครือข่ายสื่อมวลชนในระดับจังหวัดและภูมิภาค อย่างไรก็ตาม เมื่อ มีการปรับกระบวนการคิดที่จะ 'จัดการน้ำ' มาเป็น 'อยู่ร่วมกับน้ำ' การดำเนินงานก็ราบรื่นขึ้น ปรากฏเป็นเครือข่ายในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็ง ทั้งภาครัฐ เอกชน และสื่อมวลชน ซึ่งเป็น

เครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อคณะทำงานอยู่แล้ว และเกิดเครือข่ายใหม่ ๆ ที่มีสถานการณ์คล้ายกันเมื่อเห็นการขับเคลื่อนของคณะทำงานจึงสนใจเข้าร่วมเป็นเครือข่ายด้วย ชูชาติเล่าว่า เขาชวนรับน้ำบางระกำ เป็นพื้นที่รับน้ำด้วยกันซึ่งพอเขาทราบเรื่องว่าเราได้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับนํกสื่อสารข้อมูลน้ำ เขาก็สนใจที่จะเข้ามาทำงานด้วยกัน

การ 'มองน้ำมุมใหม่' จากที่เคยมองแต่ในมุมที่ได้รับความเดือนร้อน นำมาทำให้ลำบาก แต่เมื่อเข้าร่วมโครงการและได้พิจารณาถึงประเด็นที่จะสื่อสาร และมีสื่อที่เผยแพร่สู่สาธารณะคือเรื่องภูมิปัญญาการอยู่กับน้ำของคนในชุมชนท่าฉนวน ทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในวิถีชีวิต ภูมิปัญญาการอยู่กับน้ำที่ไม่ได้ลำบาก แต่เมื่อน้ำมากกลับสร้างรายได้และสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน ซึ่งอาจทำให้พื้นที่กลายเป็นโมเดลให้กับพื้นที่รับน้ำอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต ชูชาติเล่าว่า พอเราได้ความคิดใหม่นำน้ำมาเป็นเรื่องดี เราก็พยายามสร้างเนื้อเรื่องออกไปว่า หน้าน้ำเราทำอะไรได้บ้าง ทั้งศิลปินเด็กเอาสวิงไปจับปลาตัวโต ๆ มาขาย ชาวบ้านเหียงแห มีการผลิตอุปกรณ์จับปลาของชาวบ้านมาขายกัน รวมถึงปลามากมายที่จับได้ ก็นำไปผลิตอาหารต่าง ๆ ขาย กลายเป็นว่าน้ำท่วมที่ท่าฉนวนหรือกองไกลาศเป็นเรื่องดี ไม่ใช่ว่าน้ำท่วมแล้วเป็นเรื่องที่ทุกคนจะต้องเอาถุงยังชีพหรือเอาน้ำเอาอะไรไปช่วย ถ้าตัวเมืองนั้นอีกเรื่องหนึ่ง นอกจากนี้ หน่วยงานท้องถิ่นก็ให้การสนับสนุนมากขึ้น เปิดใจให้กับการทำงานของภาคประชาสังคม ชูชาติเล่าว่า อย่างตอนแรกนายอำเภอก็ยังไม่มีความวิตกกังวลอยู่ว่าเราจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องน้ำอย่างไร มีหน่วยงานมากมายทำเรื่องนี้อยู่แล้ว จะเป็นเรื่องถุงยังชีพ หรือไปของบประมาณเขาหรือเปล่า แต่พอเราได้มีเวทีสร้างความเข้าใจและก็ได้เวทีสาธารณะ พอเห็นศิลปินเห็นผลงานแล้วท่านนายอำเภอก็มาด้วยตนเอง ลดความหวาดระแวงลงไป ซึ่งผลต่อเนื่องเมื่อมีผู้ใหญ่ในชุมชนเห็นความสำคัญก็คือภาครัฐเกิดความตื่นตัว อบต. อบจ. เจ้าหน้าที่ของหลวง เจ้าหน้าที่ของรัฐ กรมชลประทาน เข้ามาให้การสนับสนุน แสดงบทบาทของตนเองมากขึ้น กรมชลประทานมาดูแลประตุระบายน้ำบ้านคอยขวางเสียมานานแล้ว

ภาคกลาง

ในการทำงานของภาคกลางนั้น แม้ประสบปัญหาใหญ่คือชุมชนบ้านดินตกเป็นชาวกระเหรี่ยง ผู้เฒ่าผู้แก่สื่อสารภาษาไทยไม่ค่อยเข้าใจ เยาวชนไม่มีมือถือใช้ นับว่าเป็นเรื่องของ ‘ชายขอบ’ อย่างแท้จริง ด้านความสัมพันธ์ระหว่างชาวกระเหรี่ยงกับภาครัฐก็ไม่ราบรื่นนัก ที่มงานเล่าว่า ชาวบ้านที่นี่เขาจะไม่ค่อยเห็นตำรวจ ไม่ค่อยมีในพื้นที่ ส่วนป่าไม้ก็ต้องระวังเรื่องบุกรุกป่า ชาวบ้านก็เลยอยู่อย่างชุมชนปิด นอกจากนี้ ผู้รับผิดชอบโครงการยังขาดทักษะในการจัดกระบวนการที่เป็นระบบ การพูด การถ่ายทอดผลที่เกิดขึ้น ความเข้าใจเรื่องของการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์และสื่อออนไลน์มีน้อย

แต่ในปัจจุบันก็ยังมีปัจจัยบวกหลายประการ แคนนำเยาวชนกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ มีการดึงเครือข่ายที่มีศักยภาพเข้ามาช่วยเหลือในเชิงวิชาการ ทักษะในการบริหารจัดการ ออกแบบกระบวนการ และเมื่อทำงานแบบคลุกวงใน เดินเยี่ยมตามบ้าน พูดคุยล้อมวงกันเล็กๆ ให้ความสำคัญสนทนด้วยการพูดคุยเรื่องในชุมชน เรื่องปากท้อง สภาพดินฟ้าอากาศ เข้าถึงชุมชนทั้งระดับผู้นำชุมชน และเยาวชน รวมทั้งยึดมั่นกับประเด็นการจัดการขยะในชุมชนทำให้ชุมชนเปิดใจ

เมื่อคนในชุมชนต้องรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาเองทั้งที่เป็นหน้าที่ของท้องถิ่นที่ต้องบริการขั้นพื้นฐาน โดยได้เข้าร่วมประชุมและมีบทบาทในการทำงานกับชุมชนมากขึ้น เกิดแกนนำเยาวชนที่ลุกขึ้นมาทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ตั้งใจที่จะเรียนรู้และเป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์ด้วยการเข้ารับการอบรมการผลิตสื่อการถ่ายภาพ ตัดต่อวิดีโอเผยแพร่เรื่องราว ประเพณีวัฒนธรรมและสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนผ่านทางเฟซบุ๊ก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เห็นการดำเนินงานขับเคลื่อนโครงการของคณะทำงาน ก็เกิดความรู้สึกลึกซึ้งตื่นตัวมากขึ้น จากเดิมที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับพื้นที่มากนัก สำนักงานป่าไม้เห็นความสำคัญของสถานที่ในชุมชนและพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว หลังจากที่คนในชุมชนได้ช่วยกันปรับภูมิทัศน์ให้สวยงามขึ้น คนภายนอกได้รู้จักชุมชนบ้านดินตกมากขึ้น หลังจากที่มีนักสื่อสารสร้างสรรค์ได้นำเสนอเรื่องราวของชุมชนผ่านสื่อออนไลน์ ทีวีสภยา วิทยุกรโยธิน

ผู้รับผิดชอบโครงการกล่าวว่า ปัจจุบันโรงเรียนต่างๆ ก็เข้ามาชวนให้ไปขยายผลโครงการกับโรงเรียนต่าง ๆ กับชุมชนใกล้เคียง ส่วนผู้นำท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐ ก็มาลงพื้นที่ด้วยจากที่ตำรวจ สภ. แม่แจ่มเขาไม่เคยเข้าพื้นที่เลยเป็นระยะเวลาเป็นปี แต่พอโครงการเข้าไป ตำรวจก็มาร่วมลงพื้นที่มากขึ้นและเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ก็ตื่นตัวจากที่คิดว่าชุมชนนี้บุกรุกพื้นที่เขา แต่ป่าไม้ก็เริ่มจูนเข้าหากัน แล้วก็มีเรื่องของจุดชมวิวหลังจากที่เด็กและเยาวชนได้จัดการขยะก็ทำให้ค้นพบจุดชมวิวที่มองไปแล้วเห็นเขื่อนศรีนครินทร์ได้ มีความสวยงามป่าไม้มาเห็นตรงนี้ก็เกิดแนวความคิดว่าจะพัฒนาที่ตรงนี้ที่เคยเป็นกองขยะให้เป็นจุดชมวิว

นอกจากนี้ ประเด็นที่ถกเถียงกัน บ่นตั้งแต่เริ่มโครงการว่า เด็ก ๆ ไม่กล้าออกความคิดเห็น จะทำอะไรต้องให้ผู้ใหญ่ในชุมชนอนุญาต ซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชนนี้ ตอนนี้ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเยาวชนและผู้สูงวัยดีขึ้น เป็นการลดช่องว่างระหว่างวัยจากที่ไม่เคยมีกิจกรรมร่วมกันในชุมชนระหว่างคนในชุมชนในลักษณะนี้ทำให้ไม่ได้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน แต่ปัจจุบันนี้จากการที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ดีขึ้น จากเมื่อก่อนที่ปราชญ์ชาวบ้านกับเด็กเขาไม่เคยคุยกันเลยตายไปก็คือจบ เยาวชนก็ไม่รู้ว่าผู้ใหญ่มีอะไร เรื่องของประเพณีวัฒนธรรมก็ไม่สนใจ แต่ตอนนี้เขาลงมาทำกิจกรรมด้วยกัน เมื่อมีกิจกรรมในชุมชนแกนนำเยาวชนก็ได้ดึงเพื่อนเยาวชนมาทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่ทำให้เกิดการลดช่องว่างระหว่างวัย เด็กและเยาวชน ผู้นำชุมชน คุณครู และตัวแทนภาคเอกชน มีความเข้าใจในบริบทของชุมชนมากขึ้น

ภาคอีสาน

การเริ่มต้นของโครงการในภาคอีสาน อาจมีความต่างจากภาคอื่น ๆ อีก 3 ภาค เนื่องจากมีเหตุปัจจัยหลัก 2 ประการ คือ การโดนยึดพื้นที่กลางและสถานี่รถไฟท่าพระที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์มาเป็นเวลานาน หากวันนี้ต้องหาเงินมา 'ซื้อคืน' กับปัจจัยที่ผู้นำท้องถิ่นมีความเข้มแข็งมาก การดำเนินการตั้งแต่ก้าวแรก จึงเป็นกระบวนการการ

มีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เริ่มตั้งแต่เทศบาลตำบลท่าพระที่เป็นคณะทำงานหลัก ประสานผู้ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน คุณครูเป็นคณะทำงานที่ร่วมคิดร่วมวางแผน สร้างเด็กและเยาวชนให้เป็นนักสื่อสารสร้างสรรค์ และเครือข่ายสื่อมวลชนในระดับ จังหวัดและภูมิภาคที่มีศักยภาพ มีบทบาทค่อนข้างมาก

เมื่อผลการดำเนินงานโครงการถูกถ่ายทอดสู่สาธารณะผ่านแหล่งเรียนรู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิบ้านภูมิเมือง บุคคลที่มีชื่อเสียงพんな ฤทธิไกร ก่อให้เกิดพลังในการอนุรักษ์ในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม แกนนำเยาวชนเกิดความตระหนักรู้ถึงของดีของชุมชน เด็กและเยาวชนที่ไม่เคยรู้จักความสำคัญของสถานีรถไฟ ไก่ย่างท่าพระ หมี่ใหญ่ ก็เกิดการเรียนรู้และสามารถผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่สิ่งดี ๆ ต่าง ๆ ได้ ปัจจุบัน เรื่องราวต่าง ๆ ที่ คณะทำงานทำนั้นก่อให้เกิดพลังในการอนุรักษ์จากในชุมชนมีเป้าหมายในการพัฒนา ร่วมกัน และคนนอกชุมชนรับรู้ท่าพระกำลังจะทำอะไร และจะก้าวต่อไปอย่างไร ซึ่งนายพิสุทธ์ อนุตรอังกูร นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลท่าพระ ผู้รับผิดชอบโครงการ กล่าวว่า ตอนแรกก็ลำบากใจเมื่อทราบข่าวว่าจะต้องย้ายสถานีรถไฟ ที่มงานพยายาม เจริญกับการทางรถไฟ เจริญหาพื้นที่ใหม่กับชุมชน แต่ก็มีอุปสรรค ต้องหาเงินมาย้าย สถานีและรถไฟเก่าเอง จะใช้เงินจากเทศบาลก็ไม่เพียงพอ ชาวบ้านก็ร่วมกันระดมทุน ผู้กันนาน สุดท้ายเราก็ได้ทั้งที่ที่จะวางสถานี และสถานีมาตั้ง จากนั้นก็นั่งคิดว่าท่าพระ มีอะไรดี เรามีดีมากมาย แต่คนในชุมชนก็ไม่รู้ คนนอกชุมชนก็ไม่รู้ ก็ต้องวางแผนกัน ด้วยความร่วมมือของทุกฝ่าย ปราชญ์ชาวบ้านมีเยอะ คนดังก็มี สถานที่ดีก็มี ตำนานก็มี สื่อ ก็เก่ง จึงปรากฏเป็นโครงการเรารักท่าพระ ซึ่งเยาวชนได้อบรมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสื่อสาร และสื่อในการสื่อสารกับคนในชุมชนและคนภายนอก

ปัจจุบันนี้มันเป็นการต่อยอดแนวความคิดของเราให้สะท้อนภาพไปสู่ภายนอก ให้เขาได้รับรู้ว่าเราทำอะไรอยู่และเราเป็นแบบไหนเหมือนกับพื้นที่ในแต่ละภาคเราเอง เราไม่รู้ตัวตัวตนของเราคืออะไรแต่วันนี้เราเริ่มค้นพบตัวตนของเราแล้ว เราเริ่มค้นหาตัวตน ของเรามากขึ้น เราเริ่มหาประวัติของพื้นที่มากขึ้น เด็ก ๆ เยาวชนในเขตพื้นที่เริ่มตระหนักรู้ แล้วว่าสิ่งที่ชุมชนกำลังดำเนินการอยู่และความเป็นตัวตนของเขาคืออะไร มันก็จะสะท้อน

ออกมาตามเจตนารมณ์ของสื่อเป็นโรงเรียนของสังคมที่จะต้องสร้างสื่อสร้างสรรค์และสร้างเด็ก ๆ เยาวชนที่จะต้องเป็นผู้ถ่ายทอดเจตนารมณ์นี้ต่อไป ก็ทำให้พื้นที่ที่เราเองเริ่มมีความตระหนักรู้ และตระหนักรักในเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรมสิ่งต่าง ๆ ที่เราจะต้องเก็บรักษาและหวงแหนไว้ ผู้ปกครองซึ่งแรก ๆ ยังไม่เข้าใจว่าเด็ก ๆ มาฝึกอะไรกัน เมื่อได้ชมผลงานเด็กเยาวชนซึ่งทีมงานจัดพื้นที่ไว้ให้ที่ตลาดท่าพระทุกวันพุธ ก็หันมาชื่นชม สนับสนุน และเข้าร่วม เริ่มออกความเห็นในประเด็นอื่น ๆ เพิ่มเติม ตอนนี้ที่ทีมงานเกิดเป้าหมายในการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ในชุมชน “ศูนย์เรียนรู้ตำบลท่าพระ” ซึ่งจะจัดตั้งเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของดี ของเก่าแก่ของชุมชนท่าพระ

ภาคใต้

จากการดำเนิน โครงการ ‘นักสื่อสารสร้างสรรค์ สร้างสุขภาวะชุมชน’ (Young Guide) โดยศูนย์สื่อสารเด็กไทยมุสลิม นำโดยนายบริวัตร กิจนิตยชีวี เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ Young Guide หมายถึง แกนนำเยาวชนที่สามารถสื่อสารผ่านประเด็นในพื้นที่ในชุมชนให้เกิดเป็น ‘นักสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาวะสร้างสรรค์’ และในภาษาใต้ ‘ยัง’ แปลว่า ‘มี’ และ ‘ไกด์’ หมายถึง มัคคุเทศก์ที่สามารถสื่อสารและเล่าเรื่องในชุมชนหรือพื้นที่ของตนเองได้ ซึ่งทำให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนบ้านของตนเอง

โครงการนี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง (Media Change) ได้แก่ สื่อสารคดี ถึงข่าว Social Network แฟนเพจ Young Guide สื่อพื้นบ้าน เช่น การขับร้องรณรงค์ ชาวเล กระบวนการ Workshop เพื่อผลิตสื่อสร้างสรรค์ ของ Young Guide มัคคุเทศก์น้อย (เจ้าบ้านที่ดี) ที่สามารถสื่อสารเล่าเรื่องราวของชุมชนตนเองได้ และ สื่อมวลชนท้องถิ่น

จากผลงานของเยาวชน ที่สะท้อนเรื่องของอัตลักษณ์ได้ชัดเจนที่สุดคือ เรื่อง ‘รอยแพ’ และ ‘ภาษาสังก้าอู’ เนื่องจาก ‘ภาษาสังก้าอู’ เป็นอัตลักษณ์หนึ่งของกลุ่มชาวสังก้าอู

ประกอบอาชีพชาวเลที่อาศัยอยู่บนเกาะลันตามาช้านาน ซึ่งทางกลุ่มรักภาษาอุรักลาไวจ หรือที่เรารู้จักกันในชื่อ ‘ภาษาสังกาคู’ มีการอนุรักษ์การใช้ภาษาในชุมชน อบต. เป็นผู้สอน ภาษาให้กับเด็ก ๆ และเยาวชน เพื่อเป็นการสืบทอดอัตลักษณ์นี้ให้คงสืบไป ซึ่งเด็ก ๆ และ เยาวชนมองว่าเรื่องของภาษาเป็นเรื่องที่สำคัญมากในระดับหนึ่ง

ประเด็นเรื่อง ‘รอยแพ’ ถือเป็นประเด็นหลักของคนลันตาเลยทีเดียว เนื่องจาก สัญลักษณ์ ‘แพ’ หรือ การนั่งแพข้ามฟาก เพื่อไปเกาะลันตา เป็นสัญลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ พอมีประเด็นเรื่องของการทำสะพานข้ามไปเกาะเกิดขึ้น ก็เกิด 2 มุมมองในชุมชน คือ เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย ซึ่งกลุ่มที่เห็นด้วยมองว่าเพื่อเป็นการส่งเสริมความเจริญเข้าสู่ชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเข้าถึงง่ายขึ้น แต่อีกมุมหนึ่งกลับเห็นว่า หากความ เจริญเข้ามา สัญลักษณ์ของเกาะลันตาก็จะเลือนหายไป วัฒนธรรมท้องถิ่นของเด็กเกาะ จะหายไป เพราะความเจริญเข้าใจ กลืนอายุและสีสันแบบชาวสังกาคูจะหายไป

จากผลงานของเยาวชน ที่สะท้อนเรื่องการสืบทอดชาติพันธุ์ท้องถิ่น ได้ชัดเจนที่สุด คือ เรื่อง ‘ปูกำมดาบ’ และ ‘ทะเลปูน’ เนื่องจาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ‘ปูกำมดาบ’ หรือเรื่อง ‘ทะเล ปูน’ เป็นปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบจากมลภาวะทางทะเลที่เป็นเส้นทาง เติบโตอุตสาหกรรม (ขนปูน) เป็นภัยธรรมชาติแบบหนึ่งที่มีการคุกคามจากสารเคมีที่ตกสู่ ทะเล ทำให้ส่งผลต่อสัตว์ทะเล อาทิ ปลา ที่เป็นสัตว์หาเลี้ยงชีพของชาวเลที่ยังคงอาศัยมา ช้านาน หายากมากขึ้น ชาวเลจึงเปลี่ยนมาหากุ้งและหมีกแทนที่ ทำให้วิถีชีวิตของชาติพันธุ์ใน ชุมชนค่อย ๆ เลือนหายไป วัยรุ่นหนุ่มสาว เปลี่ยนอาชีพจากการทำประมงท้องถิ่น มาเป็น สาวโรงงาน และทำงานออฟฟิศในเมือง เพราะวิถีชีวิตเปลี่ยนไป ทั้งนี้ ‘ปูกำมดาบ’ ยังเป็น ดัชนีวัดความอุดมสมบูรณ์ได้ดีอีกด้วย ซึ่งเป็นตัวแปรทุกตัวเป็นเหตุเป็นผล และสะท้อน กันและกันสิ่งแวดล้อมเสีย วิถีชีวิตเปลี่ยน ดัชนีวัดความสมบูรณ์ของธรรมชาติก็มีจำนวน น้อยลงตามไปด้วย เป็นต้น

ผลผลิตของโครงการภาคใต้ จึงก่อให้เกิดกลไกสนับสนุนการดำเนินงานในระดับ จังหวัดและภูมิภาค เกิดคณะทำงานที่ประกอบด้วยเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ผู้นำชุมชน

ที่เป็นชาติพันธุ์ดั้งเดิม เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น คุณครูโรงเรียนเกาะลันตา ราชประชาอุทิศ และเครือข่ายสื่อมวลชนโดยคุณรุ่งทิพย์ นายสถานีวิทยุเพื่อส่งเสริม การท่องเที่ยว จังหวัดกระบี่ และภาควิชาการจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทั้งราชภัฏภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในระดับจังหวัดและ ภูมิภาคที่มีศักยภาพ และกระบวนการทำงานที่ผ่านการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม ดังที่ คุณฮาริส มาตซาซาผู้รับผิดชอบโครงการกล่าวว่า ‘4 กลไกหลักในการทำงานคือ ทีมงาน พื้นที่และคนในชุมชนและผู้นำชุมชน นักวิชาการ และ สื่อมวลชน’

การทำงานของทีมงานที่เน้น ว่าหัวใจสำคัญคือต้องให้พื้นที่เข้าใจว่าเรามา ทำอะไรและพื้นที่ได้อะไร และพื้นที่จะสามารถขับเคลื่อนอะไรต่อทำให้สามารถเพิ่มเครือข่าย ที่ประสานกับเครือข่ายในพื้นที่ ที่มีความเข้มแข็ง ทั้งภาครัฐ เอกชน และสื่อมวลชน ซึ่งเป็น เครือข่ายที่ มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อคณะทำงานอยู่แล้ว การทำงานใช้หลักการสร้าง ความเข้าใจ และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการขับเคลื่อนโครงการร่วมกัน ดังนั้นเมื่อทีมงาน วางกระบวนการ ผู้ใหญ่ในพื้นที่จะชี้เป้า ส่วนเด็กและเยาวชนก็จะเป็นคนร่วมดำเนินการ ตามเป้า ซึ่งเด็กและเยาวชนอาจจะมีการคิดค้นหรือแตกประเด็นจากเป้าเพิ่มเติม

เมื่อทั้งชุมชนมีส่วนร่วม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่สามารถมองเห็นปัญหา ของพื้นที่ และเกิดความตระหนักมากขึ้นมาถ่ายทอด สะท้อนปัญหานั้นเพราะพวกเขามี แรงบันดาลใจในการทำงาน วาดฝันที่จะทำให้บ้านของตัวเองดีขึ้นด้วยการลงมือทำ ทำให้ คนในชุมชนได้รับรู้ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้นก่อให้เกิดพลังในการอนุรักษ์ชุมชนและ เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน โดยผู้ใหญ่ในพื้นที่นั้น ได้เห็นศักยภาพของเด็กและ เยาวชนมากขึ้น จากการที่ได้ร่วมชี้เป้าแล้วเด็กและเยาวชนสามารถวิเคราะห์จัดลำดับ ความสำคัญของปัญหาและ ลงมือเริ่มแก้ไข

การที่เยาวชนมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ ได้รับรู้สถานการณ์ปัญหา ทำให้เด็กจะมอง ภาพลึกมากกว่าเพียงแค่เขาเคยมอง จากที่เคยขับรถเล่นผ่านในชุมชน เขามองถึงว่านี่ เป็นอนาคตของเขา ทำให้เขาเกิดการตระหนักและไม่ใช้การตระหนักสูตรธรรมดา แต่เป็น

การตระหนักรู้ว่าต่อไปอนาคตของเกาะล้านตามันอยู่ในมือเรา และเราจะทำอย่างไร
สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดภูมิดี เด็กเองเท่าทันเรื่องของสื่อแล้วยังเท่าทันเรื่องของภูมิปัญญาและ
ภูมิวิถีในชุมชน การทำงานกับเด็ก ถ้าเด็กไม่มีแรงบันดาลใจในการทำงานก็เหมือนกับการ
การยัดเยียดให้เขามาทำงาน ก็จะเหมือนกับเป็นการทำกิจกรรมตามปกติที่เด็กทำ
เพราะฉะนั้น โครงการจึงมีเวทีสร้างแรงบันดาลใจให้กับเด็กก่อน รวมทั้งมีเวทีคืนประเด็น
คืนข้อมูลให้กับพื้นที่ด้วย

การคืนประเด็น คืนพื้นที่ให้ชุมชนนี้เอง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามมาทำให้
หน่วยงานราชการทั้งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงาน
วัฒนธรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้ความสนใจกับโครงการนี้ด้วยจากที่ไม่เคย
ให้ความสนใจมาก่อน

6

บทเรียนของการขับเคลื่อน สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม

สื่อเป็นโรงเรียนของสังคม.. ความสำเร็จจากพื้นที่สุขุขทัย ??? การพัฒนาประเทศ หรือพัฒนาความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชุมชนมักจะเป็นเป้าหมายของการทำงานภาครัฐหรือกึ่งรัฐ จนทุกคนเข้าใจว่าเป็น “หน้าที่” ของหน่วยงานเหล่านั้นที่ต้องดูแลและรับผิดชอบผลักดันให้สำเร็จ จนทำให้พลเมืองส่วนใหญ่ซึ่งไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่อาศัยอยู่ในชุมชน ลืมไปจนหมดสิ้นว่าสิ่งนี้ก็คือหน้าที่ของตนเอง ยิ่งกว่าเป็นของเจ้าหน้าที่เหล่านั้น โดยความเป็นจริงของการพัฒนาเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแล้ว พลเมืองต่างหากที่เป็นหัวใจสำคัญของชุมชน เพราะพลเมืองมีฐานะเป็นทั้งผู้สร้าง ผู้ทำ และผู้รับผลในกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนนี้ ในเวลาเดียวกันพลเมืองจะรับรู้ปัญหา คลุกคลีกับปัญหา รวมถึงยังเห็นข้อจำกัด บั๊จจัยบวกลบและศักยภาพของคนและชุมชน เมื่อใดก็ตามที่พลเมืองตระหนักถึงความสามารถของตนเอง และก้าวเข้ามามีส่วนร่วมในการทำหน้าที่สร้างสรรค์ ร่วมสื่อสาร ร่วมทำงาน ร่วมตัดสินใจและร่วมรับผิดชอบด้วยกันแล้ว จะเกิดพลังของการทำงานร่วมกันอย่างขนานใหญ่คือ ‘พลังสามัคคี’ จะเกิดแรงอันมหาศาลอย่างพร้อมเพรียง ความสามัคคีนี้แม้การงานที่ยากปานใดก็สำเร็จได้โดยไม่ยาก ดังคติที่ว่า ‘สามัคคีคือพลัง’

และหากพลเมืองเหล่านี้ไม่เพียงร่วมกันทำหน้าที่ในทุก ๆ ขั้นตอนด้วยความสามัคคี แต่ถ่ายเดียวแล้ว แต่ยังเป็นพลเมืองที่มีความตื่นตัว รู้เท่าทันกับบทบาทหน้าที่ของตน และรู้เท่าทันสภาวะแวดล้อมของปรากฏการณ์ในสังคม เข้าใจถึงเหตุและปัจจัยของกลไกของการติดต่อสื่อสารกันที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ทุกขณะ พลเมืองเหล่านี้จะกลายเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว มีความรู้และมีทักษะในการดำเนินชีวิตที่เรียกว่า ‘พลเมืองตื่นรู้’ (Active Citizen) ผลของการทำงานด้วยความสามัคคีเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างตื่นรู้นี้จะมีความก้าวหน้าและมีผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว ด้วยกำลังมหาศาลในทิศทางที่เหมาะสม และหากร่วมกับกลไกการพัฒนาต่างๆ ของรัฐด้วย ก็จะมีพลังและประสิทธิภาพอย่างยิ่งใหญ่มากเสียยิ่งกว่าทำโดยภาครัฐ หรือทำโดยเจ้าหน้าที่ของภาครัฐหลายเท่า

จึงกล่าวได้ว่า พลเมืองตื่นรู้คือพลังสำคัญและเป็นตัวจริงที่มีผลในการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างแท้จริง

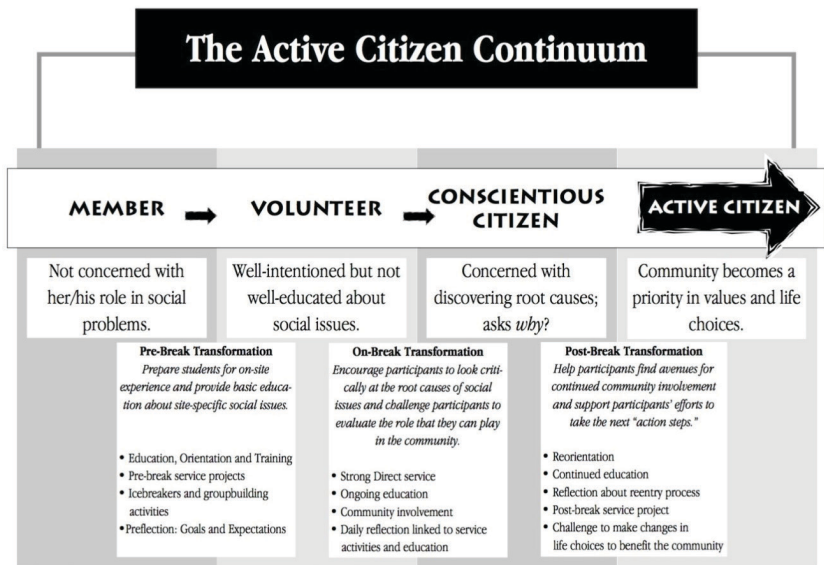
ประเด็นที่น่าคิดกันต่อคือ ถ้าเป็นเช่นนี้จริง ๆ แล้ว ต้องเรียนอะไร ต้องฝึกฝนอย่างไร จึงจะเป็น ‘พลเมืองตื่นรู้ หรือ Active Citizen’ ได้ และความเป็น ‘พลเมืองตื่นรู้’ นี้มีระดับเหมือนปริญญาตรี โท เอก ไหม???

‘พลเมืองตื่นรู้’ คือสถานะของพลเมืองที่มีความรู้และความเข้าใจต่อเรื่องราวหรือปัจจัยรอบ ๆ ตัว อันเกี่ยวกับการดำรงชีวิตให้เป็นปกติ และเข้าใจกลไกการเปลี่ยนแปลงของโลก ทั้งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงใหญ่ ๆ ของโลก และสังคม จนคาดการณ์และมองเห็นภาพอนาคตได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะส่งผลกระทบต่อไปในอนาคต ควรรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไรและถ้าเพิกเฉยหรือรับมือผิด ก็ตระหนักถึงภัยอันตรายของการรับความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นอย่างผิด ๆ ได้ด้วย

หากจะกล่าวแล้ว พลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) จึงเป็นสถานะของมนุษย์ผู้มีสติปัญญา มองเห็นการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และช่วยเหลือสังคมให้เปลี่ยนแปลง

ไปโดยเกิดผลเสียหายน้อยที่สุดต่อสันติสุขโดยรวม การมีสติปัญญาจึงไม่ใช่กระบวนการที่จะนำเอา 'สติปัญญา' บรรจุกุให้ใครคนใดคนหนึ่ง โดยตรง ๆ เหมือนบรรจุน้ำหรือข้าวได้ แต่ต้องสร้างและฝึกฝนด้วยการให้ข้อมูล ความรู้ การฝึกคิดและทำความเข้าใจกับเรื่องราวที่เป็นมา เป็นอยู่และเป็นไป ให้มากที่สุด และฝึกฝนกันอย่างสม่ำเสมอ ดังแผนภูมิแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงจากพลเมืองธรรมดา ไปสู่การเป็นพลเมืองตื่นรู้ที่รับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนของตนเอง

Active Citizen Continuum • © Break Away: the Alternative Break Connection, Inc.

แผนภูมิ กระบวนการเกิดภาวะพลเมืองตื่นรู้ The Alternative Break Connection ขององค์กร Break Away¹

ดังนั้นการสร้างให้พลเมืองมีสถานะเป็น 'พลเมืองตื่นรู้' (Active Citizen) จึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ ยิ่งไปกว่านั้น ยังจะต้องฝึกฝนให้พลเมืองตื่นรู้ (Active Citizen) เหล่านั้นเป็นผู้มีจิตสำนึกเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อช่วยคนอื่น ๆ ที่ยังหลับใหล หรือเป็นผู้กระตุ้นทำให้พลเมืองคนอื่น ๆ ตื่นจากหลับใหลด้วย จนสังคมส่วนใหญ่ เกิดความตื่นตัว ฝึกฝน

¹ <http://www.alternativebreaks.org/about/> , <http://www.alternativebreaks.org/about/history>

ร่วมเรียนรู้ แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม จนเขาเหล่านี้คือ ผู้แนะนำการเปลี่ยนแปลง Change Agent แก่สังคมและคนอื่น ๆ สืบต่อกันไปเป็นทอด ๆ ไม่รู้จบ สังคมที่ถึงพร้อมด้วยผู้ตื่นรู้นี้ ก็จะมีเจริญก้าวหน้าโดยไม่มีเสื่อม

แต่ในยุคสมัยปัจจุบัน การสอนหรือให้ความรู้โดยกว้างขวางและเข้าถึงโดยรวดเร็วนี้ คงไม่มีใครทำหน้าที่ได้ดีกว่า ‘สื่อสารมวลชน (Mass communicator)’ เพราะการสื่อสารมวลชนจะเป็นการสื่อสารที่เข้าถึงคนจำนวนมากมาได้ในครั้งเดียว ยิ่งเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้นจนกลายเป็น เครือข่าย (Networking) การสื่อสารมวลชนก็กลายเป็นการสื่อสารมวลชนที่ผ่านเครือข่าย และเพราะความก้าวหน้าของระบบคอมพิวเตอร์และโทรคมนาคม ทำให้การสื่อสารมวลชนผ่านเครือข่าย พัฒนาตนเองจนกลายเป็นเครือข่ายการสื่อสารและการเชื่อมโยง (Mass Communication & Internet Networking) จนทุกวันนี้เครือข่ายกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชน (Internet of Thing)

โครงการนักสื่อสารข้อมูลผู้นำในพื้นที่ของ อำเภอองไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย โครงการเรารักทำพระ ต. ทำพระ อ. เมือง จ. ขอนแก่น โครงการ The Young Guide เกาะลันตา จ. พังงา ตามแผนงานของสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม ปีที่ 2 ของมูลนิธิสื่อศิลปวัฒนธรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลง ร่วมกับแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ก็มีเป้าหมายเพื่อสร้างพลเมืองตื่นรู้ ในรูปแบบของนักสื่อสารข้อมูลในพื้นที่ คือเป็นนักสื่อสารที่ ‘ตื่นรู้’ กับเรื่องราวของพื้นที่ตน พร้อมกับ ‘สื่อสาร’ เพื่อให้เกิดการรับรู้ และการเปลี่ยนแปลงในชุมชนของตน เกิดการรับรู้ของชุมชนนอกพื้นที่ และเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับต่าง ๆ ดังแผนภูมิของ คุณลักษณะเยาวชนเพื่อการตื่นรู้ ซึ่งจะกลายเป็นพลังสำคัญของภาคพลเมือง แทนหน่วยงานของรัฐหรือกึ่งรัฐ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงแก่ประชาชนและชุมชน

คุณลักษณะของเยาวชน พลังสื่อพลังพลเมืองเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง

แผนภูมิ แสดงเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงเยาวชนไทย เพื่อไปสู่เยาวชนต้นรู้²

กระบวนการสร้างนักรีวิวสื่อสารรุ่นใหม่เพื่อเป็นนักรีวิวสื่อเพื่อการตื่นรู้และ เยาวชนเพื่อการตื่นรู้ (หรือพลเมืองเพื่อการตื่นรู้) แม้ว่าจะยังไม่สามารถกล่าวได้ว่าบรรลุผลอย่างน่าพอใจ แต่ก็ถือได้ว่าเริ่มบักหมุดแรกขึ้นได้ ทั้งนี้ โดยพิจารณาจากคุณสมบัติสำคัญ ของเยาวชนเพื่อการตื่นรู้ ตามแผนภูมิ ซึ่งอาจปรับใช้เป็นเป้าหมายของการสร้างนักรีวิวสื่อ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ได้แก่

1. **สำนึกของความเป็นพลเมืองอาสา และมีจิตอาสา** ประเด็นนี้กล่าวได้ว่า ในพื้นที่สุโขทัย สามารถสร้างนักรีวิวสื่อสารข้อมูลน้ำที่มองเห็นงานที่ต้องทำด้วยความเสียสละ ได้ระดับหนึ่ง อย่างน้อยก็สามารถทำให้เกิดสื่อใหม่ๆ เกี่ยวกับข้อมูลน้ำ สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก และไลน์ เกี่ยวกับข้อมูลน้ำ ซึ่งเป็นของใหม่ ยังไม่เคยทำ ไม่เคยมีมาก่อน

² “พลังสื่อพลังเมือง” หนังสือถอดบทเรียนพลังสื่อพลังเมืองพลัง “Gen A” ที่ได้รับนิยมนับต่อสังคม, ฤทัยรัตน์ ไกรรอด, เจ้าหน้าที่แผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ ศสส. สสส.

ในชุมชนนี้ ให้เป็นแหล่งข้อมูลเพื่อประชาชนได้เสาะหา หรือสืบค้นข้อมูลตามความสนใจของตนเองได้มากกว่าแต่ก่อน โดยที่ตัวผู้ทำงานไม่มีคำตอบแทนหรือได้รับผลประโยชน์ตอบแทนใด ๆ เพียงแต่การดำรงความคิดจิตอาสาที่ อาจต้องทำกันต่อเนื่อง อย่างอดทน เพื่อให้งานข้อมูลน้ำ เกิดอย่างต่อเนื่องและดำเนินไปโดยไม่จิตจางไปตามกาลเวลา ซึ่งปัจจุบัน แม้โครงการจะสิ้นสุดไปแล้วและมีผลให้เห็นแจ้งเชิงประจักษ์ แต่ก็เป็นเรื่องยากที่จะรักษาทีมงานและสร้างผลงานให้คงสม่ำเสมอได้เช่นระยะแรก ๆ

ในขณะที่โครงการเปิดถึงข่าว ปิดถึงขยะ บ้านตีนตก กาญจนบุรี แม้จะเป็นพื้นที่ 'ชายขอบ' เยาวชนขาดเครื่องมือการสื่อสาร รวมทั้งพื้นที่ขาดระบบการสื่อสารที่ทันสมัย คลื่นสัญญาณ Internet ไม่เสถียร แต่โครงการก็ได้สร้างเครือข่ายจิตอาสาขึ้นเช่นกัน หากคงประสบปัญหาเช่นเดียวกับพื้นที่ภาคเหนือ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เข้าถึงยาก การจะรักษาทีมงานและสร้างผลงานอย่างสม่ำเสมอก็เป็นเรื่องยากเช่นกัน

2. **เข้าใจความแตกต่าง มีความรักในตนเองและท้องถิ่น** ประเด็นนี้ถือได้ว่าโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม ทั้ง 4 ภาค ทำให้นักสื่อสารเพื่อการตื่นรู้นี้ สามารถปลุกกระแสความคิด รักและเข้าใจชุมชนของตนเองมากขึ้น จากหนังสือที่นำเสนอเรื่องราวของชุมชน วิถีชีวิตของชุมชน และเสนอมุมมองที่แตกต่างจากสังคมใหญ่ ที่สุโขทัยน้ำท่วม เจ้าปัญหาจึงกลายเป็นประเด็นที่เอ่ยกันว่า 'น้ำท่วม ไม่ใช่ปัญหาของชาวสุโขทัย' ได้สะดวก ดัง และสนิทปากมากกว่าแต่ก่อน ทั้งยังสามารถเข้าถึง ปรากฏการณ์และวิธีการรับมือ ยามน้ำท่วมของชาวบ้านแคว้นอื่น ๆ ได้อีกด้วย ส่วนการปิดถึงขยะของบ้านตีนตก ก็เป็นผลสำเร็จ สามารถขยายผลไปสู่ชุมชนอื่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ ไปได้สำรวจ ครูโรงเรียน ชุมชน ประชาชน และเยาวชน เข้าใจความแตกต่าง สามารถลดช่องว่างระหว่างกัน

ส่วนเรารักทำพระ การทุ่มเทหาหนทางเอาสถานียรถไปที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานคืนมา ทำให้ชุมชนแสวงหาข้อมูลชุมชนอย่างจริงจัง เป็นรูปธรรม เป็นความร่วมมือคนคนทุกรุ่น ทุกอาชีพ ทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจ และความอยากสื่อสารให้โลกภายนอกได้รับรู้ สำหรับ The Young Guide เยาวชนที่อาศัยในพื้นที่ เห็นปัญหา จนกลายเป็นภาพประจำวัน ทำให้ขาดความตระหนักถึงผลกระทบที่จะตามมาในอนาคต

โดยเฉพาะต่อวิถีชีวิตของตน หันมาตระหนัก เข้าใจ เรียนรู้ และเกิดความรู้สึกอยากปกป้องพื้นที่ของตนมากขึ้น นอกจากนี้ ความพยายามของทีมงานที่เชื่อมโยงชาติพันธุ์ชาวเลกับชุมชนภายนอกพื้นที่ ทำให้ประเด็นที่ยกขึ้นมา เป็นที่สนใจและเข้าใจได้ในหลายชุมชนที่มีลักษณะคล้ายกัน การสื่อสารเรื่องราวสู่ภายนอก จึงทำให้คนนอกพื้นที่เข้าใจ คนชาติพันธุ์เดียวกันเกิดความรักถิ่น รักภาษา และร่วมมือเป็นเครือข่ายกว้างขึ้น

ลักษณะสำคัญของการเป็นพลเมืองตื่นรู้ (สกัดจากคำบรรยาย Active Citizen)

ส่วนประเด็นอื่น ๆ ของการสร้างนักสื่อสารเพื่อการตื่นรู้ หรือพลเมืองเพื่อการตื่นรู้ ได้แก่ การสร้างให้เป็นนักคิด การวิเคราะห์และตั้งคำถามสำหรับการเรียนรู้ข้อมูลใหม่ ๆ ในโลกการสื่อสารยุคใหม่ที่รวดเร็วเช่นนี้ หรือความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองระดับโลก ในเชิงนโยบายระดับชาตินั้น ยังต้องพากเพียรทำไป เพราะการเข้าใจสิ่งเหล่านี้ ก็มีใช้เรื่องที่จะทำได้สำเร็จในระยะเวลาอันสั้น และยังต้องมีผู้แนะนำที่มีความรู้ ความเข้าใจและวิธีการปลูกฝัง และฝึกฝนกลุ่มเป้าหมายที่แยกค่ายด้วย

รวมถึงประเด็นของการสร้างทักษะ ในการจัดการโครงการและการใช้สื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลง ก็ยังต้องมุ่งมั่น พัฒนาต่อไป ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการฝึกฝนให้พลเมืองที่ไม่เคยมีทักษะหรือความรู้เกี่ยวกับการจัดการ และการทำกระบวนการ บริหารโครงการใด ๆ มาก่อน ให้เริ่มคิด เริ่มกำหนดเป้าหมาย และการทำงานอย่างมีแผน ที่ต้องมีวิสัยทัศน์

ทำ และกำหนดวิธีการวัดผล เพื่อประเมินผลสำเร็จอย่างเป็นขั้นตอนนี้ เป็นเรื่องที่ต้องเตรียมการอย่างจริงจังและใช้เวลามากกว่า 6 เดือน ดังที่กำหนดไว้ในโครงการ โดยเฉพาะประเด็นของการใช้สื่อ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนนี้ ก็ยังถือเป็นเป้าหมายที่ยังห่างไกล เพราะข้อจำกัดเรื่องการเรียนรู้และวิธีการฝึกฝนให้เกิดทักษะคิดสารได้ ทำสื่อเป็น และเห็นวิธีการใช้ประโยชน์ ก็เป็นเรื่องที่ต้องมีพื้นฐานเรื่องสื่อ และการสื่อสารมาไม่น้อย การสร้างเยาวชนหรือพลเมืองคนใหม่ เพื่อเป็นนักสื่อสาร ก็ต้องมีขั้นตอนที่ออกแบบการฝึกฝน และกำหนดขั้นตอนการฝึกหัดไว้แล้วอย่างดี จึงจะสำเร็จได้

อย่างไรก็ตาม การสร้างนักสื่อสารเพื่อการตื่นรู้ หรือเยาวชนเพื่อการตื่นรู้ (พลเมืองตื่นรู้) เป็นสิ่งจำเป็นและเห็นว่ามันจะได้ผล เพราะขณะที่เกิดนักสื่อสารและนักสื่อสารเหล่านี้ร่วมทำกิจกรรม ก็มีผู้สนใจอยู่มากมาย ซึ่งหากได้พัฒนาความสนใจนี้ ต่อยอดให้กลายเป็นกลุ่มกิจกรรมที่มีผลงานนำเสนอต่อชุมชนอย่างสม่ำเสมอ พร้อมกับพัฒนาเนื้อหา มุมมองและประเด็นของการทำงาน ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของพื้นที่ และความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน รวมถึงมองเห็นความเป็นไปที่จะเกิดขึ้น จะกลายเป็นเนื้อหาที่มีคุณค่า เป็นการสื่อสารข้อมูลที่ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์เพื่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนเองได้จริง ๆ และยังกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ของชุมชนในรูปแบบใหม่ คือใช้เพื่อเป็นแหล่งสะสมข้อมูล ใช้เป็นฐานความคิด และใช้เพื่อการเรียนรู้เพื่อก้าวไปสู่ชีวิตใหม่อย่างพร้อมเพรียงกัน ด้วยความเท่าเทียมและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม

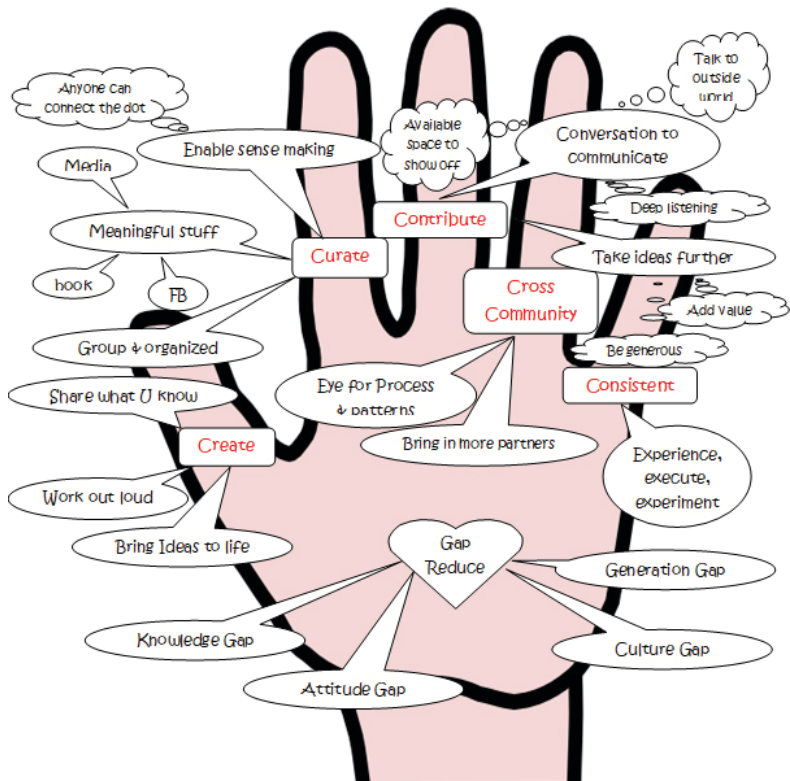

7

โมเดลการจับเคส โครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม 4 ภาค

จากการศึกษาโครงการทั้ง 4 ภาค ทีมงานขอสรุปและนำเสนอโมเดลในการขับเคลื่อนโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม ดังนี้

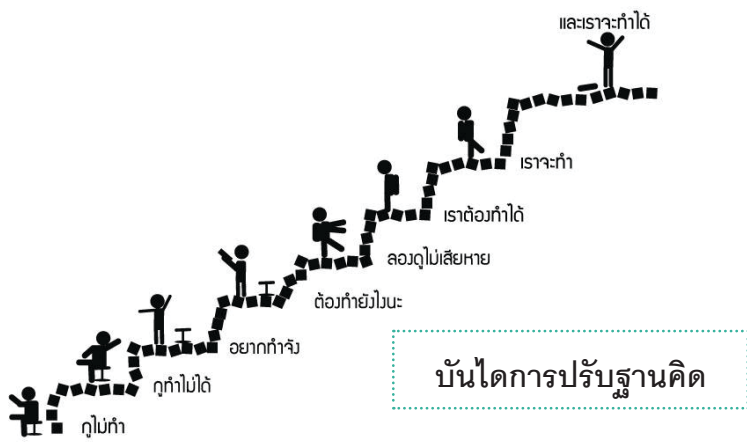

คำอธิบาย

1. ใจกลางของฝ่ามือคือ 'หัวใจ' ซึ่งเป็นกระบวนการแรกของการขับเคลื่อนโครงการ และสำคัญมาก เป็นการ 'ปรับฐานคิด' ของทุกฝ่าย เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นที่จะขับเคลื่อนตรงกัน เข้าใจวัตถุประสงค์เหมือนกัน ซึ่งในที่สุด จะเป็นการ 'ลดช่องว่าง' ซึ่งจากโครงการทั้ง 4 ภาค พบว่า มีการลดช่องว่างทางความคิดทัศนคติ พฤติกรรม ความรู้ วย และวัฒนธรรม (ระหว่างรัฐ-ชุมชน ผู้ทำโครงการ-ชุมชน) นอกจากนี้ ยังเป็นการปรับฐานคิดจาก 'เรื่องนี้ไม่ใช่ปัญหาของเรา เราไม่มีหน้าที่ เราแก้ไม่ได้' เป็นเราทำได้ ตามบันไดของการปรับฐานคิดด้านล่างนี้

2. นิ้วทั้ง 5 คือ 5C's ประกอบด้วย

2.1. นิ้วโป้ง Create หลักจากการปรับฐานคิดแล้ว โครงการจะต้องหาประเด็นในการขับเคลื่อน และตกลงร่วมกันว่าจะสร้างประเด็นนั้น ๆ อย่างไร ในทิศทางใด โดยผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายจะต้อง

2.1.1. Share What You Know เล่าขานสิ่งที่ตนรู้ ประชาชนชาวบ้านที่เป็นผู้แบ่งปันประสบการณ์ ชาวบ้าน ครู เยาวชน สามารถนำสิ่งที่รู้มาแบ่งปันได้อย่างอิสระ

2.1.2. Work Out Loud เมื่อเริ่มทำงาน ทุกคนต้องมีโอกาสคิดตั้ง ๆ หากผู้ใหญ่ปิดกั้น เขาตนเป็นหลัก นักวิชาการคิดว่าตนรู้มากกว่า ปิดกั้นความคิดผู้อื่น งานก็จะเดินไม่ได้

2.1.3. Bring Ideas to Life เมื่อสรุปประเด็น ความคิดได้แล้ว ทุกฝ่ายต้องมีส่วนวางแผนว่าจะนำความคิดนั้นนำเสนอสู่สาธารณะอย่างไร อย่างเป็นระบบ และเข้าใจธรรมชาติของตน

2.2. นิ้วชี้ Curate เป็นขั้นตอนที่นำข้อมูลข้อเท็จจริง จากการพูดจา การเล่าเรื่อง การสำรวจ และจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ มา

2.2.1. Grouped and Organize จัดระบบเป็นหมวดหมู่ ซึ่งอาจทำโดยใช้ถังข่าวเก็บข้อมูลในลักษณะที่

2.2.2. **Enable Sense Making** มีความหมาย เข้าใจได้ ไม่ขัดแย้งกัน
ทุกคนที่เห็นสามารถ Connect the dot ได้ เกิดความรู้ ความเข้าใจเนื้อหา

2.2.3. **Meaningful Stuff** จากนั้นก็เล่าเรื่อง จัดทำให้เหมาะกับสื่อที่จะ
ใช้เป็นช่องทางนำเสนอ เช่น หนังสือเล่ม เฟซบุ๊ก สื่อสังคมออนไลน์ สื่อพื้นบ้าน สื่อมวลชน
โดยมีการวางวัตถุประสงค์ของการนำเสนอ

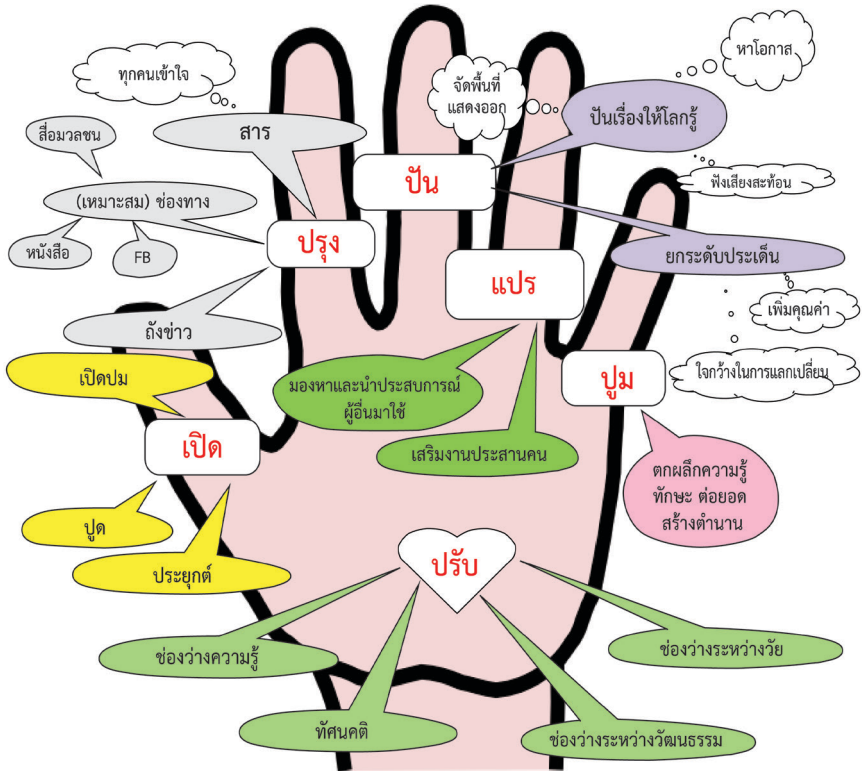
2.3. **นิวกวาง Contribute** เป็นการนำเสนอเรื่องราวที่จัดทำแล้วผู้ชุมชน
ผู้สาธารณะ เป็นการจัดพื้นที่สำหรับการแสดงออกนั่นเอง ซึ่งมีพื้นที่รูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น
พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรม พื้นที่สำหรับแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พื้นที่นี้จะเป็นพื้นที่จริง หรือ
พื้นที่เสมือนจริงก็ได้ เช่น ผ่านสื่อออนไลน์ จุดสำคัญสำหรับขั้นตอนนี้คือทักษะการสื่อสาร
ที่ต้องมีทั้งความสามารถในการสื่อสารให้คนที่ไม่มีส่วนร่วมเข้าใจในเรื่องราวที่นำเสนอ และ
ทักษะการรับฟังคำติ ข้อเสนอ ข้อเสนอแนะ (Deep Listening, Be Generous) ซึ่งจะช่วยให้
ต่อยอดความคิดได้ (Take Ideas Further) บางครั้ง สามารถนำข้อคิดไปสร้างผลงานใหม่
เป็นการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าได้อีกด้วย (Value-added)

2.4. **นิวงาง Cross Community** ในที่นี้ เป็นการขยายเครือข่าย รับรองและ
รองรับผู้มาใหม่อย่างเต็มที่ (Brings in More Partners) นอกจากการขยายเครือข่าย
แล้ว ในประเด็นนี้ ยังหมายรวมถึงกรณีที่ไม่สามารถขยายเครือข่ายได้ ก็จำเป็นต้องติดต่อ
ประสานกับชุมชน โครงการอื่น ๆ ทางใดทางหนึ่ง เช่น การเข้าประชุมร่วมกัน การไปเยี่ยมชม
โครงการอื่น ๆ ทั้งนี้ จะเป็นการนำความรู้ แนวทางใหม่ ๆ มาปรับใช้ได้ (Eyes for Process
and Patterns)

2.5. **สุดท้ายคือนิวก้อย Consistent** เมื่อได้ผ่านกระบวนการหัวใจสี่นิ้วทั้ง 4 แล้ว
จำเป็นจะต้องขับเคลื่อนต่อไป มีการทำงานต่อเนื่อง อาจใหญ่บ้างเล็กบ้างตามกำลัง
อาจมีการปรับเปลี่ยน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชำนาญ (Experience) กลายเป็นต้นแบบ
ในแบบฉบับของตน (Execute) และพัฒนาไปสู่จุดสูงสุดได้อย่างมีประสิทธิภาพ
(Experiment)

โมเดล “มือกำใจ” ฉบับภาษาไทย

คำอธิบาย

ในทุกกระบวนการ ใจกลางมือยังคงเป็น “หัวใจ” ที่เราต้อง “ปรับ” เป็นการปรับเปลี่ยนฐานความคิด เพื่อลดช่องว่างต่าง ๆ ได้แก่ ช่องว่างระหว่างวัย ช่องว่างระหว่างวัฒนธรรม ช่องว่างระหว่างความรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับพฤติกรรมตามบันไดปรับฐาน จาก “กูไม่ทำ” เป็น “กูทำได้”

ในแต่ละมือ ประกอบด้วยนิ้ว 5 นิ้ว แทนด้วย “5 ป” ประกอบด้วย

นิ้วโป้ง เป็น “ป เปิด” อันหมายถึง

เปิดปม เป็นการเปิดประเด็นความรู้ทักษะ ชุมชนมีประเด็นอะไรร่วมกัน และเรื่องใดเราจะยกมาขับเคลื่อน

ปุด หรือประกาศให้ผู้ทำให้ เห็นแจ่มแจ้งโดยทั่วกัน สมาชิกต้องสามารถและควร แสดงออกให้เด่นชัด ว่าคิดอะไร อยากทำอะไร มีข้อโต้แย้งอะไร

ประยุกต์ ได้ให้เหมาะแก่พื้นที่และชุมชน

นิวซี เป็น “**ป ปรุจ (ปรุจประกอบ)**” หมายถึง

ปรับปรุงกระบวนการจัดทำข้อมูลให้เหมาะแก่การพัฒนาด้วยการจัดทำเป็นหมวดหมู่ สะดวกแก่การค้นหา นำไปใช้ หรือการจัดทำ ‘**ถึงข่าว**’ นั้นเอง

ปรุจข้อมูลให้เข้าหับเครื่องมือที่ใช้สื่อสาร ต้องเข้าใจคุณลักษณะสื่อ ซึ่งหมายรวม สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อพื้นบ้าน และสื่ออื่น ๆ ทุกชนิด

ปรุจให้เข้ากับข้อเท็จจริง ให้ทุกเรื่องมีเหตุมีผล เข้าใจได้ ไม่วกวน เหมาะกับกลุ่มเป้าหมายทั่วไป

นิวกลาง เป็น “**ป ปัน**” หมายถึง

ขั้นตอนนี้เป็นการแข่งขันกระบวนการ/ แบ่งปันการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ แสดงศักยภาพ ด้วยการเผยแพร่กระบวนการ จัดแสดงสิ่งที่เรียนรู้ โดยเน้นทักษะการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจ

นิวาง เป็น “**ป แปร**” หมายถึง

แปรขบวน- ขยายรูปแบบ ขยายพื้นที่ ขยายความรู้ รวมเป้าหมาย เป็นการเสริมงานประสานคน รวมเครือข่าย รวมพื้นที่ รวมความรู้ ทั้งนี้ หากไม่สามารถเพิ่มเครือข่ายได้ อาจด้วยเหตุภูมิพื้นที่ไม่อำนวย โอกาสยังไม่เหมาะสม หรือเหตุปัจจัยใจ “**ป แปร**” ยังเป็นส่วนสำคัญที่เราจะสามารถส่ายตามองกิจกรรม โครงการอื่น ๆ เพื่อนำรูปแบบ กระบวนการ กลวิธี มาใช้ในการทำงานของเรา

นิวก้อย เป็น “**ป ปุ่ม**” หมายถึง

ภูมิความรู้ รูปแบบกระบวนการที่ตกผลึก เป็นแบบตนเอง ขับเคลื่อนต่อไปได้ ขยายผลและต่อยอดได้ ขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่อง ชัด เจน และยั่งยืน เสมือนหนึ่งตำนานของโครงการเรา

8

ส่งท้าย

ความประทับใจจากพี่เลี้ยง เสียงจากชายขอบ บ้านตีนตก กาญจนบุรี

แรกที่จะทำโครงการนี้ในพื้นที่ คุณณัฏฐยศยาผู้ประสานงานก็ตั้งเป้าหมายไว้เพียงให้ชุมชนได้รู้จักสื่อ และใช้สื่อสมัยใหม่เป็น โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ และใช้มันทั้งหมดเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาขยะและช่วยกันดูแลชุมชนให้รู้จักวิธีการจัดการขยะอย่างฉลาด แต่เมื่อเรามีโอกาสรู้จักพื้นที่จริงๆ ก็อดตั้งคำถามไม่ได้ว่า เป้าหมายเรื่องการคุยเรื่องสื่อสมัยใหม่หรือสื่อออนไลน์นี้ อาจจะเร็วเกินไปสำหรับชุมชนเพราะในพื้นที่เองก็ยังขาดสนใจเรื่องสัญญาณโทรศัพท์และสัญญาณโทรคมนาคม จะมี Internet ก็เพียงแห่งเดียว เป็นของโรงเรียน ตชต แห่งนี้ เพราะองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยไปติดตั้งงานเดียวเทียมเฉพาะกิจและจัดทำระบบไวไฟ เฉพาะพื้นที่ให้แก่โรงเรียนเท่านั้น ทั้งบ้านตีนตกซึ่งกินอาณาเขตพื้นที่หลายหมู่บ้าน ก็มีเพียงรอบโรงเรียนเท่านั้นที่มีสัญญาณ Internet ดังนั้น แนวคิดที่จะสื่อเป็นสื่อกลางของชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน อาจจะต้องคิดอีกทีสำหรับพื้นที่บ้านตีนตก ก็ได้

แต่เป้าหมายเรื่องการจัดการขยะ ดูจะยังพอเป็นไปได้ คุณณัฏฐ์ศยา พาเราไปชมรอบ ๆ บ้านท่าดินตกซึ่งพื้นที่โดยรอบกินอาณาเขตกว้างขวางไม่น้อย การเดินทางสัญจรในเขตบ้านดินตกยังไม่ลำบากนัก เพราะมีถนนสายหลักที่กรมทางหลวงชนบทจัดสร้างไว้บ้างแล้วและเส้นทางรอง ๆ รอบ ๆ บ้านก็มีพร้อมแล้วเช่นกัน เป็นถนนดินขนาดกว้างพอประมาณและแข็งแรงพอที่รถจะวิ่งไปมาคันเดียวได้ เราใช้เวลาตระเวนไปรอบ ๆ บ้านและชุมชนนี้ประมาณ 2 ชั่วโมง ตลอดเวลา 2 ชั่วโมง เราพบว่า มีขยะกระจายอยู่ในพื้นที่ทั่วไป โดยเฉพาะขยะจากขวดน้ำพลาสติกและถุงพลาสติกซึ่งเป็นภาระสำหรับใส่น้ำดื่ม ใส่อาหารและขนมยอดนิยมของคนยุคใหม่ บางมุมของชุมชนกลายเป็นแหล่งทิ้งขยะ ซึ่งคนทิ้งก็คงจะคิดปล่อยให้น้ำฝนพัดไปตามธรรมชาติ ตามคติความคิดสมัยเก่า แต่เพราะว่าวัสดุใช้สอยปัจจุบัน เป็นพลาสติกเป็นส่วนใหญ่ ขยะจึงไม่ได้ผุพังเน่าเปื่อยอย่างที่คิด แต่หมักหมมเป็นกองอยู่ ๆ กระจายอยู่ทั่วหมู่บ้าน

งานของคุณณัฏฐ์ศยา จึงไม่ย่ายนักรักที่จะทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอันคุ้นเคยจากการทิ้งขยะ มาร่วมกันกำจัดขยะอย่างเป็นระบบ

เรามองดูแล้ว ก็ยอมรับกับตัวเองว่าเพียงแค่คุณณัฏฐ์ศยา ทำให้ชาวชุมชนมารวมตัวกันเพื่อพูดคุยกันว่าการทิ้งสิ่งของโดยไม่ระวังจะกลายเป็นปัญหาขยะของชุมชนได้ เราว่าก็ยอดเยี่ยมแล้ว

เธอไม่ได้ทำงานคนเดียวนะ มีทีมงานที่ใจตรงกัน เป็นจิตอาสาของชุมชนบ้าง ของเมืองกาญจน์บ้างและที่เป็นสื่อสารมวลชนก็มีบ้าง ทั้งหมดช่วยกันทำให้โครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคมในชื่อว่า “โครงการเปิดถังข้าว-ปิดถังขยะ บ้านดินตก” เพื่อสร้างกระบวนการให้ชุมชนบ้านดินตก รู้จักวิถีกำจัดขยะชุมชน เป็นตัวเป็นตนขึ้นมาได้ ในวันที่เราตอบรับคำเชิญชวนของเธอ และแวะไปเยี่ยมโครงการของเธอ นั้น เธอยังเชิญตัวแทนจากศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต ของกรมประชาสัมพันธ์ มาช่วยเป็นวิทยากรแนะนำเรื่องการทำหนังสือ บนมือถือและช่วยทำให้เด็ก ๆ เยาวชนที่เธอเชิญมาร่วมงานวันนั้น ผึกหัดทำหนังสือ

ในวันที่แรก ๆ ที่เราไปถึงนั้น จำนวนเยาวชนวัยรุ่นที่เข้าร่วมโครงการมีหลายสิบคน ทราบภายหลังว่าหลายคนจบการศึกษาชั้นประโยคประถมไปแล้ว ไม่ได้เรียนต่อและสนใจตามคำชักชวน บางคนไปเรียนต่อไปเมืองแต่ก็สนใจคำเชิญชวนของโครงการจึงสนใจมาร่วม พร้อมๆ กับมีบางคนแม้จะเป็นเยาวชนแต่ก็ดูจะมีภาระเกินวัย ต้องช่วยครอบครัวทำไร่ หลายคนต้องแยกย้ายไปทำงานรับจ้างในที่ต่างพื้นที่ แต่ก็กลับมารวมตัวกันเพราะคำเชิญชวนของเธอที่บอกฝากกับหัวหน้าบ้าน มาร่วมทำกิจกรรมเพื่อชุมชนบ้านตีนตกตามโครงการ “เปิดถึงชาว-ปิดถึงชยะ บ้านตีนตก” ด้วยกัน

ที่สำคัญและเป็นตลกร้ายมากในความเห็นของเราคือกิจกรรมส่วนหนึ่งของโครงการนี้คือการทำสื่อใหม่ แต่คนเหล่านี้ยังไม่มีสื่อใหม่ใช้ แม้ใช้มือถือกันแล้วแต่ก็เป็นรุ่นที่ตกสมัยหน่อยเพราะกำลังเงินจำกัด แต่เอาเถอะก็ถือว่าเป็นมือถือที่ยังใช้งานได้ดี แต่ก็อดคิดถึงความเป็นจริงข้อหนึ่งไม่ได้ว่า ในพื้นที่นี้ไม่มีสัญญาณมือถือ แล้วเขาเหล่านั้นจะมีมือถือไว้เพื่อการใดและการผลิตสื่อใหม่เหล่านั้นจะออกมาในรูปแบบใด แต่ก็เฉลยได้ในเวลาต่อมาว่าเขาเหล่านั้นต้องเข้าเมืองต้องติดต่อการงานในเมืองในบางโอกาส ดังนั้นมือถือก็จะมีประโยชน์เมื่อเขาออกนอกพื้นที่ นั่นเอง

ความจริงจากมือถืออีกข้อหนึ่งก็คือ แม้จะไม่มีสัญญาณโทรศัพท์ในพื้นที่ แต่เยาวชนหลายคนก็ตื่นตัว สนใจถ่ายรูปและค้นเคยสื่อออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก และไลน์ พอสมควร อาจเป็นเพราะเขาก็เรียนรู้ได้จากชีวิตประจำวัน ดังนั้นเมื่อทราบว่ามีโครงการ จะมีครูไปสอนให้ทำหนังสือด้วยมือถือ หลายคนจึงมาเพื่อจะเรียนรู้สิ่งนี้ จากจำนวนเยาวชนหลายสิบคน เราก็อยอมรับว่าแม้จะยาก แต่ก็แอบฝันว่าจะมีข้างเผือกเกิดขึ้นในบ้าง แม้ว่าในความเป็นจริงโดยเฉพาะยุคดิจิทัลเช่นนี้ยากเหลือเกินที่จะเกิดข้างเผือกขึ้นในชุมชนกะเหรี่ยง เช่นนี้

สามเดือนต่อมา เราได้แวะเวียนไปเยี่ยมเขาอีกครั้ง

คราวนี้ เราพบเห็นเรื่องราวมากมายที่เปลี่ยนไป เยาวชนที่เรียนรู้เรื่องการทำหนังสือจากจำนวนหลายสิบคนนั้น ที่สุดเหลือก็มีข้างเผือกเกิดขึ้นได้จริง ๆ แม้จะเพียงสองสามคนก็ตาม แต่ก็เป็นผู้ที่สนใจจริง ๆ เขาทำหนังสือที่เล่าเรื่องได้ และดีพอสมควรเมื่อเทียบกับโอกาสในพื้นที่ของเขา เพราะการสะสมความรู้เรื่องทำหนังสือไม่ใช่ครั้งเดียวก็จะเรียนรู้ได้ แต่ผู้สนใจจะต้องเข้ามาเมื่อไปอีก 30 กว่ากิโลเมตรเพื่อไปเรียนรู้เพิ่มเติมจากเจ้าหน้าที่ของศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต ซึ่งยินดีเป็นวิทยากรพิเศษให้ เดินทางไปกลับก็เป็นระยะทางกว่า ๖๐ กิโลเมตร แม้จะใช้รถมอเตอร์ไซด์ ก็ต้องใช้เวลาและค่าใช้จ่ายจำนวนหนึ่งซึ่งก็ถือว่าเป็นก้อนใหญ่พอสมควรสำหรับเยาวชนตัวเล็กๆ จากบ้านตีนตก ที่สำคัญคือเรื่องหนังสือที่เขาเล่านั้นทำขึ้น มันพัฒนามากขึ้น อาจไม่สามารถถ่ายทอดข้อมูลเรื่องราวเกี่ยวกับขยะและแหล่งท่องเที่ยวอย่างที่เขาคิดเตรียมไว้ได้เพราะความเป็นหนังสือเชื่อว่า จะเรียนรู้กันได้ง่าย ๆ แต่มันเล่าเรื่องบ้านตีนตกได้ และมีภาพสวยงามที่น่าชื่นชมเพราะเขาทำได้จริง ๆ มีผลงานจริง ๆ เกิดขึ้น มันน่าชื่นชมมากแต่ความชื่นชมของเราไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสำเร็จในเนื้อหาของเขาแต่อยู่ที่ความพยายามที่จะสร้างงานของเขา มากกว่า ดังคำที่ว่า “ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จก็อยู่ที่นั่น”...

และสิ่งนี้ ก็กลายเป็นแรงบันดาลใจให้เยาวชนคนอื่น ๆ ในชุมชนบ้านตีนตกอีกหลายคน ที่มีข้อจำกัดในการเดินทางเข้าเมืองและต้องยอมถอนตัว หันกลับมาขอเรียนรู้จากผู้ทำได้สำเร็จคนนี้ ในความเป็นจริงหากเปรียบเทียบหนังสือของเขากับผู้อื่นแล้ว เขาอาจจะทำหนังสือยังไม่สำเร็จ แต่เขาก็ทำให้เกิด “กระบวนการสื่อสาร” ระหว่างเขาและเพื่อน และระหว่างกลุ่มของเยาวชนที่สนใจชิ้นงานของเขา ทำให้เกิดประเด็นของการพูดคุยระหว่างเพื่อน ซึ่งไม่ใช่เรื่องของชุมชนธรรมดา แต่เป็นเรื่องการทำหนังสือ

Video Clip

มันเป็นเรื่องน่าทึ่งมาก ที่ชุมชนเล็ก ๆ ซึ่งไม่น่าจะสนใจเรื่องการทำหนังสือได้เลย เพราะยากมากที่จะทำและโอกาสที่จะเผยแพร่ให้คนอื่น ๆ คนนั้นก็แทบเป็นศูนย์ แต่ทว่าเขาเหล่านั้นก็กลับสนใจและกลายเป็นวงพูดคุยขึ้นมาได้ ปราบฏกการณ์มหัศจรรย์ที่เกิดขึ้น

เยาวชน กำลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลง
ชุมชนบ้านดินตอก

เยาวชนที่ฝึกการทำงานกันมาแล้ว
กำลังถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อน

ขยะขวดพลาสติก เปลี่ยนเป็นของเล่น
สำหรับเด็ก

คือ “กระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล” อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดของการสื่อสารของชุมชน ถ้าสื่อเป็นโรงเรียนของสังคมคือโครงการที่อยากจะสร้างให้สื่อกลายเป็นแหล่งข้อมูล แหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งสะสมความรู้ให้แก่ใครก็ตาม เข้ามาค้นคว้า มาหยาบยืมใช้ มาถึงวันนี้ สื่อเป็นโรงเรียนของสังคมอาจต้องบวกความหมายอีกข้อหนึ่งเข้าไปด้วย คือ กลไกที่สร้างให้เกิดวงสนทนา พูดคุย แลกเปลี่ยน มันเหนี่ยวนำให้เกิดกระบวนการสื่อสารพื้นฐานที่สุดระหว่างคน และระหว่างชุมชนขึ้นมาได้

ประเด็นนี้เป็นเรื่องพิเศษมากสำหรับชุมชนเล็ก ๆ และชุมชนใด ๆ ก็ตามที่อาจไม่มีอะไรโดดเด่นหรือแปลกใหม่มากพอที่จะนำมาพูดคุย แลกเปลี่ยนเป็นวาระสำคัญของชุมชน แต่ถ้ากิจกรรมจากโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคมกลายเป็นประเด็นที่ทำให้เขาเหล่านั้นเกิดวาระของการพูดคุย แลกเปลี่ยน เรียนรู้ซึ่งกันและกัน มันก็ควรบันทึกไว้ ว่าสิ่งนี้คือการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและคนภายในชุมชนที่น่าที่

การเปลี่ยนแปลงที่น่าที่อีกมุมหนึ่งคือ หลายคนรู้สึกอยากนำเรื่องราวดี ๆ ของชุมชนที่ตนพบเห็น ออกไปเผยแพร่สู่โลกภายนอกบ้าง เช่นเดียวกับที่เยาวชนทำและเผยแพร่ไปแล้ว แม้จะยังไม่เป็น แต่ก็มีส่วนร่วมในการคิดระดมความเห็น หลายคนเกิดแรงบันดาลใจที่อยากจะนำเรื่องดี ๆ เผยแพร่ และแม้จะทำสื่อออกเผยแพร่ไม่เป็น แต่ก็คิดที่จะกลับไปพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต้นทางที่เคยเป็นทางผ่านในอดีตให้กลายเป็นจุดแวะพักอย่างจริงจังของชุมชน และอยากนำเรื่องนี้ออกไปเล่าสู่ให้นักท่องเที่ยวฟัง เพื่อให้เขากลับมาเที่ยวมาพักมากกว่าผ่านเลยไปเช่นกาลก่อน

เป็นการเปลี่ยนแปลงที่น่ารัก น่าที่จริง ๆ ....

ในวันที่เราไปเยี่ยมคราวนี้ เราได้พบว่า กองขยะหลายๆ แห่งในชุมชนหายไปและมีถังขยะมาแทนที่ แม้ในโรงเรียนซึ่งใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมโครงการนี้ ถังขยะก็เปลี่ยนไป มีการจัดแบ่งว่าเป็นถังสำหรับคัดแยกขยะด้วย และพบว่าทุกคนเริ่มสนใจขยะ พุดถึงการจัดเก็บขยะเป็นไปในทำนองเดียวกัน จัดเก็บอย่างเป็นสัดส่วน มีการแข่งขันประกวดบ้านปลอดขยะ ซึ่งเราก็มีโอกาสแวะไปเยี่ยมบ้านปลอดขยะหลังหนึ่งซึ่งได้รับรางวัลจากชุมชนว่า เป็นบ้านสะอาด เมื่อไปถึงก็ต้องยอมรับว่า รอบบริเวณบ้านสะอาดมาก และเจ้าของบ้านยังทำถังขยะและมีวิธีการกำจัดขยะอย่างเป็นขั้นตอน (เป็นระบบ) อย่างน่าทึ่งเพียงสามเดือน จากชุมชนที่มีขยะกองทิ้งประปราย กระจายอยู่ทั่วหมู่บ้าน กลายเป็นชุมชนที่ชาวบ้าน ใส่ใจเรื่องขยะมากขึ้น มากถึงขนาดจัดประกวดบ้านปลอดขยะได้

นอกจากเรื่องเยาวชนกับหนังสือ กับเรื่องถังขยะและบ้านกำจัดขยะที่เราพบเห็นแล้ว คุณณัฐศัญญา ยังเชิญครูขยะ ซึ่งเป็นจิตอาสาสอนเรื่องการทำจัดขยะและการเปลี่ยนขยะให้เกิดประโยชน์มาเป็นวิทยากรด้วย การให้ความรู้แบบทดลองทำให้อู เออาของจริงมาให้เห็น ทำให้ชาวบ้านตื่นตกผู้ที่จัดเก็บขยะเป็นแล้ว มีถังคัดแยกขยะของตนเองแล้ววันนี้ ได้รู้วิธีการนำขยะทิ้งสุดและแห้งมาใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มเติมมากขึ้นอีกทีน่าทึ่งคือจากขยะทิ้งแล้ว ไม่เพียงกลายเป็นขอมมีประโยชน์คืนกลับมาเท่านั้น แต่การแปลงให้เป็นประโยชน์ กลายเป็นขั้นตอนหนึ่งของการแบ่งปันความรู้ การพูดคุยระหว่างคนในชุมชน เหมือนกับเรื่องของหนังสือ ขยะและหนังสือ กลายเป็นประเด็นหรือโอกาสที่ทำให้คนในชุมชนหันหน้ามาพูดคุยกัน

แม้ว่าโครงการสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม ของพื้นที่บ้านตีนตก จะไม่โดดเด่นในประเด็นการสร้างสื่อเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลได้มากเหมือนพื้นที่อื่น ๆ และยังเป็นสื่อที่ชาวชุมชนใช้กันไม่แพร่หลายมากนักเพราะข้อจำกัดของพื้นที่และเทคโนโลยีที่ซับซ้อนกว่า แต่ความเป็นประเด็นและประโยชน์ของมัน ได้สร้างกลไกการสนทนาระหว่างกัน เป็นการจุด “ประเด็น” การพูดคุย ถกเถียงแบบบุคคลต่อบุคคล แบบกลุ่มคนขึ้นได้อย่างดี

ในชุมชนที่มีข้อจำกัดเรื่องเทคโนโลยีการสื่อสาร บางทีสื่อเป็นโรงเรียนของสังคม อาจสร้างรูปแบบของการสื่อสารแบบดั้งเดิม คือสื่อระหว่างบุคคล การสนทนาพูดคุยระหว่างคน หรือ Interpersonal ให้มากขึ้น ๆ เพราะในพื้นที่และชุมชนที่ขาดการสื่อสาร ความแน่นอนของชุมชนก็เกิดขึ้นได้ยาก หากสังคมจะมีการหล่อหลอมการสื่อสารแบบพื้นฐานที่สุดคือการสื่อสารระหว่างบุคคลให้เกิดขึ้นได้เป็นผลสำเร็จ ก็นับว่าเป็นเสน่ห์ของสื่อเป็นโรงเรียนของสังคมที่น่าทึ่ง เช่นเดียวกับการใช้ประเด็นของสื่อเป็นโรงเรียนของสังคมเหนี่ยวนำให้มันเกิดและผลักดันจนกลายเป็นวาระพูดคุยกันของชุมชน กลายเป็นเครื่องมือสำคัญของการสื่อสารในชุมชนเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวของขยะ การจัดการขยะที่ซับซ้อนให้เข้าใจตรงกันได้อย่างวิเศษ ที่สำคัญมันก็มีพลังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการจัดการขยะได้ เช่นที่บ้านตีนตกแห่งนี้

www.facebook.com/MediaAsSocialSchool

